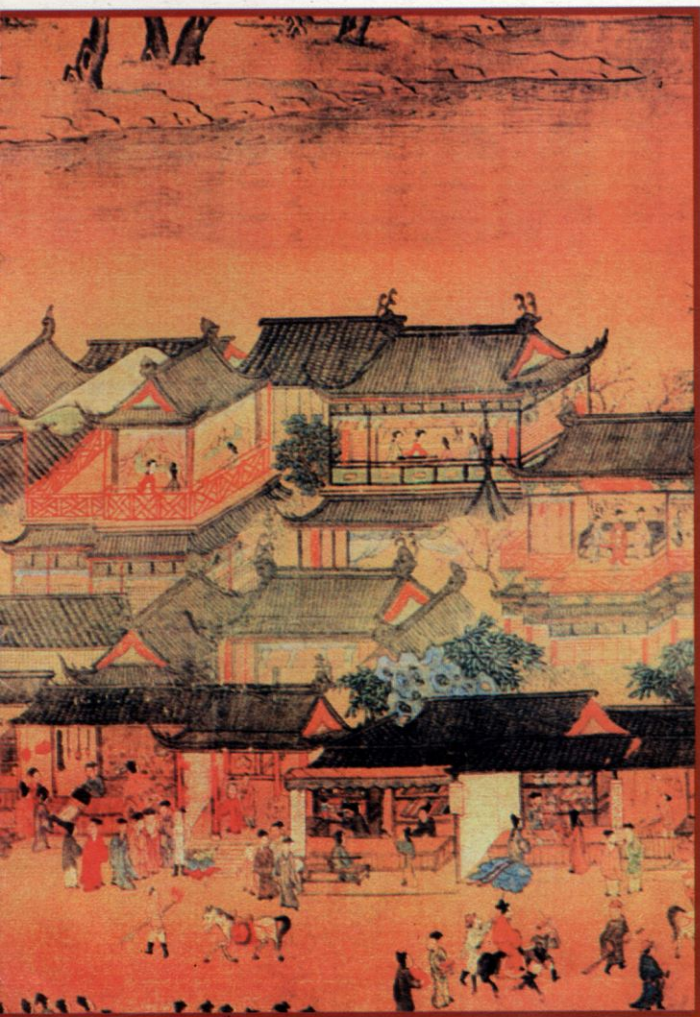

magazin istoric

APARE DIN APRILIE 1967

SERIE NOUĂ – NUMĂRUL 5/1998

mai 1998

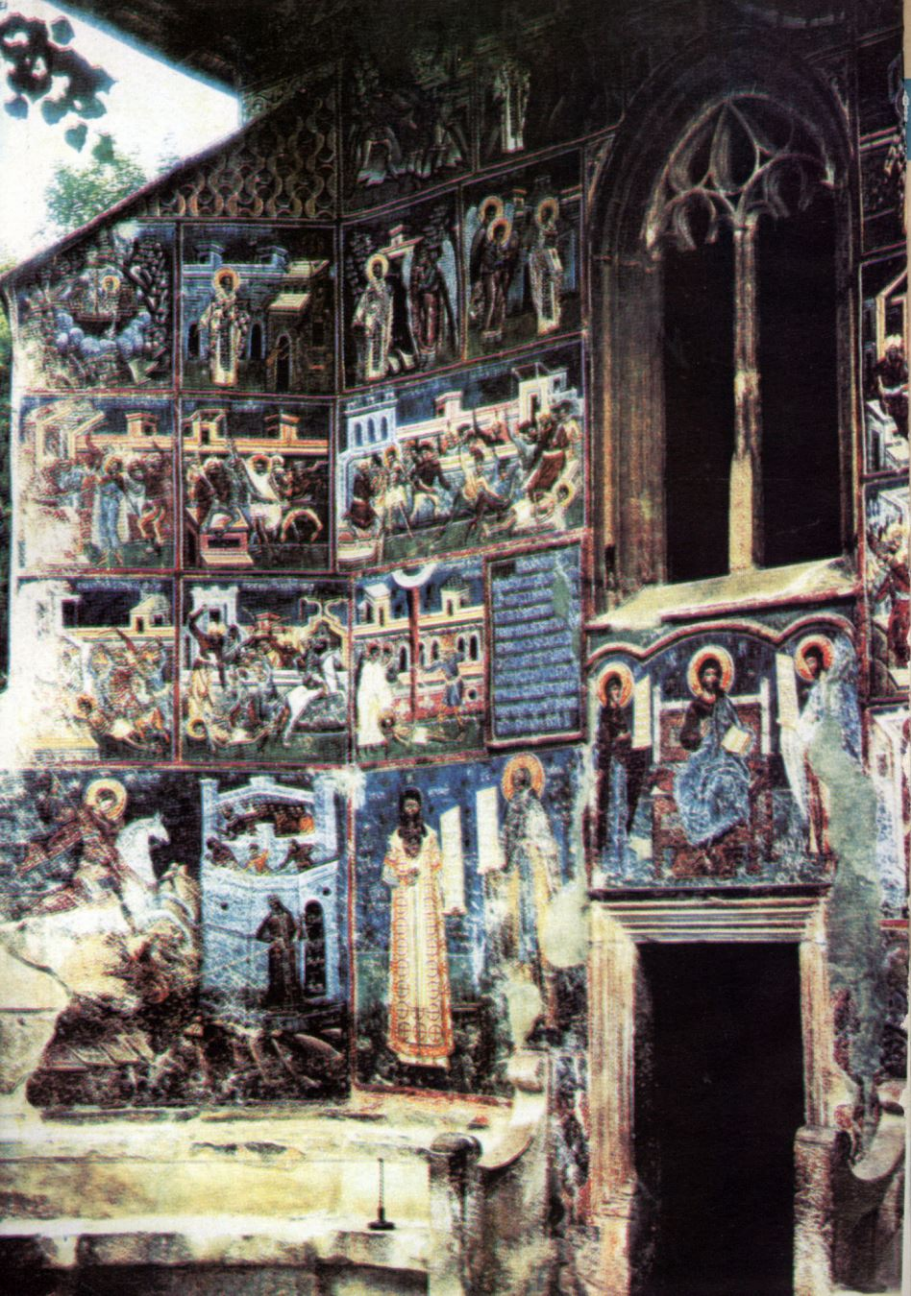

*Documente
în premieră*

● *Consilierii
sovietici
în România*

● *Cele două
Italiai de la
București*

● *Cum
s-a negociat
un dineu
la Casa Albă
pentru Ceaușescu*

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Doina Pascu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 - 4 Sărbătoarea luminii de cleștar pe malul râului este titlul unui rului chinezesc, lung de 11 metri și având 2 012 personaje, realizat de pictorul Qiu Qing, din secolul XVI. Deopotrivă operă artistică și document istoric, rului, din care prezentăm un detaliu, redă o imagine a prosperiei capitale a dinastiei Sung, orașul Kaifeng, unde prezența populației evreiești a fost atestată documentar

2-3 Ctitorie a voievodului Ștefan cel Mare, biserica de la Voroneț, a fost mărită și pictată de urmașul lui, Petru Rareș. Pronaosul și cei doi solizi contraforți ce încadrează celebra scenă a Judecării de Apoi s-au ridicat la inițiativa mitropolitului Grigore Roșca (văr cu Rareș), care apare zugrăvit pe fațada sudică (în registrul din stânga ușii de intrare (coperta 2). Pe aceeași fațadă se întinde o compoziție de mare amploare, **Arborele lui Ieseu**, din care am desprins acest detaliu (coperta 3)

Album istoric

Pentru Albumul istoric din acest număr am ales câteva imagini de la începutul secolului: **1.** Regele Carol I și regina Elisabeta, la Expoziția organizată în 1906, pentru 40 ani de la urcarea pe tron; **2.** Demnitari japonezi pleacă de la o ședință a Parlamentului; **3.** Nuntă în Dahomey; **4.** Delegația sovietică (Troțki, ultimul din dreapta) sosește la Brest-Litovsk, la tratativele ce au dus la încheierea, în martie 1917, a păcii separate între Puterile Centrale și Rusia; **5.** Moment din timpul vizitei lui Raymond Poincaré (x) la Petersburg, în 1909; **6.** Tunuri pentru combaterea grindinei, expuse la Paris; **7.** Membrii Legației române din Petersburg, în 1917; **8.** Curioși care încearcă să surprindă momentul semnării păcii cu Germania, la Versailles, în 1919; **9.** Femei turce, sub influența modei pariziene, dar cu nostalgia feregelei

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

mai 1998

4 Fragila floare a speranței

Editorialul primului număr al gazetei Poporul suveran – 1848

5 În Est și în Vest

Amințiri din cel de-al doilea război mondial

PRINCIPIUL VASELOR COMUNICANTE

8 Sfetnici „cedați” de Stalin

Consilierii sovietici în Europa de Est...

A.F. NOSKOVA

12 Prezențe invizibile

...și în România

I. SCURTU

16 Pasărea Phoenix se întrupează în roșu

Refacerea și comunizarea Poloniei după ultima confragație

F. ANGHEL

RĂSCRUCI CU SENS UNIC

20 Intrarea în tunel

Martor la preluarea puterii de către Ion Antonescu

I. HUDIȚĂ

26 Un viitor nu prea îndepărtat

Avertisment lansat la 1 februarie 1944

G. GAFENCU

28 Un artilerist în aer

E. GRECEANU

30 Un ambasador își amintește

Negocierile, între artă și știință

V. LIPATTI

37 Cele două Italii de la București

Coexistența Legației regale și a reprezentanței diplomatice a lui Mussolini

I. BULEI

42 Păstor în vreme de furtună

Nicodim, al doilea Patriarh al României (1939-1948)

GH. VASILESCU

LA CEL MAI ÎNALT NIVEL

46 Desert la Casa Albă

Ultima vizită oficială a lui Ceaușescu în S.U.A.

J.F. HARRINGTON,
S. KARNS

50 Avocatul Moscovei

Întrevedere Tito-Dej, 7 septembrie 1964

V. ȘANDRU

52 Spionul din fotocopiator

54 Cititorii cu ochelari de cal

Începuturile cenzurii în România comunistă

A. TUDOR

56 Cartea din afara copertelor

Cum a scris acad. Costin C. Kirițescu povestea leului

**NOI ȘI EUROPA,
EUROPA ȘI NOI**

58 Sfaturi prietenești interesante

Epistolar inedit Carol I - Otto von Bismarck

S. CRISTESCU

63 De la Washington în Zarand

1784 - parte a „Revoluției Atlantice“

R.R. FLORESCU

65 Eudochia de Kiev - Întâia soție a lui Ștefan cel Mare

C. REZACHEVICI

69 Centenarul expediției antarctice „Belgica“

A. MARINESCU

74 Memoria pavimentului

O inscripție despre tatăl împăratului Traian

L. MĂRGHITAN

76 Trecute vieți

Constantin Gane (1885-1962)

ȘT. S. GOROVEI

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

79 Trei soți nu aduc fericirea

81 Vânătoarea de vrăjitoare la Hollywood

83 Evrei cu ochii oblici

A.E. BUDURA

84 Drumul „Corăbiei Roșii“ către independență

Pagini din trecutul Madagascarului

V. CRUCEANU

**SPAIMĂ ÎN FAȚA
NECUNOSCUTULUI**

87 Profeciile milenariste

89 Sfârșitul lumii vine pe calculator?

RUBRICI

25; 51; 90; 94

Cărți sosite, Rebus, Dialog

33 NATO - scurtă istorie

E. PREDĂ

35 Conferință la un conac englezesc

Despre viitorul Alianței nord-atlantice

C. POPIȘTEANU

36 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

91 Zig-zag prin secolul XX

ZIUA DREPTĂȚII

Tinta acestui jurnal este a sprijini drepturile poporului român. Glasul său se va ridica cu energie în contra tiraniei, dar nu va rămânea mut nici împotriva poporului, când acesta va abuza de libertatea de care se bucură; însă aceasta va fi ca să-l lumine și să-l întoarcă de la orice urmare i-ar compromite libertatea și i-ar aduce patria la pieire și anarhie. Redacția acestei foi va primi orice plângere dreaptă a cetățenilor și va face să răsunе coloanele sale în favorul celor nedreptățiți. Va avea drept țintă asemenea unirea provinciilor române și tot ce va putea duce România la fericire și la mărire.

Românii din principatul Valahiei, după mai multe veacuri de amărăciune și robie, românii al căror nume fu alungat dintre numele celorlalte nații ca o floare ce, uscându-se ghirlanda strălucită, se smulge și se aruncă în pulbere; românii ce păreau că nu au încă brațele decât numai a le fi înclinse în firele robiei și nu au capul decât numai spre a-l pleca înaintea apăsătorilor tirani.

La 11 iunie se ridicară la glasul libertății de care erau însănațosați, sparseră lanțurile și arătară Europei că fiii Romei locuiesc încă pământul Daciei. Dar ceea ce face mai mare onoare numelui de român este nobila purtare a poporului de la 11 iunie și până astăzi. Nu este exemplu în istoria lumii încă: o nație să se scoale, să surpe tirania din rădăcină și să fie atât de pașnică, atât de moderată. Laudă dar junimii școalelor! Laudă neguțătorilor

ce nu au voit a subscrie actul de vânzarea patriei! Laudă poporului ce a știut să dobândească drepturile patriei printr-un mijloc atât de moderat, și rușine vânzătorilor, acele plante bastarde și mârșave ce se întinse

și înecase tot ce este floare în patrie!

Acum, fraților români, precum ați arătat moderație și blândețe chiar în furia voastră, cât ați tras lauda Europii și ați intrat în rândul națiilor civilizate, cu aceeași moderație, cu aceeași generozitate purtați-vă și de acum înainte. Puneți ordin lucrurilor voastre spre a nu se vătăma sacra libertate de către dușmanii patriei, prin intrigile lor cele infame, ca să nu stricați frumosul monument ce ați zidit pe ruinele unui guvern pierit în ziua dreptății ca pasărea de noapte la lumina soarelui; în sfârșit, ca să nu vă faceți nevrednici de a purta cununa imortală ce viitorul va împleti nobililor fii ai României...

(Poporul suveran, an I, nr. 1, 19 iunie 1848)

Anul acesta, când se împlinesc 150 ani de la Revoluția română din 1848, publicăm câteva fragmente din articolele-program ale gazetelor revoluționare. Desigur, ele poartă amprenta epocii, cu o retorică specifică, avântată, cu naivități și informații lacunare, care nu le diminuează însă valoarea de document, pentru care le și prezentăm cititorilor noștri.

În urmă cu 53 de ani, la 9 mai 1945, cel de-al doilea război mondial se sfârșea pe continentul european. Anii grei de suferințe, de victime, de imense distrugerii materiale, se încheiau prin marea descătușare a Păcii.

Jertfele celor căzuți în numele libertății, dreptății, al salvării civilizației nu au fost uitate de atunci. Cinstim Ziua Victoriei cu sentimente de recunoștință pentru cei care, în focul luptelor, și-au pus mai presus de viață dragostea de Tară, de pământul strămoșesc.

Magazin istoric, încă de la apariție, în aprilie 1967, și-a deschis paginile omagierii faptelor de arme ale celor căzuți în grelele bătălii, precum și celor care, supraviețuind conflagrației, au rămas să evoce generațiilor de urmași tragica experiență a războiului și necesitatea ca ea să nu se mai repete.

Primim mereu pe adresa rubricii noastre alte și alte scrisori de la veteranii de război, în care ne sunt relatate fapte de arme, sunt evocați camarazi de luptă, sunt cinstiți cei căzuți pe câmpul de onoare. Spațiul nu ne permite însă reproducerea tuturor acestor emoționante mărturii din anii eroici.

Astfel, dl. profesor PETRE DUMITRU, din com. Ileana, jud. Sălaj, ne trimite un memoriu al sergentului veteran Silviu Cosma, din satul Dăbăceni, jud. Sălaj, cu faptele sale de arme din Crimeea, în cadrul Batalionului 2 din Divizia 1 vânători de munte pentru care a primit „Virtutea Militară”, clasa a II-a. • Doamna ing. ELENA-LYGEA POPESCU, din Ploiești, ne oferă câteva documente referitoare la târnosirea, la 19 septembrie 1943, a bisericii din com. Ivesti, jud. Galați, ctitorie a generalului Nicolai Șova și ridicată în amintirea eroilor Diviziei I de gardă. (În imagine, biserica, într-o fotografie de epocă). • Dl. comandor (r) VALERIAN GRĂDINARU, din Brașov, era, în august 1944, șef al Biroului 2 din Comandamentul Diviziei de mare din Constanța. A asistat la intrarea primei unități sovietice în oraș: „Primele elemente sovietice, ante-

În imagine: biserica din Ivesti ridicată în amintirea eroilor Diviziei I de gardă.

POVESTESC VETERANII

nele grosului trupelor ce se îndreptau de la Tulcea spre Constanța în primele zile după 24 august 1944, au fost trei tanchete, având ca echipaje tinere militare care au staționat câtva timp în centrul orașului, pentru a testa starea de spirit a populației. Lumea se opri în loc și se uita curioasă la aceste temerare luptătoare, care meritau toată admirația”. Correspondentul nostru relatează, de asemenea, despre un bombardament sovietic executat la câteva zile după 24 august 1944 asupra portului Constanța, „un adevărat masacru, cu mulți morți și răniți”. • Dl. prof. căpitan veteran GH. L. PERJU, din București, evocă „figuri orheene care s-au remarcat în lupta pentru unirea Basarabiei cu Patria Mamă”: Gheorghe Andronache,

Alexandru Botezatu, Leon Donici, Andrei Hodorogea, Teofil Iancu, Mihail Minciună, Dimitrie Mărza, Tudor Roman, Andrei Găină, Teodosie Bujniță. • Dl. MARIN NICOLAE, din București, relatează despre moartea eroică a fruntașului (caporal post-mortem și decorat cu „Virtutea Militară”) Ion Lupașcu, din com. Manasia, jud. Iași, în bătăliile purtate de Batalionul II/40 Infanterie pentru eliberarea orașului Carei. • Dl. dr. GHEORGHE TUTUL, din București, relatează despre luptele la care a participat în noiembrie 1944 (zona Tokay, din Ungaria) și ianuarie 1945 (Brezno, Cehoslovacia).

Mulțumim tuturor celor care ne-au scris, așteptând alte evocări din partea eroilor de lângă noi – veteranii.

Demnitate ostășească

În vara anului 1941 lucram la Direcția Fortificațiilor și am fost întrebat dacă vreau să fiu mobilizat pe loc, sau vreau să merg pe front. Am preferat să merg pe front. La 22 iunie 1941, sunt trimis să iau în primire compania I-a din cadrul Batalionului 14 pionieri, în comuna Bucium, lângă Iași, batalion care era sub comanda Diviziei 14 din Iași.

Prima misiune primită a fost deminarea podului de pe șoseaua Cristești-Ungheni de peste Prut.

După ce mi-am instruit echipa compusă dintr-un sergent, doi caporalii și patru ostași destoinici, acoperiți de întunericul nopții, desculți și într-o desăvârșită liniște, ne-am cățărat pe pod, dezamorsând minele și aruncând încărcătura în apa râului. Îmi asumasem rolul cel mai dificil, supraveghind, totodată, oamenii și reacțiile inamicului. Tocmai terminasem treaba și ordonasem retragerea în liniște când inamicul, sesizat de plescăitul apei la aruncarea ultimei încărcături și – probabil – de mișcare pe pod, a lansat o rachetă. Mare lucru n-a putut să vadă, pe noi ne protejau umbrele lăsate de elementele metalice ale podului. Totuși, a început să tragă cu automatele spre noi, gloanțele ricoșând periculos în toate direcțiile. Am chemat lângă mine toată echipa și ne-am adăpostit în șanțul șoselei, ordonând retragerea pe coate și genunchi, în ordine: primul un caporal, urmat de doi ostași, al doilea caporal și, ca încheietor, sergentul. Dădeam

ordin când să se retragă, când să stea culcați, funcție de focul inamicului care începuse să tragă și cu brandurile. La un moment dat, când comand culcarea, mă trezesc cu un ostaș în spate. Întreb ce face și îmi spune: „Vreau să vă apăăr de schije și pietroaiele aruncate de branduri!” Atunci am observat că el se rezema în mâini și în genunchi, ca să mă protejeze, riscând să fie lovit în orice moment.

Vă las să apreciați singuri dragostea ostașului român pentru comandantul său.

Frontul de Apus. Sunt maior, comandantul Batalionului 2 transmisiuni al Corpului 2 armată, comandat de generalul Nicolae Dăscălescu.

În urma unei acțiuni reușite, generalul mă recompensează cu trei zile permisie, să vin în țară cu avionul, să stau o zi cu familia. Avioanele plecau zilnic, din Ungaria, de la Miskolc, aterizau la Oradea, de unde cu trenul mergeam la București. A treia zi, urma să fac drumul invers.

În prima zi, din cauza ceții – era în decembrie 1944 – avionul n-a putut decola dimineața, așa încât, având destul timp liber, am ieșit să văd cum arată un oraș unguresc. La un colț de stradă, văd un magazin de bijuterii, care avea expus în vitrină un pandantiv frumos cu lăntșor, ce părea din aur (era, însă, numai aurit). Uitându-mă în vitrină, n-am observat când doi coloneli ruși au ieșit din magazin vorbind între ei, decât când au trecut pe lângă mine. Cum se depărtează ei, intru

eu. Bijuteriul mă ia pe franțuzește cu „Bonjour”. Îi răspund la salut și-l întreb, tot în franțuzește, cât costă bijuteria. Cum se uita la mine, am înțeles că altă franceză decât „Bonjour” nu mai știa. Îl întreb în nemțește, același efect. Atunci îl iau pe ungurește (copil ardelean fiind, sub ocupația maghiară, am urmat două clase primare la școala ungurească). Ne-am înțeles imediat.

În spatele bijuteriului, pe o bancă, ședea patru doamne elegant îmbrăcate, cu vulpi argintii pe umeri. Una dintre ele, într-o ungurească cultă, spune:

– Cum se cunoaște un ofițer dintr-o țară civilizată!

Suntem în 10 mai 1945, într-un mic orașel slovac, Sverdlovsk. Pe drum, întâlnesc o mică unitate militară ce venea dinspre Nord, având în față o mașină elegantă, urmată de trupe călare, pedestrii și două tunuri. Pe geamurile mașinii din față erau scoase un drapel unguresc și un steag alb. Raportez imediat fapitul colonelului Bungescu, șeful Statului Major al Corpului 2 Armată.

– La mașina mea, pentru că știu ungurește, și du-te și organizează dezarmarea lor.

La apropierea și semnalul meu, coloana se oprește și din prima mașină coboară comandantul unității, un colonel ungur, având asupra lui sabie, pistol și porthart. Cobor și eu, complet dezarmat, urmat la câțiva pași de sergentul înarmat cu pistol automat.

Mă apropii la 3-4 pași de colonel, îl salut și mă prezint. Face la fel. Îl rog să mă însoțească la Corpul 2 armată după ce, în prealabil, va da ordin unității să-l urmeze pe sergentul meu pe un teren liber din apropiere, unde se va depune tot armamentul, oamenii și caii urmând a fi conduși în partea sudică a orașelului. Îi comunic că d-nul colonel Bungescu, șeful de Stat Major al Corpului 2 Armată Român, îl sfătuiește să procedeze civilizat la predarea unității și îl

poștește la domnia sa, la Statul Major.

Dă ordinele și instrucțiunile necesare în fața mea, cu voce tare ca să-l audă toată trupa, apoi vine spre mine și-l poftesc în mașină. A făcut gestul de a-mi preda sabia și pistolul, dar l-am refuzat, spunându-i să le păstreze. A fost foarte surprins de atitudinea mea, a salutat și s-a urcat în mașină.

Intrând noi în biroul Statului Major, colonelul Bungescu se ridică de la birou și vine spre noi.

Se salută reciproc cu colonelul ungur, care îi întinde, apoi, sabia, pistolul și porthartul; pistolul îl așează pe colțul biroului, scoate din porthart hărțile și celelalte documente și mi-l dă: „Să-l păstrezi ca pe o frumoasă amintire!“ După care, întinzând sabia colonelului ungur îi spune că-l stimează ca pe un ostaș care și-a făcut datoria, nu ca pe un prizonier.

Colonel (r) Corneliu PLATOȘ,
București

Surpriza lunii

PORTRET DE SECOL

Sunteți un pasionat al istoriei? Bineînțeles, dacă citiți aceste rânduri.

Iată că prețuindu-vă interesul dvs. pentru istorie și pentru revista noastră, vă oferim o surpriză, invitându-vă să participați la o anchetă Magazin istoric și secolul XX, acum când au rămas 32 luni până la încheierea acestui veac și a acestui mileniu.

Vă rugăm, deci, să ne comunicați răspunsurile dvs. la următoarele întrebări:

• Care este – după opinia dvs. – cel mai important eveniment al acestui secol?

• Ce personalitate a exercitat cea mai mare influență asupra secolului?

• Cum ați defini secolul nostru, într-o formulă succintă?

Rezultatele anchetei vor fi publicate în revistă.

Așteptăm răspunsurile dvs. până la data de 15 iulie 1998 (data ștampilei poștale) pe adresa: Revista Magazin istoric, Căsuța poștală 1-702, București, Oficiul poștal nr. 1, cu mențiunea: Pentru ancheta Portret de secol.

Vă mulțumim și vă așteptăm răspunsurile – mărturia dumneavoastră despre secolul în care trăiți.

Partidului Muncitoresc Ungar. La 9 martie 1950 el i-a repetat această idee și unui referent al Secției de politică externă a C.C. al P.C. (b) al U.S. un anume Závolski, demascându-i atunci și pe conducătorii Partidului Comunist din Cehoslovacia, V. Clementis, L. Novomeský, Gustav Husak și alții. Sau alt exemplu: la 31 mai 1952, consilierii sovietici din domeniul finanțelor, aflați în România raportau la Moscova din în-sărcinarea lui Gheorghiu-Dej, că secretarul C.C. al P.M.R., Miron Constantinescu, i-a informat în detaliu despre ședința Biroului politic al C.C. al P.M.R., în care s-a analizat problema activităților fracționiste ale Anei Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu.

Transmițând conducerii sovietice această informație, reprezentanții elitei naționale raportau practic Moscovei activitatea desfășurată de ei și invitau totodată conducerea sovietică să ia parte la lupta politică din România.

3. Independența nomenclaturii naționale era desigur

extrem de relativă. Datele permise îi permiteau lui I.V. Stalin – care știa să le obțină și să le folosească la momentul oportun – să influențeze pe deplin situația, desfășurarea proceselor politice, să le controleze și, la nevoie, să le dirijeze. Două exemple: povestea arestării mareșalului M. Rola Zymierski, în timpul căreia consilierul M.S.S. al U.R.S.S. „a îndemnat” partea poloneză „să-l prelucreze” pe mareșal, și presiunile asupra lui Gottwald, din toamna '49 - iarna '50, într-un moment când acesta șovăia în declanșarea unor procese de amploare, ce s-au desfășurat, până la urmă, în anii '50-'51. Cel mai semnificativ exemplu este însă cazul Rudolf Slánský. La mijlocul lui iulie 1951, pe linia consilierului militar principal generalul Gusev, au ajuns la Moscova afirmațiile ministrului apărării naționale al Cehoslovaciei, A.C. Picka cum că Slánský – conform declarațiilor adjunctului ministrului afacerilor externe, A. London, arestat în 1950 – conducea un complot antistatal.

Stalin nu a acceptat pe moment „materialul” care i se propunea împotriva omului „lui” de la Praga. În răspunsul către Gottwald, el a scris că nu se pot formula acuzații împotriva unui activist de partid verificat pe baza declarațiilor unor arestați. Drept pedeapsă, Stalin l-a rechemat pe consilierul M.S.S. al U.R.S.S. Boiarski, „ca urmare a tratării insuficient de serioase a problemei”. Dar pe cine a pedepsit Stalin? Nu este exclus ca nu atât pe Boiarski, care în trecut fusese spus, s-a întors în Cehoslovacia la mijlocul anului 1952, cât pe Gottwald, care, apreciind pozitiv activitatea lui Boiarski, își demonstrase amatorismul în raporturile cu Slánský și teama că va rămâne fără consilier. La 24 iunie 1951, Stalin i-a scris lui Gottwald: „Dacă aveți absolută nevoie de un consilier pe probleme de securitate a statului (și acest lucru trebuie să-l hotărâți dumneavoastră), atunci ne vom strădui să selecționăm un lucrător mai energic și mai experimentat. Totuși, indiferent de condiții, consilierul nostru trebuie să-și desfășoare activitatea sub control strict și sub conducerea C.C. al P.C.C. și în nici un caz să-l suplinească pe ministrul securității statului.

Cu salutări,
I. Stalin”

Cu toate acestea, în toamna anului 1951, situația s-a schimbat și „cazul” Slánský, de naționalitate evreu, care până atunci concentrase puterea în partid (cadrele) și țară (securitatea statului) s-a înscris pe făgașul campaniei antisemite declanșate în U.R.S.S. și alte țări ale blocului. De data aceasta, Stalin și-a dat acordul asupra arestării lui R. Slánský.

4. În literatura științifică și în publicistica actuală circula părerea conform căreia consilierii M.S.S. al U.R.S.S. erau ideologii proceselor politice, elaborau mersul acestora, iar

Wladislaw Gomulka și Walter Ulbricht, liderii comuniști polon și, respectiv, est-german. În vreme ce primul și-a permis atitudinea de independență față de Moscova, care l-au costat ani de închisoare, cel de al doilea a urmat în permanență docil linia trasată de sovietici

nomenclatura națională doar executa voința lor. Dacă facem abstracție de punctele comune, ideologice și politice, ale comuniștilor din țările blocului sovietic, atunci se poate afirma că I.V. Stalin a fost, fără nici o îndoială, consilierul general. El se afla deasupra bălăliilor politice din țările regiunii. Dar prin consilieri se transmitea tehnologia de elaborare și derulare a proceselor. Sub acest aspect experiența serviciilor speciale sovietice era mult mai consistentă și consilierii își puteau asuma acest rol sub forma de ajutor acordat unor colegi.

Există, de pildă, dovezi privind amestecul unui consilier M.S.S. al U.R.S.S., la 1 iunie 1950, în conceperea de către organele ungare a unui unic proces de complot antistatal, în care erau aduși la grămadă pe banca acuzaților generali, social-democrați de dreapta și foști social-democrați deveniți membri ai Partidului Muncitoresc Ungar. Consilierul a avut îndoilei asupra realizării unui astfel de proces, pe care, de altfel, l-a și raportat la Moscova.

Sau alt exemplu. În octombrie 1949, Stalin a primit de la ambasadorul sovietic la Varșovia, V.Z. Lebedev, un raport al lui I. Berman, membru al Biroului politic al C.C. al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, despre modificări de cadre în securitatea poloneză și despre faptul că „grupul celor patru conducători ai partidului (Bierut, Minc, Berman, Zambrowski) a consumat 15 ore pentru «discuții» (în cadrul interogatoriilor la proces) purtate cu Spychalski, fost nu demult ministru al apărării naționale”. Ambasadorul afirma: „acest «grup al celor 4» se izolează multe ore și nimeni nu știe cu ce se ocupă”. După cum se știe, prin Spychalski se intenționa să se ajungă la W. Gomulka și să se organizeze un proces de tipul „cazului” Rajk, ceea ce nu a reușit. Securitatea țărilor din regiune iniția nu de puține ori consultații cu Moscova

asupra diferitelor procese. Astfel, guvernul polonez, intenționând să deschidă un proces penal internațional al ofițerilor din Statul major general antebelic, „organizatori ai războiului bacteriologic împotriva U.R.S.S.”, a cerut mai înainte ajutorul Moscovei. În iunie 1952, a fost trimis la Varșovia un jurist militar experimentat, colonelul P.A. Kulcički, cu însărcinarea de a prezenta guvernului sovietic „proponeri privind oportunitatea organizării acestui proces”. La 2 septembrie lui Stalin i s-au raportat rezultatele misiunii lui Kulcički: se propunea „să fie de acord cu părerea prietenilor polonezi” privind oportunitatea desfășurării procesului, dar nu se recomandau transformarea lui într-unul internațional și admiterea ziaristilor străini la proces. Șeful compartimentului Urmăriri din Procuratura militară principală a U.R.S.S., Kulcički, a fost din nou trimis în Polonia.

Documentele accesibile din arhivele rușeti demonstrează deci că atât partea sovietică, cât și nomenclatura superioară națională de partid și de stat – fiecare din motivele sale – erau deopotrivă interesate în declanșarea represiviilor și, în ultimă instanță, foloseau în scopuri comune instituția consilierilor, în primul rând ai M.S.S. al U.R.S.S., rămânând partenere, chiar dacă inegale, într-o afacere comună – întărirea caracterului de monolit al comunității totalitare.

„Sindromul Rokossovski” face prozelești

Un domeniu dintre cele mai importante ale activității consilierilor militari sovietici îl constituiau armatele țărilor Europei de Răsărit. Introducerea în masă a consilierilor în această structură de forță a avut loc în anii 1950-1951, când la

Moscova s-au luat numeroase hotărâri privind personalul: numiri, înlocuiri, prelungirea duratei de ședere a ofițerilor superiori sovietici – consilieri pe lângă miniștrii apărării, șefii statelor majore generale și direcțiile acestora, academii, comandanți ai genurilor de arme, corpuri de armată și divizii din Bulgaria, Ungaria, România, Albania, Cehoslovacia. În timp, acest proces a coincis și în mare parte a fost asociat cu epurările corpului ofițeresc, cu înlăturarea din armatele țărilor Europei de Răsărit a unor ofițeri profesioniști, ce activaseră înainte de război și în război, și cu represiviile asupra lor.

Și în acest caz informațiile privind un larg cerc de probleme militare parveneau de regulă consilierilor de la eșaloanele superioare – ministrul apărării și adjuncții săi, șefii statelor majore generale și ai contrainformațiilor militare din țările unde se aflau. Pentru Moscova surse de informații erau și observațiile personale ale consilierilor, care aveau drept misiune nu numai probleme strict profesionale – conducerea, înzestrarea și instruirea armatelor – dar și observarea atitudinilor politice, îndeosebi la nivelul corpului superior de comandă. Liderii sovietici erau cu deosebire interesați de asemenea date.

Astfel, în ianuarie 1950, Statul major general sovietic i-a remis lui Stalin numai acea parte a raportului consilierului militar principal de pe lângă Ministerul apărării naționale al României, generalul K.S. Kolganov, în care era vorba despre starea cadrelor și pozițiile unor generali. La cunoștința lui Stalin s-au adus și următoarele concluzii ale autorului raportului: Secretariatul C.C. al P.M.R. „nu se ocupă planificat și concret de armată”; cadrele dinainte de război „în majoritatea cazurilor, lucrează prost, sabotează în ascuns și uneori aduc chiar prejudicii”; armata trebuie întărită cu lucrători politici, simte

nevoia promovării „unor oameni tineri, capabili și devotați”, a locotenent-coloneilor în locul generalilor.

Din punctul nostru de vedere, situația consilierilor din Polonia era deosebită. Ca și la început, în anii războiului și în primii ani postbelici, forma dominantă a prezenței sovietice în această țară constituia încadrarea ofițerilor sovietici pe statele trupelor polone (armatei poloneze constituite pe teritorii sovietice) pe funcții concrete. Punctul culminant al valului de numiri l-au constituit anii 1950-1952, ca replică la scrisoarea-cerere a lui B. Bierut către Stalin. Procesul ofițerilor sovietici din totalul corpului ofițeresc al trupelor polone era, comparativ cu perioada războiului, nesemnificativ și s-a diminuat sistematic (în 1949 - 6%, în 1952 - 2%).

Dar aceștia erau numiți în funcții superioare de comandă, de la comandanți de divizii până la ministrul apărării naționale. Interesant de semnalat reacțiile la numirea lui K.K. Rokossovski, ministrul apărării naționale a Poloniei, în rândul liderilor de partid și de stat din țările Europei de Răsărit. A apărut atunci un așa-numit „sindrom Rokossovski”. La Praga s-au făcut auzite voci că „polonezii sunt de invidiat... ne pare rău că între mareșalii sovietici nu este și un ceh”; ministrul român al apărării, Emil Bodnăraș, socotea că „ar fi fost bine dacă din Uniunea Sovietică ar fi fost selecționați vreo 15 ofițeri, dintre moldovenii care știau limba română, și ar fi fost trimiși în România pentru a putea fi folosiți fie și ca șefi de state majore de mari unități tactice”.

Încă înainte de numirea lui Rokossovski, conducerea bulgară s-a adresat lui Stalin cu rugămintea de a numi în funcția de șef al Statului major general bulgar un general sovietic. La 2 noiembrie 1949, Stalin telegrafia lui Cernikov și Kolarov: „un militar care să răspundă unor

Generalul K.K. Rokossovski imagine din timpul bătăliei Stalingradului pentru care polonezii au fost invidiați la Praga, București și Sofia

asemenea condiții (bulgărești - n.N.) poate fi găsit numai în Bulgaria. De aceea noi considerăm că este mai utilă numirea unui tovarăș militar bulgar ca șef al Statului major general bulgar, iar acesta să primească în ajutor un consilier sovietic experimentat, pe care noi l-am putea trimite curând”.

150 din 300

Documentele arhivelor rusești stau mărturie că activitatea ofițerilor sovietici în armata polonă nu avea prevăzute termene concrete. Mai mult, la rugămintea lui B. Bierut și K.K. Rokossovski, I.V. Stalin a hotărât trecerea ofițerilor sovietici în evidența de partid a organizațiilor Partidului Muncitoresc Unit Polonez, cu dreptul „de a lua parte la viața P.M.U.P.”.

În această situație, crearea unui sistem ramificat de consilieri sovietici în armata polonă devenea de prisos, deși unele numiri de consilieri în anumite structuri ale armatei - de exemplu, în forțele maritime militare, aviație, construcții

navale - se făcuseră începând din 1946. Dar la mijlocul anului 1952, Rokossovski a luat inițiativa trecerii de la serviciul pe state de funcții a ofițerilor sovietici la sistemul consilierilor, după principiile existente în celelalte țări din regiune, proces început la mijlocul anului 1953. În perioada 1953-1955, în armata polonă au fost trimiși aproximativ 150 de consilieri (dintre care 18 la securitatea statului), din cei peste 300 ceruți de Rokossovski.

Documentele ne permit deci să afirmăm că la începutul anilor '50 în țările Europei răsăritene s-a constituit un sistem de consilieri militari sovietici în armată, securitate, Ministerul de interne, serviciile de grăniceri și vamă. S-a creat, de asemenea, un mecanism de reproducere a lui prin schimbări de personal, prelungirea termenului de ședere a consilierilor, lărgirea aparatului care acționa în jurul lor. Acest sistem a fost întemeiat pe documente juridice - acorduri și tratate bilaterale, precum și pe acte normative departamentale. ■

(Va urma)

CONSILIERII SOVIETICI DIN ROMÂNIA

• Erau pe când nu se vedeau • Îndeosebi acolo unde nu-i dorea nimeni • La noi, mai bine ca la ei acasă: lefuri, avantaje și putere • Supușii fac declarații de dragoste cu gândul la libertate • Ei nu mai făceau nimic, stăteau în birou, citeau ziarul și furau munca altora

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Activitatea consilierilor sovietici în România constituie un capitol puțin cunoscut al istoriei recente; de aceea, credem că orice contribuție – întemeiată pe documente – poate fi utilă în dezvăluirea „feței nevăzute” (sau mai puțin știute) a relațiilor româno-sovietice.

În fapt, consilierii sovietici au venit, neoficial, în România imediat după 23 august, odată cu armata roșie și cu agentura de spionaj moscovită. Ei au căpătat un statut

semioficial odată cu semnarea Convenției de armistițiu, la 12 septembrie 1944, când s-a constituit Înalta Comisie Aliată de Control (Sovietică). Un întreg dispozitiv de consilieri s-a instalat în România, mai ales la ministerele economice, dar și la Ministerul apărării naționale, la cel al informațiilor, la radio etc. pentru a supraveghea modul în care oficialitățile române acționau pentru îndeplinirea clauzelor Convenției de armistițiu.

Nu aliați, ci supuși

După semnarea Tratatului de pace, la 10 februarie 1947, procesul de „stalinizare” a României s-a accelerat, fiind lichidate rapid structurile democratice tradiționale și ajungându-se la instaurarea „dicta-

turii proletariatului”. În crearea noului aparat de stat, rolul consilierilor sovietici a fost hotărâtor, ei primind împuterniciri foarte largi din partea lui Stalin, inclusiv de a-i supraveghea pe noii lideri politici. Însuși N.S. Hrușciiov avea să scrie în memoriile sale: „În anii săi [ai lui Stalin], ei [comuniștii din celelalte țări aflate sub dominație sovietică] nu erau prieteni adevărați. El îi trata de supuși ai Uniunii Sovietice, nu ca aliați”.

Instituțiile cele mai afectate au fost Ministerul apărării naționale și

Ministerul de interne, care au fost supuse unei epurări masive și apoi încadrate cu personal provenind din rândurile „clasei muncitoare și ale țărănimii muncitoare”, oameni fără experiență, care puteau fi lesne struniți. Pentru formarea de cadre au fost trimiși în U.R.S.S. numeroși tineri; ei și-au însușit ideologia și practicile sovietice, mulți devenind și agenți ai serviciilor secrete sovietice. În același timp, școlile românești, mai ales universitățile, au fost supuse unui proces de restruc-turare, după model sovietic.

În imagine: Gh. Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Emil Bodnăraș, Petru Borilă, la festivitatea din 6 noiembrie 1948, consacrată înaintării în grad a promoției „7 noiembrie”, cum au fost numiți primii absolvenți ai școlilor M.A.I.

Problema consilierilor sovietici a format obiectul mai multor discuții, schimburi de scrisori, acorduri, decizii. Prezentăm câteva documente referitoare la acest subiect.

În ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 9 ianuarie 1950, Emil Bodnăraș a citit un raport privind situația armatei și a problemelor de apărare națională, precizând că raportul fusese „asistat de tov. Kolganov, consilier militar principal, și tov. Petre Borilă”. Secretariatul a hotărât să aducă mulțumiri „din toată inima tovarășului I.V. Stalin, C.C. al P.C.(b) al U.R.S.S., guvernului sovietic și conducerii forțelor armate ale U.R.S.S. pentru ajutorul imens și multilateral acordat Partidului Muncitoresc Român și guvernului Republicii Populare Române în legătură cu reorganizarea armatei și întărirea capacității de apărare a țării”. De asemenea, Secretariatul C.C. al P.M.R. a stabilit: „Apreciind rolul deosebit de important și valoarea sprijinului primit din partea consilierilor militari sovietici, socotește necesar de a interveni la guvernul U.R.S.S. pentru detașarea pe lângă armata R.P.R. a încă unui număr de consilieri militari și anume:

1 consilier pe lângă Direcția pregătirii de luptă a armatei;

2 consilieri pe lângă Secția pregătirii de luptă a regiunilor militare 2 și 3;

1 consilier pentru cele 4 academii militare;

1 consilier pentru Serviciul geografic al armatei;

1 consilier pe lângă toate școlile militare;

1 consilier pe lângă Serviciul de contrainformații al armatei;

1 consilier pe durata de 3 luni pentru proiectarea și organizarea postului central de Pândă aer;

1 consilier pe durata de 6 luni pentru organizarea comisariatelor militare”.

Cu același prilej s-a stabilit ca „pentru grăbirea procesului de formare de cadre militare de tip nou” să se intervină pe lângă guvernul U.R.S.S. pentru a admite trimiterea în școlile și academii militare sovietice a unui număr de 320 elevi și ofițeri, dintre care 20 pentru trebuințele trupelor Ministerului afacerilor interne.

La 8 iulie 1949, în urma unei conferințe desfășurate la Marele Stat Major, cu participarea generalului sovietic Kolganov, se încheiasse o „minută” privind salarizarea consilierilor militari sovietici. Documentul ne permite să aflăm că acești consilieri se aflau la: Marele Stat Major, Spatele armatei, Artileria antiaeriană, Comandamentul artileriei, Comandamentul aeronauticii, Comandamentul marinei, Corpul de tancuri, Comandamentul genului, Comandamentul transmisiunilor, Comandamentul chimic, Direcția cadre, Armata I, regiunile I, II și III militare, la corpurile I și II, la cabinetul generalului Kolganov. Funcțiile prevăzute erau: consilier superior, consilier armament și muniție, consilier dotare, consilier tehnic și consilier. Această simplă înșiruire arată limpede prezența lor în toate structurile armatei române. În total, erau prevăzute 41 de funcții, salariile variind între 80 000 lei – pentru consilier superior și 45 000 lei – pentru consilier simplu.

În ziua de 5 februarie 1950 a fost semnată o convenție între guvernul R.P. Române și guvernul U.R.S.S. privind detașarea de specialiști sovietici în România. În preambulul convenției se preciza că guvernul sovietic și-a dat „asentimentul” de a „satisface cererile guvernului Republicii Populare Române de a trimite în România specialiști sovietici și de a acorda ajutor României în refacerea și dezvoltarea economiei naționale”.

Durata activității specialiștilor sovietici era stabilită până la 3 ani; plata acestora se făcea în sumă egală cu cuantumul salariilor specialiștilor români, asigurându-li-se și aprovizionarea cu alimente și produse industriale, adaosuri la salariile stabilite etc. de care se bucurau specialiștii români. În același timp, guvernul român restituia celui sovietic cheltuielile legate de costul călătoriei specialistului și a familiei sale, diurnele, chiria și salariul pe timpul călătoriei dus și întors, transportul bagajelor, în greutate maximă de 80 kg de persoană, cheltuieli de deplasare în sumă egală cu cuantumul salariului pe o lună primit în U.R.S.S. înainte de con-

cediu și egală cu salariul pe o lună pentru fiecare an de muncă în România, iar pentru specialiștii sovietici care lucrau în instituțiile școlare din România egală cu salariul pe două luni pentru fiecare an de muncă.

În fapt, România suporta pentru fiecare consilier un salariu dublu: unul în lei – plătit respectivului consilier, și altul în ruble – achitat statului sovietic. Potrivit convenției, guvernul român se angaja să plătească guvernului sovietic, pentru fiecare specialist trimis, în raport cu calificarea lui, între 2 000 și 4 000 ruble lunar, drept „compensare a pierderilor pe care le suporta întreprinderile sau instituțiile sovietice respective în urma trimerii colaboratorilor lor în străinătate”.

Pe lângă salariul în lei, egal cu acela al specialiștilor români, guvernul român se obliga să pună la dispoziția consilierilor sovietici, fără plată, pe tot timpul șederii lor în România, locuințe cu mobilier, încălzire și iluminat, sau plătea suma corespunzătoare chiriei locuințelor, cu mobilier, încălzire și iluminare. De asemenea, guvernul român se obliga ca în caz de boală a unui specialist sovietic să nu-i oprească plata salariului pe tot timpul bolii sale, dar nu mai mult de trei luni. Condițiile de muncă și de plată ale specialiștilor sovietici prevăzute în această convenție se aplicau și specialiștilor sovietici existenți deja în România. Pentru aprovizionarea lor s-au înființat magazine speciale, „cu circuit închis”, la care românii nu aveau acces. Mai complicată s-a dovedit a fi problema locuințelor.

Tactica măgulirii orgoliului

Dintr-o „notă informativă” alcătuită de Secția organizatorică a C.C. al P.M.R., din 4 aprilie 1951, aflăm că la Ministerul industriei alimentare lucrau patru consilieri, câte unul pentru: toate problemele ministerului, probleme piscicole, probleme de carne și produse din carne și probleme de lapte și produse lactate. Din controlul efectuat s-a constatat „insuficienta folosire a tovarășilor sovietici pentru rezol-

varea multiplelor probleme din cadrul ministerului"; aceștia au semnalat cazuri când propunerile lor „în ședințe sunt acceptate, dar în practică nu sunt aplicate”. De asemenea, nu exista „o preocupare suficientă pentru asigurarea condițiilor de muncă tovarășilor sovietici”, unuia repartizându-i-se locuință cu o întârziere de trei luni, iar alți doi „nu au nici azi locuință, stând cu familia la hotel”.

Moartea lui I.V. Stalin, la 5 martie 1953, a marcat o anumită relaxare în raporturile dintre U.R.S.S. și celelalte țări socialiste, ca și cu lumea capitalistă. Noul lider de la Kremlin, N.S. Hrușciiov, a lansat lozincă „întrecerii pașnice” între socialism și capitalism, a coexistenței între cele două sisteme social-economice și politice.

Guvernul sovietic a adoptat o declarație privind principiile dezvoltării și întăririi continue a prieteniei și colaborării între Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste, în care accentul se punea pe consultarea reciprocă, „ajutorul frătesc” și schimbul de experiență. Una dintre măsurile cele mai importante a fost desființarea „societăților mixte”, numite la noi „sovromuri” (septembrie 1954).

Semnarea tratatului de stat cu Austria (mai 1955) a permis conducerii de la București să ridice problema retragerii trupelor sovietice din România (vezi amănunte, în *Magazin istoric*, nr. 4, 5/1995). Această problemă era strâns legată de aceea a consilierilor sovietici. Foarte precaut din fire, Gh. Gheorghiu-Dej ridică o problemă în fața lui Hrușciiov, care de regulă reacționa impulsiv, aștepta să treacă timp și apoi făcea tatonări la Ambasada sovietică, să vadă „ce mai e nou”. De fiecare dată lăsa ca inițiativa publică, oficială, să vină din partea „fratelui mai mare”. Și de fiecare dată, această tactică a dat rezultate.

La 14 ianuarie 1957, C.C. al P.C.U.S. a adresat C.C. al P.M.R. o scrisoare în care se aprecia: „În prezent, când țara dvs. dispune de cadre calificate, care au acumulat o experiență importantă în construirea socialistă, șederea permanentă a consilierilor sovietici în România,

după părerea noastră, nu mai corespunde intereselor cauzei. În afară de aceasta, însăși denumirea de consilieri sovietici nu mai corespunde rolului pe care-l îndeplinesc de fapt, și, involuntar, pot duce la părerea greșită că prin consilierii săi o țară se amestecă în afacerile interne ale altei țări”. În concluzie, se propunea desființarea „instituiției consilierilor și micșorarea numărului specialiștilor sovietici” care lucrează în România, urmând să fie găsite noi forme de colaborare între cele două țări, în spiritul declarației guvernului sovietic.

Prudență și recunoștință

Conform tacticii utilizate de Gheorghiu-Dej – de a nu lăsa impresia că dorea neapărat eliminarea sovieticilor din România – C.C. al P.M.R. a răspuns abia peste o lună, la 13 februarie 1957, precizând: „Împărțim pe deplin păreriile exprimate de C.C. al P.C.U.S. în această problemă. Consilierii și specialiștii sovietici, care au lucrat în Republica Populară Română la cererea guvernului român, ne-au dat un mare ajutor în domeniul construcției economice, de stat și militare, cât și în domeniul formării în țara noastră de cadre proprii de specialiști. Partidul nostru și guvernul R.P.R. exprimă o caldă recunoștință C.C. al P.C.U.S. și guvernului sovietic pentru acest ajutor frătesc.

Suntem cu totul de acord cu considerațiunile de ordin principal expuse în scrisoarea dvs. și în concluzie că, ținând seama de faptul că în prezent R.P.R. dispune de cadre pregătite în diferite domenii de activitate, menținerea instituției consilierilor nu mai corespunde intereselor cauzei și este practic depășită”.

În baza acordului dintre cele două partide s-a trecut la diminuarea numărului de consilieri sovietici, care au fost înlocuiți de specialiști români. Un proces similar s-a desfășurat și în celelalte țări socialiste.

Retragerea trupelor sovietice din România, în iunie-august 1958, a constituit un mare succes în relațiile

cu U.R.S.S. După consumarea acestui act, guvernul român a dobândit o tot mai largă posibilitate de mișcare, urmărind, pe de o parte, reluarea și dezvoltarea legăturilor cu statele occidentale, iar de cealaltă ieșirea treptată de sub tutela sovietică și asigurarea unui grad sporit de independență României. Prezența consilierilor sovietici constituia un serios obstacol în atingerea acestor obiective. Pe de altă parte, N.S. Hrușciiov aprecia că trebuiau găsite noi forme de colaborare cu țările socialiste, care să se deosebească de cele practicate de Stalin.

Aceasta era situația la 8 septembrie 1958, când C.C. al P.C.U.S. a adresat o nouă scrisoare C.C. al P.M.R., în care – după ce menționa că în urma schimbului de opinii dintre cele două partide „numărul consilierilor și specialiștilor sovietici din România a fost considerabil redus” – se aprecia că „șederea pe mai departe a consilierilor și specialiștilor sovietici în România poate, după părerea noastră, să frâneze, într-o oarecare măsură, creșterea lucrătorilor dv.”. În consecință, P.C.U.S. considera util să recheme „pe toți consilierii și specialiștii sovietici” și să analizeze împreună cu P.M.R. „problema reducerii maxime, în viitor, a numărului specialiștilor sovietici care lucrează în acordarea ajutorului tehnic”.

Documentul menționa și o situație mai delicată, pe care conducerea de la București o ridicase, și anume atitudinea politică a acestor consilieri, care venea în contradicție cu politica statului român: „Fiind buni cunosători ai meseriei în domeniul lor de activitate, unii dintre specialiști nu întotdeauna se descurcă în situația politică și în particularitățile naționale ale țării dv. Ca urmare a acestui lucru, nu sunt excluse unele neînțelegeri, ceea ce nu este în folosul relațiilor noastre frățești”. C.C. al P.C.U.S. aprecia că era necesar „ca formele învechite ale relațiilor reciproce să nu împiedice dezvoltarea și îndăncirea prieteniei dintre statele noastre socialiste” și considera că accentul trebuia pus pe schimbul de experiență între speci-

aliști și trimiterea reciprocă de tineri în instituțiile de învățământ superior.

C.C. al P.M.R. a răspuns în ziua de 26 septembrie 1958, precizând: „Ne exprimăm acordul cu considerentele și propunerile pe care le cuprinde” scrisoarea C.C. al P.C.U.S. În același timp – pentru a menaja susceptibilitățile liderilor de la Kremlin – se sublinia din nou „marele ajutor ce ni l-au acordat, în toți anii de după eliberare, C.C. al P.C.U.S. și guvernul sovietic, trimițând în țara noastră specialiști de valoare în diferite ramuri ale economiei, culturii și construcției de stat și primind în instituțiile de învățământ superior studenți și aspiranți ai R.P.R.”

Pe viitor, numărul consilierilor (specialiștilor) urma să fie solicitat de conducerea P.M.R., în funcție de necesitățile concrete.

Mai dați-ne cinci, dar să plece toți

La 22 ianuarie 1959, în numele C.C. al P.M.R., Gh. Gheorghiu-Dej adresa o scrisoare lui N.S. Hrușciov prin care-l ruga să fie de acord „ca pentru nevoile de pregătire și perfecționare a forțelor noastre armate să ne fie repartizat pentru anul 1959 un grup de cinci specialiști militari”, care să lucreze pe lângă conducerea Ministerului forțelor armate în probleme: de stat major (operații, mobilizare, organizare); pregătire de luptă a armatei de uscat (de dorit din trupele de tancuri și mecanizate); de apărare antiaeriană a teritoriului țării; de marină; de apăratură radiotehnică. Fiind membră a Tratatului de la Varșovia, România avea nevoie de asemenea consilieri pentru a-și „armoniza” pregătirea armatei cu armatele celorlalte state și în primul rând cu aceea a U.R.S.S.

În timp ce liderii Poloniei, Ungariei, Cehoslovaciei, R.D. Germaniei și Bulgariei se întreceau în declarații de fidelitate față de Moscova, conducerea de la București făcea noi pași, prudenți dar semnificativi, pe linia slăbirii tutelei sovietice. Semnificativ este maniera în care au fost retrași ultimii consilieri sovietici de la Ministerul

de interne. Încă din 1962, la acest minister se crease o stare de tensiune, deoarece lucrătorii români se simțeau frustrați de faptul că ei munceau, rezolvau cazuri dificile, iar consilierii sovietici le prezentau ca fiind opera lor. Consilierul sovietic Jegalin a informat Comitetul Securității de Stat al U.R.S.S. despre această situație. Președintele Securității sovietice a adresat o scrisoare ministrului român de interne Al. Drăghici, în care afirma că era gata să retragă consilierii sovietici.

Problema a fost discutată în ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 13 mai 1963, în care Al. Drăghici a informat că a discutat cu consilierul sovietic de la Ministerul de interne, arătându-i „inopportunitatea” rămânării lui în țară: „Consilierul m-a întrebat când poate să plece; i-am spus: poți să pleci și mâine. A spus că are să plece dacă-i dă drumul guvernul. I-am spus că aceasta este părerea noastră în chestiunea aceasta. El a început să spună că avem un dușman comun. I-am spus că trebuie să se termine cu asta; am ridicat problema încrederii reciproce și să avem relații de pe alte poziții, că noi suntem de acord să colaborăm ș.a.m.d.”. Drăghici a arătat apoi că „sunt cazuri când ei încearcă să ne fure munca noastră. Am avut căderi de oameni tot din cauza lor. Atunci au recunoscut și acum spun că ei tot timpul au respectat cu strictețe acordul încheiat. Ce acord, ce reciprocitate? Acolo se spune despre reciprocitate și el îmi trimite materiale de acum șapte ani. Deci în această privință nu este vorba de nici un fel de asemenea lucruri. Eu i-am scos din muncă de vreun an de zile, pentru că i-am prins cu 18 cazuri concrete când au căutat să fure munca noastră. Eu consider că nu avem nevoie de nici un fel de colaborare de asta din partea lor și clar i-am spus și lui: dacă vrei, colaborare pe bază de reciprocitate. Și trebuie să vă spun că întâlnim o impertinență și o neobrăzare rară, nemaîntâlnită. Orice le-ai spune, ei tot ce știu aia fac”.

Enervarea lui Alexandru Drăghici e mai mult decât relevantă pentru

stadiul de încordare în care ajunsese relațiile dintre cadrele de securitate române și consilierii sovietici, care continuau să se considere stăpâni în România. Drăghici a conchis: „De anul trecut nu mai duc nici un fel de activitate, stau în birou și citesc ziarul, mai prind pe câte unul și mai află câte ceva de la el. Când era Pintilie [Gheorghe, zis Pantiușa, pe numele adevărat Pantelei Bodnarenko], stătea tot timpul la el în birou și bineînțeles Pintilie îl informa. Uite, aceasta este situația și eu consider că nu mai au ce căuta la noi acești consilieri”.

Gh. Gheorghiu-Dej a informat Biroul Politic că, după discuția cu Al. Drăghici, consilierul Jegalin venise la el pentru a cere lămuriri. Gheorghiu-Dej îi spusese că știa opinia lui Drăghici, „că nu mai are nici un rost să stea și numai să citească ziarele” și că acești consilieri nu mai pot face „mare lucru, dacă prietenii tăi nu vor să-ți prezinte anumite lucruri, nu ți le prezintă”. Îi promisese lui Jegalin că va discuta problema în Biroul Politic, dar îi precizase că „trebuie să tragă concluzia că eu împărtășesc punctul de vedere al lui Drăghici”. În orice caz, a conchis Gheorghiu-Dej, „s-a creat o situație proastă”. Biroul Politic a hotărât ca Al. Drăghici să întocmească un proiect de răspuns la scrisoarea președintelui Comitetului Securității de Stat al U.R.S.S., în care să arate că „în condițiile actuale menținerea celor doi consilieri pe lângă M.A.I. nu mai este necesară, urmând ca colaborarea între cele două ministere ale noastre să se realizeze la nivelul conducerii acestora”.

Această scrisoare a fost înmănată de Al. Drăghici ambasadorului U.R.S.S. la București, iar cei doi consilieri au fost retrași.

Înlăturarea consilierilor sovietici din toate structurile de stat – cu excepția Ministerului apărării naționale – a devenit un fapt în primăvara anului 1963. Aceasta a fost și o precondiție pentru trecerea la pasul decisiv: *Declarația P.M.R. din aprilie 1964*, cunoscută în lume ca o declarație de independență față de Moscova. ■

POLONIA:

PRIMII TREI ANI DE COMUNISM

FLORIN ANGHEL

Câțiva ani înainte de a trece la cele veșnice, mareșalul Józef Piłsudski se destăinuia unui colaborator apropiat: „Nu știu de ce Dumnezeu mi-a hărăzit să trăiesc în Polonia...“. După aproape un deceniu, în cu totul alte condiții, într-un exil nemeritat, Grigore Gafencu nota și el în jurnalul său, la 23 decembrie 1944: „De câte ori se ridică problema unei păci statornice pe continent, azi ca și în 1815, chestia Poloniei pare de nerezolvat“. În secolul XX, pentru prima dată în istoria existenței sale, Polonia a avut de două ori posibilitatea renașterii, înfăptuită de fiecare dată pe structuri interne diferite, dar survenită în urma unor schimbări internaționale deosebite, ce au marcat anii 1918 și 1945. Dar ce fel de Polonia a renăscut după al doilea război mondial?

În septembrie 1939, soldații Wehrmachtului distrug în mod simbolic un stâlp de la granița poloneză; șase ani mai târziu, în aprilie 1945, soldați polonezi refac bornele de frontieră

Moscova decide pentru Varșovia

După prăbușirea statului, în urma împărțirii teritoriale dintre Germania și U.R.S.S., în septembrie 1939, și refugiarea structurilor politice (președintele, guvernul și parte din Parlament) și militare (comandamentul suprem și numeroase mari unități) în România, Franța și, din mai - iunie 1940, în Marea Britanie (la Londra), în teritoriul ocupat se poate discuta despre existența unui adevărat *stat clandestin*, coordonat de puterea din exil. Acest stat avea o serie de structuri administrative, politice și militare proprii, publica ziare și cărți, ținea spectacole de teatru și muzică, deschidea școli și universități (papa Ioan Paul al II-lea a urmat o astfel de facultate teolo-

gică, la Cracovia, cu profesorii Universității Jagellone). Toate acestea în cea mai desăvârșită discreție, și chiar conspirativitate, deoarece simpla intonare în public a unei piese de Chopin, de pildă, se putea solda cu o execuție sumară.

În general, partidele politice care alcătuiau guvernul în exil de la Londra trecuseră prin profunde transformări. Astfel, Democrația Creștină fuzionase cu Partidul Muncii (de orientare social-democrată); Partidul Țărănesc – deși suferise momente de criză după arestarea liderului Wincenty Witos – a reușit să-și revină după consfătuirea (clandestină) de la Lublin, din februarie 1940, când s-a hotărât continuarea activității sub criptonimul Roch, condus de Maciej Rajat. La fel, Partidul Socialist (necomunist) a decis excluderea din partid a liderilor stângiști, care simpatizaseră cu sovieticii, luându-se hotărârea respectării ferme a deciziilor guvernului din exil și ale Consiliului Național (Parlamentul din exil).

Extrema stângă, depășind criza de după dizolvarea Partidului Comunist Polon, din ordinul lui Stalin, și lichidarea fizică a liderilor săi (în 1938), s-a reorganizat în 1941 (iulie) în Federația de Luptă Eliberatoare, condusă de Marian Spychalski, ulterior general, ministrul apărării naționale a Republicii Populare Polone. La 5 ianuarie 1942, aripa moscovită din Federație și foști membri ai Partidului Comunist hotărâsc crearea Partidului Muncitoresc Polon, sub conducerea a doi polonezi, de origine evrească: Marceli Nowotko și Pawel Funder.

Drept răspuns dat susținerii de către Aliații occidentali a guvernului în exil de la Londra, dar și pentru a dispune de o viitoare pepinieră de oameni politici pentru Polonia, Stalin a decis înființarea la Moscova a unei organizații procomuniste, intitulată Uniunea Patrioților Poloni, condusă de Wanda Wasilewska, fiica lui Leon Wasilewski, un apropiat colaborator al mareșalului Józef Piłsudski în anii '20. Concomitent, în vara lui 1943, Kremlinul a hotărât și înființarea unor gărzii paramilitare comuniste – botezate Armia Ludowa (Armata

În noiembrie 1944, generalul Bor-Komorowski, liderul rezistenței polone, se predă generalului SS von dem Bach-Zelewski

Populară) – opuse Armiei Krajowa (Armata de interior), forță militară direct subordonată guvernului legitim refugiat la Londra (și care număra peste 350 000 soldați la acea vreme).

Cum se prezentau, la începutul anului 1944, cele două tabere în dispută și ce programe ofereau?

1) Armata de interior (A.K.) și guvernul din exil considerau că Germania va fi oricum învinsă; de aceea, susținea o „luptă limitată” împotriva germanilor și o „economisire de puteri”, deoarece, în viziunea lor, principalii dușmani ai Poloniei erau comunismul și armata roșie. La rândul lor, comuniștii erau convinși că U.R.S.S. va învinge și că situația unei părți din Europa va fi decisă la Moscova; de altfel, gărzile comuniste ale Armatei Populare (A.L.) au fost înarmate de la Moscova, pregătite la Moscova și au luptat sub comandă sovietică.

2) Guvernul din exil cerea aplicarea prevederilor Tratatului de pace sovieto-polon de la Riga, din martie 1921, în ceea ce privește frontierele răsrănite, solicitând, totodată, compensații teritoriale în dauna Germaniei. Comuniștii sprijineau stabilirea frontierei de est pe baze etnice (de fapt, linia trasată de Ribbentrop-Molotov, prin Tratatul de frontieră din 28 septembrie

1939), iar în vest doreau stabilirea demarcației pe linia Oder-Neisse.

3) Cele două tabere propuneau programe socio-politice absolut diferite. „Londonezii” susțineau reînstituirea unei republici parlamentare, cu un guvern având prerogative sporite, o structură economică reformată, dar bazată pe principiul proprietății private în agricultură și industrie. Comuniștii, dimpotrivă, propuneau un plan de măsuri similar celui aplicat în republicile U.R.S.S.

Churchill trece de partea Kremlinului

Problema poloneză va cunoaște schimbări remarcabile în vara anului 1944, datorită a două momente care au marcat decisiv mersul evenimentelor: constituirea, din ordinul lui Stalin, a Comitetului Polonez de Eliberare Națională – P.K.W.N. – la 22 iulie 1944, la Lublin, oraș eliberat de armata roșie, și izbucnirea, la 1 august 1944 – și apoi înfrângerea – insurecției varșoviene antigermane, desfășurată sub ordinele comandanților A.K. (*Magazin istoric*, nr. 11/1996).

Într-un mesaj din 23 iulie 1944, adresat lui Churchill, Stalin explica

rațiunea înființării P.K.W.N. prin faptul că acest organism „intenționează să se ocupe de crearea unei administrații pe teritoriul polon”, deoarece armata roșie nu găsește în Polonia alte forțe care să poată face acest lucru. „Așa-zisele organizații clandestine – scria Stalin – conduse de guvernul polon de la Londra, s-au dovedit a fi cu totul efemere, lipsite de orice influență”.

Substituindu-se autorității legale, puterii legitime a guvernului din exil, reprezentanții nou-constituitului Comitet au semnat la Moscova, la 27 iulie 1944, o înțelegere cu delegații oficiali ai U.R.S.S., prin care, în numele *poporului polon*, se recunoștea linia Curzon (actuala graniță răsăriteană a republicii) ca frontieră și era acceptată împărțirea regiunii germane Prusia Orientală, Königsbergul (din 1946 sub denumirea Kaliningrad), intrând în teritoriul sovietic. În schimb, Moscova promitea că va recunoaște apartenența Danzigului (Gdańsk) la Polonia și că frontiera dintre Polonia și Germania va fi mutată la vest de Swinemünde (Swinoujście), pe Oder, lăsând orașul Stettin (*Szczecin*) Poloniei.

În consens cu sovieticii, gruparea comunistă de la Lublin a trecut la măsuri extreme: la 21 august 1944, P.K.W.N. anunța dizolvarea tuturor organizațiilor clandestine (deci și a armatei guvernului din emigrație, A.K.), trupele armatei roșii primind ordinul de a preveni orice mișcare a detașamentelor A.K. dinspre provincie spre Varșovia. La rândul său, Edward Osóbka-Morawski, liderul guvernului comunist de la Lublin, îl denunța pe șeful A.K., generalul Tadeusz Bor Komorowski – ulterior eroul Varșoviei – drept un „criminal”, sugerând că membrii guvernului de la Londra „pot fi socotiți vinovați de punerea la cale a acestei revolte criminale” (insurecția varșoviană antigermană din 1 august-2 octombrie 1944 – *n.f.a.*).

Înfrângerea insurgenților și capitularea A.K., precum și înțelegerea Stalin-Churchill privind sferile de influență în Europa centrală și sud-estică au schimbat, din nou și radical, datele problemei. Moscova obliga pe aliații occiden-

tali să accepte intrarea Poloniei în spațiul său de interes strategic. Premierul britanic a trecut de partea Kremlinului, silind exilul polon să accepte dictatul sovietic: „Nu pot să cred că se poate găsi o soluție bună fără ca Rusia să primească securitatea la care este îndreptătită și trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a o asigura la frontierele ei de vest”.

La 13 octombrie 1944, la Moscova, liderilor U.R.S.S. și Marii Britanii li s-a adăugat și delegația polonă de la Londra. De la bun început, premierul Mikolajczyk a respins toate înțelegerile sovieto-britanice. La strigătul exasperat al lui Churchill – „Sunteți absolut nebuni!” –, Mikolajczyk a acceptat, în cele din urmă, să se discute despre linia Curzon ca *linie de demarcație* și nu ca *frontieră politică*.

Delegația polonă puna, însă, și condiții pentru acest accept: Lwowul și zăcămintele de petrol din Galiția să revină Poloniei, compensații teritoriale în vest, trupele străine să părăsească țara după încheierea ostilităților, garanții britanice pentru „independența și suveranitatea Poloniei în noile ei frontiere”. La toate aceste cereri, Stalin a arătat că Lwowul este teritoriul Ucrainei și că dorește încheierea acestui litigiu. Ca element de presiune, la Moscova fuseseră aduși și liderii comuniști de la Lublin, Edward Osóbka-Morawski și Bolesław Bierut. Aceștia doi, sfidând eforturile disperate ale delegației oficiale polone, declarau cu nonșalanță: „Suntem aici pentru a spune, în numele Poloniei, că Lwow a fost atribuit Rusiei. Aceasta este voința poporului polon”.

Cum în ședința guvernului din exil s-a respins categoric acceptarea liniei Curzon și nici ajutorul sperat din partea S.U.A. nu sosea, premierul Stanisław Mikolajczyk și-a prezentat demisia la 24 noiembrie 1944, lăsând locul lui Tomasz Arciszewski, lider al Partidului Socialist (necomunist). Atitudinea rezervată a S.U.A. (care făcuse apel la politica sa tradițională de a nu garanta nici un fel de frontiere), înțelegerea cu Churchill, victoriile

pe fronturile din Europa răsăriteană și asigurarea unei influențe sovietice în majoritatea acestor țări (ocupate de armata roșie), demisia lui Mikolajczyk și pierderea de capital politic a guvernului în exil sub un conducător lipsit de veleități politice cerute de moment (Tomasz Arciszewski), l-au determinat pe Stalin să mizeze fără obstrucții pe cartea polonă, recunoscând P.K.W.N. drept unic guvern polon, la 31 decembrie 1944.

Din 21 posturi, 14 pentru comuniști

La Ialta (februarie 1945), negocierile asupra Poloniei au avut drept obiect problemele de frontieră și formarea unui guvern nou, în care să fie cooptați și oameni politici din exil (inclusiv primul ministru de la Londra, St. Mikolajczyk. Marea Britanie, prin Winston Churchill, a arătat că „are intenția să recunoască linia Curzon, așa cum este ea interpretată de guvernul sovietic”, iar președintele F.D. Roosevelt declara tranșant că „pentru el nu este atât de importantă cutare sau cutare frontieră a Poloniei”.

Punctul de vedere sovietic, de a accepta a transbordării granițelor spre vest, a fost acceptat fără discuții îndelungate. Problema noului guvern, care să reunească forțele politice sprijinite de sovietici și de occidentali, a fost pusă însă în termeni diferiți. Churchill, interesat de „problema suveranității, libertății și independenței Poloniei”, a acceptat propunerea președintelui S.U.A. de creare a unui guvern provizoriu, de unitate națională, deoarece autoritățile de la Lublin păreau că „reprezintă doar o mică parte a poporului”, iar guvernul de la Londra (din exil) se dovedise ineficient.

Cei doi lideri occidentali susțineau cu tărie, însă, pe St. Mikolajczyk, primul ministru în exil. Stalin, la rândul său, a început prin a arăta că pentru U.R.S.S. problema polonă era una de „securitate” și a relatat discuțiile pe care le avusese cu liderii comuniști poloni, care

Trei dintre membrii Uniunii Patrioților Poloni, de orientare prosovietică: Wanda Wasilewska, Aleksander Zawadzki și Alfred Lampe

respingeau o colaborare cu exilul politic (și în special cu Mikołajczyk); U.R.S.S., se arăta în continuare, nu s-ar fi opus cooptării a doi reprezentanți din exilul londonez în guvernul comunist, noua formulă urmând să pregătească alegerile legislative. În final, ideea unui guvern de uniune națională, dominat de comuniști și în care să fie prezenți și membri ai exilului, a fost acceptată de cei trei lideri.

Guvernul din exil a ripostat vehement la aceste hotărâri: la 27 februarie 1945, la Londra a avut loc o grandioasă demonstrație a exilului polon împotriva deciziilor din Crimeea. Organul de presă al Partidului Țărănesc, *Jutro Polski*, din 25 martie 1945, aducea grave acuze lui Churchill pentru „trădarea cauzei polone”.

În schimb, guvernul comunist, instalat la Varșovia între timp, a acceptat imediat și fără rezerve documentul. Eludând, însă, spiritul laltei în ceea ce privește legitimitatea structurilor politice polone și profitând și de starea de lucruri destul de confuză determinată de schimbările precipitate de la Casa Albă (la 12 aprilie 1945 președintele Roosevelt încetase din viață), sovieticii au trecut la măsuri pentru a pune Aliații în fața faptului împlinit.

La 21 aprilie 1945, la Moscova, Molotov și Osóbka-Morawski, șeful guvernului comunist, au semnat un

tratat bilateral prin care părțile își făgăduiau o „amiciție solidă și permanentă, atât în timpul războiului, cât și în perioada de după război” (art. 2) și ajutor armat în cazul unei agresiuni din partea unei terțe puteri (art. 4). Într-un mesaj către Churchill, Stalin folosea pentru prima dată un ton brutal și voit nediplomatic: „U.R.S.S. are dreptul să facă totul pentru ca în Polonia să existe un guvern prietenos față de ea și nu poate accepta ca în Polonia să existe un guvern ostil”.

După negocieri care au durat într-adevăr destul de mult timp, dar în care principala opoziție la deciziile lui Stalin a venit din partea cerurilor polone din exil, și nu din partea Londrei sau Washingtonului, la 28 iunie 1945 se constituia Guvernul polon de uniune națională, condus de Edward Osóbka-Morawski. 14 din cele 21 de posturi erau deținute de comuniști (portofoliile cele mai importante, de altfel): Władysław Gomułka – vicepremier, mareșalul Michał Rola-Zymierski la apărare, Wincenty Rzymowski la externe, Stanisław Radkiewicz (ofițer N.K.V.D.) la securitate, Stefan Jędrzejowski (comunist din Wilno) la comerț. Tabăra londoneză ocupa ministere absolut simbolice: Stanisław Mikołajczyk era vicepremier și ministru al agriculturii, iar Jan Stanczyk – ministru al muncii și asistenței sociale.

Programul de guvernare se dorea ambițios și vizionar, dar era, concomitent, unul demagogic, pentru că această echipă fusese instalată de sovietici și, în mod normal, direcțiile sale de acțiune nu puteau depăși sfera intereselor Moscovei. Se vorbea, printre altele, despre „restabilirea” frontierelor occidentale pe linia Oder-Neisse, despre repatrieri, alegeri legislative, reconstrucție, despre „strângerea legăturilor cu popoarele slave”, amintindu-se și faptul că raporturile dintre Polonia și Cehoslovacia „trebuie să fie deosebit de prietenești și de profunde” (o idee, de altfel, deosebit de dragă lui Stalin).

Cu girul comunității internaționale (recunoașterea oficială din partea U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei), guvernul de la Varșovia a fost invitat oficial la Conferința de la Potsdam, din iulie-august 1945. Aici, marile puteri au decis că *fostul guvern polon de la Londra a încetat de a mai exista* (deși polonezii nu hătărăseră nimic în acest sens). La vest, frontierele mergeau pe linia Oder-Neisse, recunoscându-se apartenența Gdanșkului la statul polon. În acest spirit, la 16 august 1945, la Moscova, Molotov și Osóbka-Morawski semnau Tratatul de frontieră dintre U.R.S.S. și Polonia. O nouă Polonie apăruse pe harta lumii. ■

(Va urma)

In exclusivitate pentru Magazin istoric

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Ultimul din episoadele publicate în avanpremieră editorială din jurnalul profesorului Ioan Hudiță (Magazin istoric, nr. 4/1998) relatează împrejurările prăbușirii regimului carlist. La cererea redacției revistei Magazin istoric, am extras și aceste câteva fragmente care nu au fost incluse în volumul aflat în curs de apariție la Editura Institutului European din Iași, ce se încheie cu data de 6 septembrie 1940. Aceste fragmente se referă la evenimente din zilele de 12-15 septembrie 1940, având ca element central constituirea guvernului antonesciano-legionar și care a stat la baza proclamării României ca „stat național-legionar”.

La 6 septembrie 1940 domnia regelui Carol II și regimul pe care monarhul îl instituise în februarie 1938 se încheiaseră prin abdicarea monarhului, condiție pe care o puseseră liderii partidelor istorice și pe care generalul Ion Antonescu o realizase. În zilele imediat următoare a devenit evident că generalul, ajuns „conducător al statului” în noua domnie a regelui Mihai I, nu avea să se subsumeze liniei de politică externă a acestor lideri și mai ales celei a lui Iuliu Maniu, dimpotrivă, poziția sa se va identifica mai mult cu aceea a mișcării legionare. De asemenea, așteptata rezistență față de cedarea Transilvaniei de Nord către Ungaria, impusă de Italia fascistă și Germania nazistă prin dictatul de la Viena, rezistență pe care Iuliu Maniu ar fi dorit-o, nu s-a produs. Timp de opt zile, generalul Ion Antonescu a întârziat să-și formeze guvernul, pentru ca, apoi, acesta să fie alcătuit cu legionarii, cu câțiva „tehnicieni” și cu militari.

Conștient de refuzul pe care l-ar fi primit din partea partidelor istorice, ale căror cereri era convins că nu le putea onora, generalul Antonescu a eliminat din calculele sale consultările cu aceștia. Jurnalul lui Ioan Hudiță din zilele de 12-15 septembrie reflectă atmosfera premergătoare constituirii noului guvern și faptul că Antonescu, preluând cu mână sigură conducerea statului, a adoptat o poziție prudentă față de problema Ardealului de Nord, asumându-și consecințele unei astfel de atitudini. Din jurnal transpar și îngrijorările „carliștilor” (între altele, sunt date detalii privind arestarea la graniță a lui Gavrilă Marinescu, fostul prefect al Poliției Capitalei și ministru de interne în timpul dictaturii regale, care, temându-se de eventuale represalii, încercase să părăsească țara), treptata penetrație a mișcării legionare în instituțiile statului, ecurile „bătăliei Angliei”, în plină desfășurare. În sfârșit, ne este prezentată formarea, la 14 septembrie 1940, a noului guvern cu „un vădit caracter legionar”. Reiese limpede, totodată, evitarea liderului Partidului Național-Tărănesc, care, de altfel, nu-și mai face în acele zile decât o scurtă apariție în București, dar care, evident, nici n-a mai fost solicitat de Antonescu și nici măcar n-a fost consultat după ce generalul a preluat efectiv puterea în stat! Sunt zilele în care raporturile dintre cele două personalități indicau deja o despărțire categorică de poziții. Și așa au rămas aceste raporturi până în final.

Este interesant că această stare de lucruri și-a pus amprenta și pe calitatea adnotărilor, care nu mai aduc în prim-plan fapte și evenimente la care autorul participă în mod nemijlocit, ci comentariile și relatările unui contemporan al unor evenimente din tabăra adversă. De aici și o anumită detașare. Dar să-l lăsăm pe cititor să judece singur.

Acad. Dan BERINDEI

Joi 12 septembrie. Ziarele de azi publică articolul lui Maniu intitulat *Cauzele prăbușirii lui Carol II*. După o scurtă trecere în revistă a eforturilor făcute, atât de el cât și de Dinu Brătianu, pentru a-l sili să rămână un suveran constituțional, Maniu precizează foarte bine, cauza prăbușirii sale. „Este o eroare, zice el, să se creadă că regele Carol II a fost silit să abdice din cauza orientării sale externe spre Anglia și Franța, pe care n-a avut-o sau din cauza vreunei greșeli de o clipă; cauza abdicării sale este concepția sa generală de domnie personală, fără ideal, fără moralitate și fără busolă sigură, în continuă oscilațiune oportunistă, practică prin manevre și abilități, care au săpat prăpastie între Coroană și Tară și care a trebuit să ducă la faliment și la distrugerea politicii sale”. Maniu termină articolul cu aceste cuvinte: „Să ne întorcem la Dumnezeu și la Națiune; făcând astfel, vom servi Patria, Dinastia și pe M.S. Regele Mihai I”. Nimic despre Antonescu sau despre politica lui.

Se anunță arestarea, la Timișoara, a lui Gavrilă Marinescu, care încerca să treacă fraudulos, în Iugoslavia, pe la Ada-Kalch. Interesant că el a fost arestat de legionari și nu de autoritățile respective. De altfel, în toată țara se semnalează astfel de abuzuri din partea legionarilor, care se și văd la putere, luând măsuri peste capul autorităților. Antonescu s-a simțit dator să publice un comunicat în care dezaproba aceste abuzuri și cere legionarilor să respecte ordinea! Horia Sima a fost obligat să publice și el un comunicat în care invită pe prietenii săi „să păstreze ordinea și să aibă răbdare”. Deci, el speră să poată ajunge curând la guvern! Ziarele de ieri și de azi publică o serie de decrete prin care se grațiează mai mulți legionari condamnați pentru diferite crime și delicta. Un alt decret anunță punerea în libertate a grupului, în frunte cu maiorul Precup [*Magazin istoric*, nr. 12/1992], care atentase pe vremuri la viața lui Carol II. Pentru mâine, vineri 13 septembrie, se anunță comemorarea cu mare fast a

căpitanului Corneliu Codreanu, la Casa lor Verde din București Noi. Totul evoluează deci spre un guvern legionar. Văd că în loc să se desființeze cenzura, ea se reorganizează și mai bine. În fruntea serviciului a fost numit Eugen Chiriță, președintele Tribunalului Ilfov. Antonescu a numit câțiva generali ca subsecretari de stat pe la diferite ministere. El se pregătește serios de guvernare și nici vorba de guvern național.

La ora 11 văd pe Cireș și pe generalul David Popescu. Ei așteaptă să plece de la interne dintr-o zi în alta. „Antonescu vrea să-și completeze guvernul numai după ce se va termina evacuarea ultimei zone din Ardealul cedat, zice David Popescu, pentru a putea pretinde că alții sunt vinovați de acceptarea și executarea dictatului de la Viena; el uită că evacuarea teritoriului cedat s-a făcut de când a luat puterea ca prim ministru și mare conducător de stat; degeaba caută el să se ascundă după deget”. El e sigur că Antonescu este înțeles de mult cu Fabricius și că va face f. curând un guvern pur legionar. „E păcat că se lasă antrenat de ambiția sa fără margini, continuă D.P. și nu se decide pentru un guvern național, singurul în stare să facă față dezastrului care s-a abătut asupra țării”. El e profund nemulțumit pe Antonescu, care i-a impus ca subsecretar de stat „o secătură afaceristă din fosta grupare liberală a lui Tătăreanu, un oarecare Vântu, din Huși”. Îi explic că acesta e frate cu cel numit la Primăria Capitalei, prieten cu Mihai Antonescu. Aflu de la general că ofițerii arestați în noaptea abdicării lui Carol continuă să fie „într-un fel de domiciliu obligator, la domiciliu” până se va lua o măsură definitivă în privința lor. Mă roagă să transmit lui Maniu felicitări pentru articolul său privitor la *Cauzele prăbușirii lui Carol*, pe care-l găsește f. bun și obiectiv.

D.P. e încântat de rezistența „eroică” a Angliei și de „ravagiile” pe care aviația ei le face asupra centrelor industriale din Germania și Italia. În ultimele zile, a fost atins și Reichstagul din centrul Berlinului și a fost făcută praf toată strada Unten den Linden și Branderburger Tor. A făcut apoi mult haz de ultima

declarație făcută de Churchill, care, vizitând ruinele dintr-un cartier al Londrei, atins mai serios de bombardamentele germane, a declarat: „De-abia acum suntem pe punctul de a învinge!” Presa germană îl consideră „pur și simplu nebun”.

El recunoaște că Antonescu a luat și o serie de măsuri f. bune, printre care citează decretul referitor la controlul averii foștilor demnitari, acel privitor la acordarea de deize de către Banca Națională, la înarmări și mai ales acela referitor la anchetarea cheltuielilor făcute de Primăria Capitalei cu pavajul străzilor și organizarea parcului Herăstrău (Luna Bucureștilor). David Popescu e convins că toți membrii camarilei carliste, cu Carol în frunte, „sunt amestecați până peste cap în aceste fraude”. Aflu de la el că șpananului de Carol Caraiman i s-a refuzat să rămână în Elveția și Spania și a fost silit să se fixeze pentru un moment în Portugalia.

Seara, suntem invitați la familia Giosanu. Îi găsim pe amândoi f. afectați de cele întâmplate lui Gavrilă Marinescu. După ce a fost adus arestat în București, i s-a dat drumul, însă nu se știe pentru cât timp, deoarece el e sigur că toți colaboratorii apropiați ai lui Carol vor fi arestați și judecați. În plus, G.M. se teme să nu fie executat de legionari, cari-l consideră drept unul din responsabili principali de moartea căpitanului și prietenilor săi. Giosanii sunt f. îngrijorați de ziua de mâine. Ei consideră inevitabil un guvern legionar, care va urmări până în pânzele albe pe foștii colaboratori ai lui Carol și pe evrei.

Giosanu se așteaptă să fie scos din armată, fiind căsătorit cu o evreică. Astăzi îl aud, în fine, înjurând și el pe Carol și „pe toți trepădușii ireponsabili din jurul lui”, cari l-au sfătuit așa de prost. El recunoaște câtă dreptate a avut Maniu, când spunea că-l vede deja pe Carol cum îi joacă pe cap coroana, gata să cadă. „Azi, îmi spune el, pot vorbi liber; înainte, eram obligat să păstrez o anumită rezervă, ca militar, când venea în discuție persoana regelui; eu și Gavrilă M. ne-am dat seama din

primele luni ale Restaurației, că ne înșelasem profund, punându-ne speranța într-un putregai moral, stricat până în fundul sufletului, hoț, mincinos, arrogant, lipsit de orice scrupul, un degenerat, în accepția medicală a cuvântului; așa se explică pentru ce G.M. și cu mine țineam așa de mult să te vedem cât mai des și să te auzim cum îl descriai atât de exact; sifilitic, în ura lui față de Maniu, a preferat să se arunce în brațele lui Antonescu, alt smintit, făcând, prin aceasta, ultimul rău țării care-l mai putea comite.”

Discuția a continuat apoi asupra consecințelor dezastuoase pentru țară, dacă Antonescu va forma un guvern cu legionarii și va căuta să ne

văre în alianța germană. Giosanu repetă din nou ceea ce mi-a spus în mai multe rânduri că Antonescu nu este deloc iubit în armată, unde are reputația „de om rău, pătimaș și răzbuțos”. „Nu degeaba, i se spune, căine roșu”, adaugă d-na Giosanu.

Vineri 13 septembrie. Aflu de la Ioana că ieri seară, când noi eram la Giosani, m-a căutat Giurescu. Astăzi, la 7.30 dimineața, mi-a telefonat din nou pentru a-mi spune că vrea să-mi comunice ceva în legătură cu Facultatea de litere din Capitală. Mi s-a părut de la început destul de suspect acest interes subit față de mine. Ne-am înțeles să ne vedem la Biblioteca Academiei, la secția de manuscrise, unde am ceva de lucru. Între 11 și 12 ne-am plimbat prin grădina Academiei și am discutat o serie de evenimente la

ordinea zilei. El a început prin a-mi spune că față de evenimentele petrecute în ultimul timp eu am mari șanse să fiu chemat la catedra lui Iorga, care „va fi scos la pensie”. Mă asigură de tot concursul său și al prietenilor lui, căci „ei sunt hotărâți să împiedice transferarea lui Gh. Brătianu de la Iași sau a lui C. Marinescu de la Cluj”. Mă întreabă

exemplar pentru a fi fost unul dintre inspiratorii principali ai lui Carol pentru desființarea mișcării legionare și pentru executarea barbară a frunțașilor acestei mișcări. Giurescu crede că legionarii nici nu se vor mulțumi cu scoaterea lui Iorga din învățământ, ci vor cere neapărat trimiterea lui în judecată, împreună cu toți acei răspunzători de regimul

de dictatură al fostului rege. Vorbește cu atâta siguranță despre intențiile legionarilor, încât lasă a înțelege că el are raporturi f. bune cu conducătorii lor. Mă întreb dacă nu-și face deșarte iluzii.

În fond, chestia pensionării eventuale a lui Iorga n-a fost pentru Giurescu decât un pretext pentru a relua relațiile cu mine și pentru a se

Prim-președintele Curții de Casație, Gh. Lupu, David Popescu – ministrul de interne, I.V. Gruia – ministrul justiției, Nichifor Crainic – ministrul propagandei, la Președinția Consiliului de Miniștri (Realitatea ilustrată, 18 septembrie 1940)

dacă contez pe voturile lui Ralea și Petrovici. Primul îmi este ostil și nici nu mă gândesc să-i cer votul, căci mi-ar putea cere și el să nu mă opun la reprimirea lui în partid și așa ceva nu pot face; cât despre Petrovici, nimeni nu poate fi sigur de votul lui, el căutând să tragă foloase de pe urma acestor voturi; dacă Brătianu îi oferă avantajii mai substanțiale decât îi pot oferi eu, atunci el e sigur de votul lui Petrovici. Giurescu crede că vom reuși; îmi sugerează să-l cultiv pe Gusti pentru cazul că Petrovici ar șovăi.

I-am răspuns că nu cred în pensionarea lui Iorga, atâta timp cât Antonescu e conducător de stat. El e convins, totuși, că Antonescu nu va putea rezista cererii categorice a legionarilor, care îl urăsc de moarte pe Iorga și vor să-l sancționeze

pune bine și cu partidul nostru, azi, când bestia de Carol, în care el își pusese toată nădejdea, este un pribeag prin țări care nu vor să-l primească! Spre marea mea surprindere, el se arată încântat de articolul lui Maniu referitor la cauzele prăbușirii lui Carol, găsind și el că „în adevăr, omul acesta avea ceva anormal în el, însă știa să ascundă și să pozeze”. El recunoaște că „în adevăr, politica externă a lui Carol a fost o nenorocire pentru țară”, că el a încercat, în câteva rânduri, „să-i atragă atenția asupra diferitelor greșeli”, dar că n-a reușit, întrucât „oameni ca Iorga, Vaida și Tătărescu au avut mai multă trecere” decât el. El crede că „toată lumea ar trebui acum să dea concursul neprecupețit lui Antonescu pentru ca, alături de germani, să recucerim Basarabia și

nordul Bucovinei și să contribuim și noi cu ceva la doborârea bolșevismului; în felul acesta, la terminarea războiului, Franța, Anglia și chiar Statele Unite ne vor fi recunoscătoare pentru participarea noastră la distrugerea comunismului". „Și dacă Hitler pierde războiul, ce se întâmplă cu noi, aliații lui?", l-am întrebat eu. „Fii pe pace, pe germani nu-i învinge nimeni; Anglia e pe sfârșite; într-o săptămână, două, Hitler va vorbi din Londra, așa cum a vorbit și din Bruxelles și din Paris; este o fericire pentru țara noastră că a fost acceptată în Axa Roma-Berlin". „Și dacă, totuși, Hitler pierde războiul, repet eu, ce se întâmplă cu noi?" „În cazul acesta, a răspuns Giurescu, mai bine pierim decât să cădem sub stăpânirea bandiților din Kremlin". l-am răspuns că pe această chestiune nu ne putem înțelege deloc și că partidul nostru nu numai că nu va da nici un concurs lui Antonescu, ci îl va combate din răstputeri, dezaprobând categoric politica lui legionară în interior și cea externă, de colaborare cu Axa Roma-Berlin. N-a mai spus nimic, atât părea de surprins de răspunsul meu.

Seara, la opt, la familia C. Mihăiescu, împreună cu Lupu. Două evenimente importante la ordinea zilei, unul extern – ultimele declarații făcute de Churchill – și altul intern – a treia versiune despre condițiile abdicării bestiei de Carol. Churchill a declarat că săptămâna aceasta și cea viitoare par a fi decisive pentru încercarea de debarcare a germanilor în Marea Britanie. El

declară că după informațiile sale, toate porturile din Marea Măneștii și Marea Nordului sunt înșesate de tot felul de vase, cu trupe, în vederea debarcării. „Anglia le așteaptă, a zis el, cu convingerea fermă că vor fi învinse și Europa va scăpa de teroarea lui Hitler". Lupu și Mihăiescu sunt f. îngrijorați de acest greu examen pe care-l va trece

Ziarele noastre publică un nou comunicat din partea lui Antonescu cu privire la abdicarea lui Carol. „Hotărât lucru, zice Lupu, cu această nouă versiune Antonescu dovedește că n-are deloc simțul ridicolului; cine-l mai poate crede acum, când el dovedește că a mințit de două ori; poate fi cineva sigur că nu minte și azi, pentru a treia oară?"

Mihăiescu și cu mine suntem de aceeași părere. Iată pașagiile principale ale acestui comunicat (al treilea în curs de o săptămână!): „În ziua de 5 septembrie, la ora 12, în audiență, mi s-a încredințat formarea guvernului. La ora 9 seara am depus mandatul, întrucât toți cei consultați au cerut abdicarea; la ora 4 dimineața (6 sept.),

Manifestație legionară în Piața Universității din București (Realitatea ilustrată, 18 septembrie 1940)

Anglia și se întreabă dacă Churchill nu blufează, tremurând, în fond și el, de teama unui dezastru. Și eu sunt puțin îngrijorat, însă rămân la vechia mea convingere că atâtă timp cât Statele Unite nu intervin în război, înseamnă că Anglia poate rezista mai departe și singură. În orice caz, aviația germană face eforturi disperate pentru a scoate din luptă pe englezi și are pierderi colosale în luptele cu cea engleză. Din fiecare încăierare germanii au de 4,5 ori mai mari pierderile de avioane; dacă vor mai merge așa, ei riscă să-și piardă toată superioritatea pe care o au până azi, în ce privește numărul de avioane. Aviatorii englezi sunt net superiori celor germani. Ei continuă să bombardeze zi și noapte obiectivele militare și industriale germane și italiene, plus toate porturile, unde se fac concentrări de trupe în vederea debarcării.

la stăruința mea și insistența lui Valer Pop, mi-a încredințat mandatul cu puteri dictatoriale. Cum seara se azeaua focuri de armă în jurul Palatului Președinției și mulțimea a atacat Prefectura Poliției, unde au căzut trei jandarmi, m-am dus din nou la rege, la 9.30 și i-am cerut să abdice, dându-i termen de gândire până la 4 dimineața. Valer Pop a susținut cererea mea. La 11 noaptea, am părăsit pe rege ca să se consulte, ceea ce a făcut. Generalii Paul Teodorescu și Gh. Mihail au fost contra abdicării, Gh. Brătianu, A.C. Cuza, David Popescu și Manolescu au fost pentru abdicare. l-am trimis scrisoarea prin locot. col. Elefterescu; el i-a spus să aștept răspunsul până la 6 dimineața. Lupeasca a voit să ia în exil și pe voievodul Mihai, dar s-au opus aghiotanții. La 6.10 mi s-a prezentat

abdicarea. La ora opt, Mihai a depus jurământul în fața lui Nicodim și a primului președinte Gh. Lupu".

Analizând cu Lupu și cu Mihăiescu acest nou comunicat, am constatat toți trei că el este plin de contradicții, așa că nu se poate pune absolut nici o bază pe el. Cum nimeni dintre frunțașii noștri nu l-a putut vedea pe Antonescu, de când a fost însărcinat cu formarea guvernului, rămânem mai departe cu totul nelămurii asupra condițiilor în care s-a produs abdicarea.

Este clar acum planul lui Antonescu. El a evitat să stea de vorbă cu noi, așteptând să se termine cu cedarea nordului Ardealului, ungurilor. Ieri a fost cedată și a 7-a zonă. „El își închipuia, zice Lupu, că țara nu va lega numele lui de executarea dictatului criminal de la Viena”. „Păcat de el, zice Mihăiescu, căci altfel, după succesul incontestabil cu abdicarea porcului de Carol, el ar fi avut drept la toată recunoștința noastră; faptul că e mincinos și a făcut totul în înțelegere cu nemții îi anulează în ochii mei orice drept la recunoștința noastră”. Mihăiescu ne informează, apoi, despre marea festivitate de la Casa Verde, unde legionarii au manifestat pentru Antonescu și pentru „viitorul stat legionar” pe care ei sunt siguri că-l vor proclama curând, cu ajutorul lui Antonescu. „Va să zică, constată Lupu, am scăpat de o dictatură nenorocită pentru a cădea sub alta, poate și mai rea”. „Numai victoria Angliei ne va scăpa de toate nenorocirile”, am adăugat eu cu adâncă convingere.

Sâmbătă 14 septembrie. Văd pe Maniu la 8.30 dimineața; a sosit ieri noapte din Ardeal. A hotărât să

contramandez marea demonstrație de la Alba Iulia pentru a evita dezordinea inevitabile din cauza nemulțumirii adânci a populației românești. Toate drumurile sunt pline de convoaie imense de care, căruțe, mașini și camioane în care se refugiază populația din Ardealul cedat ungurilor. „Este atâta durere în sufletele acestor oameni, zice

Mă roagă dacă pot să-l văd și pe David Popescu, întrucât, după informațiile lui, Antonescu va publica, azi sau mâine, lista noului guvern. Maniu este ferm hotărât să nu aibă nici o relație directă cu Antonescu „pentru modul rușinos cum și-a călcat cuvântul față de el”. Așteaptă să vadă cum își va forma guvernul și numai după aceasta va

fixa atitudinea partidului nostru față de dânsul și de politica sa. Nici Maniu nu ia în serios amenințările lui Hitler la adresa Angliei și este sigur mereu de înfrângerea lui.

Văd la ora 11 pe David Popescu, la minister. Aflu de la el că în cursul zilei de azi, cel mai târziu mâine, se va anunța lista noului guvern. Antonescu i-a propus să rămână mai departe la interne, dar el a refuzat, întrucât

„știe precis că el este prizonierul lui Fabricius și al legionarilor, care-și fac de cap în toată țara”. Nici el nu cunoaște exact ce s-a întâmplat între Antonescu și Carol în noaptea lui 5 spre 6 septembrie; de un lucru e sigur, că Antonescu n-a spus adevărul în nici unul din cele trei comunicate! Cât despre situația externă, D.P. crede că dacă în două, trei săptămâni, Hitler nu reușește să debarce în Anglia, atunci nu va mai debarca niciodată și-n cazul acesta, nemaiavănd resurse să continue războiul, nu are altă soluție decât să atace Sovietele. Convingerea lui este că Antonescu se bazează pe ideea că Hitler va ataca chiar în primăvara viitoare Rusia Sovietică și de aceea este hotărât să colaboreze cu legionarii. El îi recunoaște, totuși, un mare merit lui Antonescu, acela de a fi obținut abdicarea lui Carol. Asupra acestui punct sunt și eu de acord cu el.

24 februarie 1945. Autorul acestui jurnal, ca ministru în guvernul generalului Rădescu, are de înfruntat „mânia revoluționară a clasei muncitoare”

Maniu, încât trebuie evitate întâlnirile lor în număr prea mare, pentru a nu se lăsa furai de disperarea lor și să ceară anularea unirii din 1918 cu Vechiul Regat; de când am aflat că f. mulți dintre acești refugiați reproșează Vechiului Regat că i-a înșelat și i-a părăsit, lăsându-i la discreția ungurilor, și că doresc acum să rupă orice legătură cu Bucureștii, am găsit că ținerea acestei mari adunări la Alba Iulia, în această atmosferă, e plină de primejdii”.

Maniu nu crede o iotă din tot ce a spus Antonescu în cele trei comunicate referitor la condițiile în care s-a produs abdicarea. El m-a rugat azi să caut să-l văd eu și să-i cer în numele său să ne spună care este adevărul în această chestiune. La ora 10, el pleacă cu o mașină la vie la Madgearu, unde se va întâlni și cu Mihalache, la dejun.

Prietenul meu Cireș e fericit că am relații bune cu D.P., șeful său, la care el ține f. mult. El e hotărât să se întoarcă la Inspectoratul Jandarmeriei, unde funcționa mai înainte.

Pe la 5 după masa a trecut să mă vadă Șerban. El știe de la ruda sa, inspectorul de siguranță Stănescu, că azi se formează noul guvern, din care vor face parte și câțiva legionari. Șerban speră să obțină prin P.P. Panaiteanu anularea numirii lui Bazil Munteanu și în cazul acesta el va ocupa ușor catedra de franceză. Bietul Șerban are perfectă dreptate, căci s-a făcut cu el o mare nedreptate. El știe de la P.P. Panaiteanu că, în cazul că ar ajunge ministru la învățământ, el va scoate din învățământul superior pe toți francmasonii, precum și pe cei numiți ilegal sau lipsiți de lucrări de valoare în specialitatea lor. Iată o măsură pe care aș admite-o din tot sufletul. Șerban mă roagă să-l văd mai des pe Panaiteanu și pe Găzdaru

de la Iași și să-i apar pe lângă aceștia și cauza lui. Îi spun lui Șerban să nu conteze pe relațiile mele cu aceștia, întrucât noi suntem la cuțite cu ei pe chestiunea externă și într-o sumedenie de alte chestiuni de politică internă. Șerban, care a fost în toată viața lui un oportunist, lipsit de principii, nu prea înțelege scrupulele mele!

Seara ascult la radio lista noului guvern Antonescu. Știam de dimineață, de la David Popescu, că în locul său e vorba să fie numit generalul Petrovicescu, „șigan din a doua generație și mare simpatizant al mișcării legionare“. D.P. crede că acest militar nu e potrivit pentru acest post, însă „trece drept omul de casă al lui Antonescu“. Horia Sima, vicepreședinte, fără portofoliu; Leon la economia națională; Mihai Sturdza, externe; Gh. Cretzeanu, finanțe; prof. Pompiliu Nicolau, la lucrări publice; V. Iasinski, sănătate și ocrotiri sociale; N. Mares, agricultură; Mihai Antonescu,

justiție; Traian Brăileanu, învățământ. Generalii Dobre, Pantazi, N. Dragomir și Jienescu sunt numiți subsecretari de stat la diferite ministere.

Duminică 15 septembrie. Văd din ziare că regele Mihai a fost avansat la gradul de general de divizie; locotenent-colonelul Dămăceanu, fostul meu coleg de la examenul de capacitate din 1915, este numit adjutant regal, iar maiorul Tomescu Mircea, aghiotant.

Se anunță, în același timp, demisia din învățământ a d-nei Gusti, născută Militineanu, evreică și vară dreaptă cu doamna Lupescu. Citeș în *Universul* un lung interviu al bătrânului Zelea Codreanu, cam deslănat și confuz, ca și mintea lui. În orice caz, guvernul constituit de Antonescu are un vădit caracter legionar, deși printre miniștri se află și nelegionarii, ca Leon, Mares, Cretzeanu, Mihai Antonescu, însă și aceștia sunt mari nemțofili... ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● Titu Georgescu – ROMÂNIA ÎN ISTORIA EUROPEI

Holding Reporter, 1997, 314 pp.: o sinteză a cercetărilor, studiilor, cărților publicate pe această temă, adresată tuturor iubitorilor de istorie, în același timp un îndemn la continuarea cercetărilor.

● Eliza Campus – MICA ÎNȚELEGERE (EDIȚIA A II-A).

Editura Academiei Române, București, 1997, 248 pp., 5 000 lei: o istorie a primei organizații federale europene de lungă durată, în cadrul căreia România a jucat un rol major, scrisă de una dintre specialiștele europene ale domeniului.

● PROCESUL MAREȘULUI LUI ANTONESCU. DOCUMENTE (ANCHETA PROCESULUI) VOL. III (ediție îngrijită și prefată de Marcel-Dumitru Ciucă).

Editura Saeculum, București, 1998, 614 pp.: textele inedite ale interogatoriilor luate lui Antonescu la Moscova și apoi în țară, precum

și depozitiile celorlalte personalități implicate în proces (*Magazin istoric* a publicat o amplă avangardieră editorială în nr. 1-4/1998).

● RĂZBOIUL RUSO-ROMÂN-OOTOMAN ȘI INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI 1877-1878 (coordonator: lt. col. dr. Ștefan Păslaru).

Editura militară, București, 271 pp.: comunicările prezentate în cadrul Conferinței internaționale de istorie militară, ce și-a desfășurat lucrările la București, în zilele de 6 și 7 mai 1997.

● Damian Hurezeanu – VIZIUNE ORGANICĂ LA NICOLAE IORGA.

Editura Academiei Române, București, 1997, 64 pp., 5 000 lei: un eseu de filosofia istoriei, cu aplicare practică la opera marelui istoric.

● Episcop Gherasim al Râmnicului – ISTORICUL SFINTEI MĂNĂSTIRI CĂLDĂ-

RUȘANI (Cuvânt înainte acad. Virgil Căndea).

Editura Sf. Episcopiei a Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1996, 182 pp. + 45 pl. ilustr.: monografie realizată pe temeiul celor mai recente informații despre ctitoria lui Matei Basarab.

● Mihai Cîmpoi – O ISTORIE DESCHISĂ A LITERATURII ROMÂNE DIN BASARABIA (ediția a II-a, revăzută și adăugită).

Editura Arc, Chișinău, 1997, 432 pp.: amplă sinteză, pornită din convingerea autorului – președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și membru de onoare al Academiei Române – că „adesea, literatura Basarabiei a fost la nivelul istoriei ei tragice, înobilate de înălțările sufletului românesc“.

● LUMINĂTORUL.

Nr. 2 (28), martie-aprilie 1997, 64 pp.: revistă a Societății culturale și bisericești „Mitropolitul Varlaam“ și a Mitropoliei Basarabiei.

FEBRUARIE 1944.

„NU NE PUTEM BIZUI PE NIMENI“

Am publicat în nr. 4/1997 și 1/1998 ale revistei Magazin istoric documente inedite din Fondul Grigore Gafencu de la Arhivele Naționale ale României din București: cuvântarea pe care a ținut-o la postul de Radio „Europa Liberă“, la 18 mai 1953, la moartea generalului Nicolae Rădescu și, respectiv, o scrisoare a sa, din 19 iulie 1947, din Paris, referitoare la demersurile întreprinse pe lângă reprezentanții occidentali reușiți în Conferința internațională pentru discutarea Planului Marshall.

Iată acum un alt document inedit din același fond aparținând celui care a fost ministrul afacerilor străine al României între 21 decembrie 1938 și 1 iunie 1940: o scrisoare adresată în februarie 1944 lui Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe în guvernul Ion Antonescu.

Stabilit din noiembrie 1941 în Elveția, la Geneva, Grigore Gafencu a pledat pentru

ieșirea României din alianța cu Germania hitleristă și alăturarea ei Aliaților. În scrisoarea pe care o reproducem în cele ce urmează, fostul șef al diplomației românești își expune punctul său de vedere în legătură cu situația României în acele luni. De altfel, peste foarte scurt timp, în luna aprilie, evenimentele vor confirma previziunile lui Grigore Gafencu. Guvernul român și forțele din opoziție s-au convins că nu pot trata separat cu Aliații problema ieșirii României din război. La Cairo, emisarul român Barbu Știrbey i s-a dat clar de înțeles că situația României se va rezolva în primul rând prin contacte directe cu guvernul sovietic.

În transcrierea textului am adoptat normele ortografice actuale, păstrând însă unele particularități stilistice ale autorului.

Elena ISTRĂȚESCU

Geneva 1 februarie 1944

Iubite Domnule Antonescu,

Dacă nu am răspuns în scris la scrisoarea pe care ați binevoit să mi-o trimiteți prin [Vespasian V.] Pella, aceasta se datorește credinței ce o avem

că în împrejurările actuale ați fi mai mulțumit cu un răspuns deslușit și sincer, transmis verbal, tot prin d. Pella.

Știu acum că d. Pella a avut prilejul să vă comunice părerile mele; sunt convins că v-a împărtășit și bunele simțăminte și toate mulțumirile mele pentru răvașul ce mi-ați trimis. Țin totuși să revin în scris deoarece mi se asigură că această cale e cu totul sigură – asupra unora dintre ideile pe care le-am expus d-lui Pella, – idei care în zilele de azi capătă un contur tot mai precis.

Mi-ați vorbit cu multă dreptate despre deosebita însemnătate „europeană“ pe care o au regiunile dintre Marea Baltică și Marea Neagră și ați exprimat credința că nici Europa, nici marile puteri occidentale nu se pot dezinteresa de această barieră răsăriteană care apără continentul. Nu împărtășesc cu desăvârșire optimismul D-voastră. Firește, cred și eu că problema păcii e în bună parte o problemă de echilibru de forțe și că oricine va avea să statornicească acest echilibru, oricine va avea să rânduiască pacea de mâine va fi nevoit să ție seama de menirea europeană a regiunii care a asigurat până acum echilibrul la Răsărit.

Azi, însă, suntem încă departe de ziua păcii, ca și de acele vremi când problemele de echilibru și de interes general vor atrage și reține din nou atenția lumii. Suntem în plin război: presiunile politice, marile mișcări

GRIGORE GAFENCU

militare ca și dezlănțuirea unor patimi înverșunate și răzbunătoare pot – dacă nu încercăm *total* ca să facem față – să distrugă sau să compromită pe veci pozițiile ce ne sunt trebuincioase pentru a bizui pe ele așezarea noastră de mâine.

În aceste zile de adâncă turburare, ne numai puterile anglo-saxone, dar nici chiar „Europa” (adică majoritatea covârșitoare a vechiului continent) nu văd și nu simt primejdia la Răsărit, ci o simt și o văd la Centru, chiar în inima continentului. Oricine călătorește și se informează, oricine cunoaște stările din Franța, din Italia, din Belgia, din Olanda, din Norvegia, din Polonia, din Cehoslovacia, din Balcani, din statele neutre, ba chiar și din multe părți ale Germaniei, acela e convins de acest adevăr. *E un fapt de o însemnătate covârșitoare pentru orice socoteală politică:* nici un ajutor nu e de așteptat din partea „Europei”.

E drept că sunt unele semne că multă lume începe să-și dea seama de primejdia pe care o neîngrădită creștere a imperiului sovietic o poate însemna pentru toate țările din Europa, mici sau mari. Neînțelegerile, opoziția de interese între anglo-saxoni și sovietici se desenează și se adâncesc; lumea începe a se gândi la necesitatea unor „contra-ponderi”; se vorbește tot mai mult de o rânduială generală, de îngrădiri trebuincioase de echilibru, toate aceste preocupări nu vor ieși însă la suprafață și nu vor înăuntri în chip hotărâtor mersul lucrurilor, atâta vreme cât primejdia cea dintâi – cea mai apropiată pentru apuseni și deci cea mai temută – nu va fi înlăturată. *E un al doilea fapt, care se impune oricărui gânditor politic:* Apusul nu va da nici un sprijin efectiv unei rezistențe împotriva Răsăritului, atâta vreme cât o Germanie puternică va fi în picioare; el se va putea folosi odată de o Germanie slabă – în nici un caz de o Germanie tare.

Știu că circulă și unele păreri contrarii; nimic nu mi se pare însă mai primejdios decât a bizui speculații politice pe asemenea păreri, care izvorăsc din anumite

Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe în guvernul Ion Antonescu

speranțe dar nu se potrivesc cu nici o realitate.

Să luăm acum dintre toate ipotezele singura care mă preocupă (nu-mi revine mie să mă preocup de celelalte) – și anume: victoria „Națiunilor Unite”. E o ipoteză care, pe zi ce merge, poate tot mai greu fi trecută cu vederea. Țara noastră va avea de trecut, în acest caz, prin două momente grele: unul, când victoria militară a aliaților va fi resimțită la hotarele și apoi pe teritoriul țării, și al doilea, în ziua îndepărtată, drept, a negocierilor de pace. Aceste momente nu sunt pentru noi deopotrivă de primejdioase: până în ziua păcii multe se pot întâmpla, unii dintre aliați se pot obosi, alții își vor putea strânge puterile și valorifica rezervele, vom vedea răsăind principii de echitate, de „interes general”, de echilibru. Vom putea atunci și noi pleda cu sorți de succes cauza țării noastre; vom apăra drepturile, hotarele, poziția și misiunea europeană a României (sunt unii români în străinătate, printre care cred că mă pot număra și eu, care de pe acum s-au devotat acestei sarcini, în afară de orice ambiții sau socoteli politice personale).

Momentul cel dintâi, când și dacă se va împlini, ne va pune însă la o mult mai grea încercare. El ne poate surprinde înaintea ca egalitatea de forțe între Aliați să fi fost statorni-

cită pe continent, înainte ca patimile să se fi potolit, și în împrejurări în care lămuririle se dau greu și se ascultă și mai greu. Iar urmările unei invazii străine, dacă nimic nu intervine pentru a amorți ciocnirea (pour „amorir le choc”) pot fi direct catastrofale: ele pot crea situații teritoriale și politice iremediabile și ne pot exclude de mai înainte de la foloasele pe care le-am putea aștepta de la o pace dreaptă.

Problema capitală e deci *de a câștiga timp*, de a supraviețui, de a feri țara de consecințele unei invazii dușmănoase și răzbunătoare.

Nu-mi îngădui să dau din afară sfaturi cu privire la măsurile ce trebuie luate în vederea acestei cumplite încercări, de a cărei împlinire și iminență sunteți cei mai în măsură să puteți judeca. Mă voi mărgini să exprim nădejdea că tot ce e de făcut se va face pe temeiul unor lămuriri și asigurări *care pot și trebuie să fie culese, cât mai neîntârziat.*

Țin deci, și cu aceasta voi încheia această prea lungă scrisoare, să stăruie asupra unui fapt care e în legătură cu tot ce am spus mai înainte.

Ne putem îndrepta situația noastră (în ipoteza care mă preocupă aci și în împrejurările de azi) dacă dăm mereu în vileag deosebirea pe care o facem între Națiunile Unite. Atâta vreme cât scopul comun nu va fi atins, interesele opuse vor turbura poate, dar nu vor rupe alianța între Anglia, America și U.R.S.S. E cuminte deci, și e politic să avem aceeași atitudine față de cele trei mari puteri aliante. (Mai cu seamă dat fiind că în ce privește momentul nr. 1, puterea cea mai apropiată e sigur hotărâtoare.)

În aceeași ordine de idei, trebuie să ne ferim cu orice chip să înfrățim ființa și independența noastră ca fiind într-o opoziție tragică și desăvârșită cu destinele imperiului vecin. Dacă noi înșine tăgăduim puțința unei pașnice vecinătăți în viitor, vecinii vor fi ademeniți să se folosească de momentul nr. 1 pentru a ne slăbi în așa fel, încât momentul nr. 2 să nu mai poată aduce nici o îndreptare.

O țară mică nu trebuie să-și așeze menirea, nici principiile și lozincile de viață de-a curmezișul vremii. Am fost ani de-a rândul un „scut” al creștinătății, un „zăgaz”, „o stavilă”, „o barieră”.

Vom fi „o trăsătură de unire”, „o soluție de conciliațiuni – punctul de greutate într-un echilibru necesar”. Principalul e: să fim și să putem aștepta așezarea unor stări cumpănite, cheazășie de siguranță și de libertate.

Am isprăvit. E greu de a cuprinde în patru pagini gândurile care mă frământă (și cu care am umplut aci nemăsurate caiete), ca și grijile care mă turbură și mă chinuesc.

Veți desluși printre rânduri tot ce n-am putut însemna. Veți înțelege, de asemenea, că aceste griji și aceste gânduri mă poartă cu emoție spre țară, cu simpatie pentru D-voastră, care aveți o sarcină tot mai grea de împlinit.

Cu simțămintele mele cele mai românești și mai sincere,

Grigore Gafencu

P.S.

Gândul care mă stăpânește de a pregăti de mai înainte (pentru cazul unei victorii aliate) o explicație cu vecinii, grija de a găsi puțința unui „modus vivendi” între ei și noi, dorința de a lămurii punctele comune care ne-au legat și ne pot lega și în viitor de o politică de echilibru, de libertate și de pace indivizibilă (cum pretind că vor urma Națiunile Unite) m-au îndemnat să scriu o lucrare istorică (pe care o corectez și o modific acum și din care vă voi trimite un exemplar de îndată ce ediția definitivă va fi pusă la punct) și să inspir mai multe articole în presa elvețiană. Amicul nostru comun P[ella] mai mi-a spus că nu sunteți deplin de acord cu articolul meu din *J[ournal] de Genève*. Socotesc că e azi un interes național ca să nu fim cu toții de acord și să avem păreri deosebite; cu condiția să fim sinceri în părerile noastre, să păstrăm unii pentru alții înțelegere și stimă și să urmărim, fiecare potrivit îndemnuirilor prevederii și a

conștiinței sale, posibilități de mântuire pentru țara noastră. În ce mă privește, potrivit unei convingeri statornice, de care am dat dovadă prin atitudinea mea la Externe, prin rapoartele mele din Moscova și prin retragerea mea la Geneva, nu mă preocupă decât împlinirea unei singure ipoteze: aceea de care am pomenit pe larg în această scrisoare.

De aceea cred că pentru a apăra teritoriul, independența politică și înșăși existența statului nostru, nu e datorie mai imperioasă decât aceea de a lămurii de mai înainte posibilitățile de viață, de înțelegere, de conviețuire pașnică între România și primejdiosul ei vecin de la Răsărit. Dacă vom putea găsi în afară prieteni care să ne ajute, cu atât mai bine. Azi, nu ne putem bizui pe nimeni: trebuie să ne ajutăm singuri – oricât de grea, de ingrată, de desădădușă ne-ar părea această sarcină.

Încă odată, cu simțăminte prietenești.

G.G.

PRECIZĂRI PE MARGINEA UNEI BIOGRAFII

Sunt un iubitor pasionat al istoriei aviației românești și un admirator al cunoscutului publicist, diplomat și om politic Grigore Gafencu, personalitate – căreia revista dumneavoastră i-a acordat o deosebită atenție de-a lungul anilor. Este și motivul pentru care vă scriu.

Grigore Gafencu aviator! Afirmatia mi-a reținut imediat atenția. Am întâlnit-o prima dată în *Magazin istoric*, nr. 7/1985, într-o sumară schiță biografică semnată de regretatul academician Costin Murgescu și care precedea ample extrase din jurnalul inedit al lui Gafencu. Atunci am citit că Grigore Gafencu „participă la primul război mondial ca aviator [subl. ns.] și este decorat cu cea mai înaltă distincție militară de epocă, Ordinul „Mihai Viteazul”.

Al treilea de la stânga la dreapta este Grigore Gafencu, împreună cu camarazii săi francezi pe frontul din Moldova

Exact 10 ani mai târziu, tot în revista dv. și tot într-un număr de iulie (7/1995, la p. 41), în extrem de interesantul articol semnat de dl. Paul Cernovodeanu (*Punți între două lumi. Britanici printre români*) se preciza că G. Gafencu era „doctor în științe juridice la Universitatea Sorbona (1914), ofiter de aviație în primul război mondial, decorat cu înalte distincții...”

Pentru cât aș fi dorit eu să știu era extrem de

puțin, deși cu doi-trei ani în urmă văzuse lumina tiparului și volumul *Grigore Gafencu. Jurnal. 1940-1942*, sub îngrijirea lui I. Ardeleanu și V. Arimia. În studiul introductiv semnat de cei doi autori există și acest pasaj: „În primul război mondial el [Gafencu – n.n.] a fost aviator într-o escadrilă franceză, distins cu Ordinul „Mihai Viteazul”, pentru reușita zbo-

rului său peste liniile germano-turco-bulgare, aducând de la Paris la Iași, cu avionul său, pe ambasadorul României, în ajunul ofensivei aliate în Balcani sub comanda mareșalului francez Franchet d'Esperey.

Referindu-se la activitatea sa în timpul primului război mondial, în 1934, Grigore Gafencu scria: «Era în ultimele zile ale războiului nostru la Tecuci. Coboram din avion după o recunoaștere pe front. Doi civili așteptau pe câmpul de aterizare știrile aduse prin văzduh – doi miniștri. Unul era Vintilă Brătianu, celălalt I.G. Duca. Venind spre mine, Duca mi-a zis cu glas de prietenească aprobare:

– Primejdioasă armă ți-ai ales».

Citatul pare a aduce un spor de informații, dar trebuie să vă mărturisesc că, prin neglijențele de formulare și inexactitățile pe care le cuprinde mi-a trezit mare neîncredere. Mai întâi, la data aceea era imposibil de efectuat un zbor direct pe ruta Paris-Iași; și dacă ar fi fost posibil, cum putea traversa el liniile frontului germano-turco-bulgar, știindu-se că armatele acestea acționau în zona Balcanilor, la sudul Dunării? În al doilea rând, nu cunosc un diplomat român cu rang de ambasador la Paris, în 1918; reprezentanța noastră diplomatică din Franța a fost ridicată la rang de ambasadă abia la sfârșitul anului 1938, primul nostru ambasador în această capitală fiind Gh. Tătărescu.

Există însă și un alt aspect, cel mai important: nu Grigore Gafencu l-a adus la Iași, în 1918, pe „ambasadorul” român de la Paris; iată cine era acel diplomat și în ce context a ajuns el cu avionul la Iași, dar mai ales cine a pilotat acel avion: „Generalul Berthelot încep... înaintarea spre Dunăre. Dar armata sa era prea slabă pentru misiunea ce i se încredințase și avea nevoie absolută de colaborarea armatei române.

Pentru a lua contact cu conducătorii recunoscuți ai națiunii române, primul ministru al Franței, Clemenceau, încredințând un mesaj verbal confidențial lui Victor Antonescu – fost ministru al țării, pus în disponibilitate de guvernul Marghiloman – spre a fi transmis regelui Ferdinand și lui Ion Brătianu. După ce a luat contact la Salonic cu generalii Franchet d'Esperey și Berthelot, Antonescu, sub nume și uniformă franceză, străbătu într-un avion pilotat de Louis Noël distanța Salonic-Iași, peste teritoriul ocupat și liniile germane, și ateriză la Iași la 22 octombrie...” (subl. ns.).

Iată, așadar, cum se destramă multe mistere și se obțin importante precizări doar printr-un singur citat din celebra lucrare a lui C. Kirilescu *Istoria războiului pe pământul întregirea României*, vol. II, București, 1989, p. 369.

Da, dar am stabilit doar identitatea diplomatului respectiv și cine a pilotat avionul; relația exactă dintre Grigore Gafencu și aviația militară română tot necunoscută îmi rămâne. Cum aș putea înlătura și acest impediment?

Îmi îngădui să insist asupra acestor momente, deoarece am observat că unele informații eronate au o persistență de invidiat și nu mi-o explic decât prin comoditatea și lipsa de probitate a unor autori. Astfel, într-o emisiune la televiziunea națională, din 29 iulie 1997, domnii Horia Vasiloni și N. Petrescu repetau obsesiv aceleași informații false despre G. Gafencu. Se afirma în acea emisiune că tânărul ofițer Gafencu (în treacă fie spus, el n-a fost ambasador, ci ministru la Moscova) a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” pentru zborul efectuat de la Salonic la Iași!?

Pentru a elimina orice dubii, vom cita câteva pasaje mai mult decât lămuritoare din cel de-al treilea volum de *Mărturisiri (1914-1919)* al generalului R.R. Rosetti, apărut la începutul anului 1997, deci cu câteva luni bune înainte de emisiune. Iată ce scria R.R. Rosetti, pe atunci ofițer de legătură pe lângă Misiunea militară franceză a generalului Berthelot. Se afla la Salonic și în ziua de 13 octombrie 1918 a fost invitat la masă de generalul Franchet d'Esperey. „La masă – precizează el – era și V. Antonescu, trimis cam de 10-15 zile de Clemenceau cu misiunea de a lua contactul cu Iașii și a determina reîntoarea în acțiune a României...”

Insistasem pe lângă Berthelot ca prin Antonescu să se trimită și mesagii scrise și cifrate, arătând situațiunea generală și specială. El spune că va adăuga și planul său de operații... Insistă însă ca, la rândul meu, să scriu reginei, lui Brătianu și lui Știrbey. M-am executat...

Aceste scrisori au plecat cu V. Antonescu la 16 octombrie...”

Dar iată și precizarea privitoare la persoana care pilota avionul: „26 oct. ...La 10 kilometri de Sofia, întâlnim o autocamionetă franceză venind dinspre Sofia... O voce mă strigă pe nume și-mi cere să mă opresc. Era Robert de Flers care venise de la Iași cu avionul condus de Noël (cel care dusesse la Iași pe V. Antonescu)...” (subl. ns.).

Dintr-un articol publicat recent în *Revista de istorie militară*, nr. 1(47)/1998, aflăm și raporturile reale dintre Grigore Gafencu și aviația română. La 1 noiembrie 1916, tânărul ofițer de artilerie Grigore Gafencu a fost mutat la Corpul de aviație, în cadrul căruia a urmat cursurile școlii de observatori aerieni. A fost și el, ca mulți alți camarazi ai săi, îndeosebi ofițeri din artilerie și marină, chemat să se inițieze în tainele unei arme noi ce abia se structura. La 30 martie 1917 a fost încadrat în Escadrila F-7, ca observator aerian, fiind totodată și servantul mitralierei pe care avionul o avea în dotare. De altfel, la 4 august 1917 a reușit să doboare un aparat inamic, faptă răsplătită cu Ordinul „Mihai Viteazul”.

Așadar, Grigore Gafencu a fost unul din destoinicii ofițeri ai aeronauticii române, dar nu a posedat brevet de pilot. ■

Emil GRECEANU

Fișe de teorie diplomatică

ÎNSEMĂNĂRI DESPRE ARTA NEGOCIERII

În prima parte a acestui articol, ambasadorul Valentin Lipatti a prezentat câteva dintre mecanismele de negociere, cu avantajele și dezavantajele pe care fiecare le presupune. Să urmărim în continuare o analiză a diferențelor și aspectelor comune pe care le implică negocierile bilaterale și cele multilaterale.

VALENTIN LIPATTI

Bilateralității și multilateralității rămân de obicei împărțiți în două clanuri rivale și care încearcă fiecare să-și legitimeze superioritatea. Multilateralității văd în colegii lor bilateralisti niște spirite incapabile să priceapă importanța și frumusețea negocierilor multilaterale, în timp ce bilateralistii, mai pragmatici, nu văd în documentele multilaterale internaționale, elaborate cu mîgălă de către multilateralisti, decât un simplu „exercise in futility“, cum spun americanii... Adevărul este că un diplomat desăvârșit ar trebui să poată fi totodată bilateralist și multilateralist. În realitate însă situația este alta, mai ales că cele două „specialități“ comportă și multe aptitudini diferite.

Bilateralistul – care acționează în funcție de un singur partener –

are nevoie de o cunoaștere profundă a intereselor partenerului-adversar care-i stă în față. Dacă este și acreditat în țara respectivă, el trebuie să aibă relații diversificate și de nivel în toate sectoarele importante ale vieții publice din țara cu pricina, să dea dovadă de pricepere, de perseverență și de răbdare pentru a obține cât mai mult de la un partener care poate fi adesea dificil. Acțiunea bilateralistului își concentrează eforturile spre un singur țel: dezvoltarea și diversificarea raporturilor dintre țara sa și țara parteneră în domeniul care formează obiectul negocierii. În toate etapele acesteia, partenerul său rămâne mereu același.

Multilateralistul folosește și el mijloace similare cu ale bilateralistului. Numai că, partenerii săi

fiind mai numeroși, el este obligat să joace șah în simultan cu aceștia. Viața sa profesională se petrece mai ales în ședințe, în care prezintă punctele de vedere și opțiunile țării sale, combate sau sprijină pozițiile exprimate de alții, contribuie la examinarea problemelor aflate în discuție, precum și la formularea și convenirea documentelor reuniunii. Mai mult decît bilateralistul, multilateralistul este un om de texte, care știe să redacteze cu ușurință într-o limbă de circulație internațională și cunoaște foarte bine procedurile folosite la reuniunea respectivă, căci de cele mai multe ori bătăliile de procedură sunt bătălii politice pe care nu trebuie să le piardă. Multilateralistului îi trebuie prezență de spirit și o mobilitate intelectuală de natură să-i permită să se orienteze

pe loc, în ședință, pentru a face față unor situații neprevăzute. Bilateralistul dispune de destul timp pentru a riposta singurului său partener după o matură chibzuință și adesea pe baza instrucțiunilor primite. În schimb, multilateralistul este silit de cele mai multe ori să lucreze foarte repede în situații adesea greu de prevăzut. Apoi el acționează în funcție de toți partenerii pe care-i are în față și nu numai de unul singur. Jocul lui, poate mai fragil, este în tot cazul mai complicat și adesea generat de un stres mai profund. Temperamental, este suficient ca bilateralistul să fie serios și perseverent; multilateralistului îi trebuie în plus inventivitate și spirit de replică incisivă, deoarece victoria sau înfrângerea sa nu se produc treptat, ci se consumă rapid. Bilateralul este o artă a construcției succesive, în timp ce multilateralul ce înalță în simultan, printr-un exercițiu adesea greu de prevăzut.

Nu aș vrea să închei aceste câteva însemnări fără să încerc să schițez portretul negociatorului ideal. Cred că însușirea sa de bază trebuie să fie inteligența. Nu se poate închipui un bun negociator cu un nivel redus de inteligență, fără ca rezultatele negocierii să nu fie serios periclitare. Totodată, negociatorul trebuie să fie și un om deosebit de cult, dovedind-o fără ostentație și snobism. „Cultura – spunea fostul premier francez, în mai multe rânduri și ministru de externe Edouard Herriot – este ceea ce rămâne după ce ai uitat totul“. Pe de altă parte, el trebuie să poată redacta cu ușurință și precizie, posedând arta sinonimiei, care-i va permite să depășească adesea formulările necorespunzătoare. Capacitatea de a redacta bine și cu ușurință îi va conferi un statut de superioritate asupra unor parteneri

poate mai puțin înzestrați în această privință. Pentru negociatorul multilateralist este indispensabil, cum am mai spus, să cunoască temeinic secretele procedurii folosite la reuniunea respectivă (vot sau consens), căci multe bătălii de procedură sunt în ultimă instanță bătălii de fond. Negociatorul trebuie să știe să îmbine intransigența cu flexibilitatea, să rămână ca atare neînduplecat pe problemele esențiale și să poată ceda pe chestiuni secundare, și nu invers. Nimic din eforturile depuse de negociator nu trebuie să dispară în fața partenerilor săi. El trebuie să rămână aparent impasibil și relaxat, chiar și în momente de maximă tensiune. Va trebui deci să se controleze în permanență și să nu se lase pradă emoțiilor. *Un bun diplomat se supără când trebuie, nu când îi vine să se supere.* De altfel, el trebuie să-și păstreze buna dispoziție, să aibă resurse inepuizabile de umor și ironie, să știe să glumească când este cazul sau să riposteze în mod incisiv. Ca și sportivii, un bun negociator trebuie să știe să-și dozeze eforturile, fiind gata pentru sprintul ultimelor două sute de metri. Optimismul negociatorului trebuie să fie un optimism lucid, străin entuziasmului prostesc ca și blazării. În același timp, negociatorul nu trebuie niciodată să-și subestimeze adversarii; el este obligat, dacă vrea să reușească, să pună mereu răul înainte, imaginând soluții pentru situațiile cele

mai grele. Mai trebuie spus că negociatorul nu poate fi un avocat care pledează toate cauzele; el trebuie să creadă mai ales în justetea tezelor pe care le promovează și care reprezintă în primul rând interesele țării sale sau ale grupului de state de care este asociat. Numai în felul acesta el va putea să convingă și să aibă succes. În sfârșit, mai cred că adevăratul negociator este mai totdeauna un suflet pasionat. Negocierea postulează o dăruire de sine, cu sacrificiile și cu satisfacțiile de rigoare.

Vremea în care diplomații negociatori dispuneau de o mare libertate de acțiune a trecut de mult. În zilele noastre, ei sunt

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice de, prelat și diplomat, ministru de externe al lui Napoleon, căzut în dizgrație în 1908, a jucat un rol major la Congresul de la Viena (1815)

teleghidați de propriile guverne, care înțeleg să participe tot mai mult la negociere, prin intermediul lor. De cele mai multe ori, hotărârile finale sunt luate de miniștrii de externe, de primii miniștri sau de șefii de stat. În aceste condiții, libertatea de acțiune și marja de inițiativă a aparatului diplomatic nu mai sunt cele de pe vremea lui Talleyrand. Deși mult redus, rolul de bază al diplomaților rămâne însă absolut necesar, în măsura în care ei cunosc cel mai bine dosarul negocierii respective.

Ce dăinuie cu trecerea timpului din munca negociatorului? Un bun diplomat se poate lăuda într-adevăr că a contribuit în mod decisiv la dezvoltarea raporturilor bilaterale ale țării sale cu o țară sau alta, că a finalizat proiecte de cooperare importante și care vor dura. De asemenea, negociatorul multilateralist poate fi satisfăcut de a fi participat, adesea în chip salutar, la tratative care au dat naștere unor documente internaționale semnificative și a căror valabilitate se va întinde pe un lung șir de ani. Carta ONU, Declarația Universală a drepturilor omului sau Actul final al CSCE stau mărturie în această privință. Și totuși în produsul finit al negocierii diplomatice există un grad de perisabilitate, de demodare potențială, care nu poate scăpa conștiinței celui ce a participat la realizarea lui. E ceea ce deosebește creația unui diplomat-negociator de cea a unui scriitor sau a unui pictor. Opera acestora poate înfrunta, victorioasă, timpul. Pe când tot ce a conceput și realizat negociatorul este supus evoluției inexorabile a evenimentelor. De unde și sentimentul de frustrație și de melancolie pe care îl are ori de câte ori își contemplă, peste ani, propriile înfăptuiri. ■

ZÂMBETE DIN CRONICI OTOMANE

• Unul dintre sultanii beți din istoria otomană a fost Selim al II-lea (1566-1574). Încă înainte de a deveni sultan, pe când era doar prinț (șehzade), l-a întrebat pe Celâl Bey (unul dintre apropiații săi):

– Ce gândește poporul despre mine?

Celâl Bey a răspuns astfel:

– Ostașii vor ca, în locul tatălui tău, să devină sultan fratele tău, Mustafa. Celălalt frate al tău, Bayezid, este iubit de părinții săi. Despre tine nu vorbește nimeni. Pentru că nimeni nu crede că ai vreun talent.

Supărat de acest răspuns, prințul Selim a băut tot alcoolul din pahar și a spus:

– Nu-mi pasă că Mustafa este sprijinit de armată, iar Bayezid este iubit de părinții săi. Pe mine mă iubește Allah cel Preaînalt!

• În anul 1571, în bătălia de la Lepanto, flota otomană a suferit o mare înfrângere în fața celei venețiano-spaniole. Otomanii și-au pierdut atunci aproape întreaga flotă militară. Marele amiral otoman Kiliç Ali Paşa era foarte îngrijorat. El insista mereu pe lângă marele vizir Sokollu Mehmed Paşa pentru construirea rapidă a unei noi flote. Marele vizir căuta mereu să îl liniștească, promițându-i că acest lucru se va rezolva în doar câteva luni. Într-o zi, Kiliç Ali Paşa i-a spus marelui vizir:

– Poate că vom reuși să construim corpurile corăbiilor. Dar va fi imposibil să găsim suficiente ancore, frângerii și pânze pentru atâtea corăbii.

Marele vizir a răspuns:

– Pașă, se vede că nu cunoști puterea și bogăția acestui stat. Acest stat are asemenea resurse încât, dacă se dorește, toate ancorele pentru corăbiile flotei pot fi fabricate din argint, iar frângerile și pânzele pot fi făcute din mătase!

• După bătălia navală de la Lepanto, ambasadorul venețian Barbaro l-a vizitat pe marele vizir Sokollu Mehmed Paşa spre a afla care este starea de spirit a acestuia. Marele vizir a înțeles imediat scopul vizitei și, fără a-l lăsa pe ambasador să vorbească, i-a spus:

– După cum vedeți, după bătălia de la Lepanto curajul nostru a rămas neclintit. Și voi și noi am suferit de curând pierderi. Numai că între aceste pierderi există o mare diferență. Noi am cucerit Ciprul (1571) și astfel v-am tăiat vouă venețienilor o mână. Voi ne-ați distrus flota și astfel ne-ați ras barba. Mâna retezată nu mai crește la loc. Însă barba rasă crește și mai deasă și mai mare decât înainte.

• În primăvara anului 1596, ienicerii cereau tot mai insistent ca proaspătul sultan Mehmed al III-lea (1595-1603) să conducă personal armata otomană în expediția din acel an, ce avea ca scop cucerirea unor puncte strategice de pe teritoriul Ungariei de astăzi. Şeyhülislam-ul Hoca Saadeddin Efendi a fost de aceeași părere și l-a convins pe sultan să accepte cererea ienicerilor.

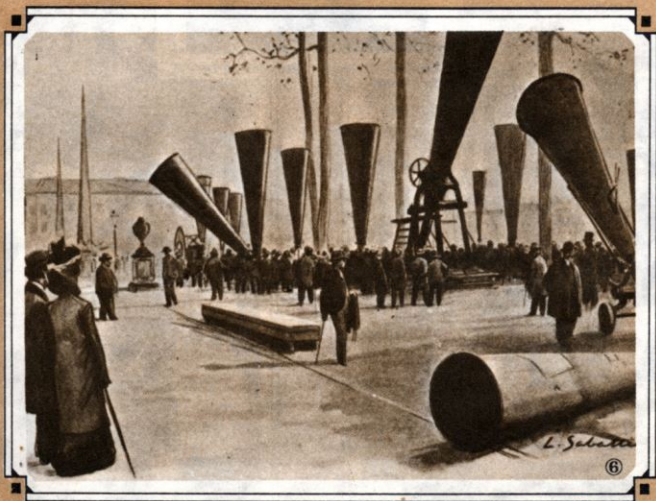
Prin eforturile și insistențele lui Hoca Saadeddin Efendi, armata otomană a obținut la Keresztes (26 octombrie 1596) o mare victorie asupra armatei austriaco-transilvănene. În momentul cel mai important al luptei, văzând că ostașii otomani dau înapoi, sultanul vroia să fugă spre Istanbul și să lase armata sub comanda marelui vizir. Hoca Saadeddin Efendi s-a opus acestei intenții a sultanului spunând:

– Măria Ta, situația de pe câmpul de luptă este cea pe care o vezi. M-ai întrebat ce trebuie să faci acum. E foarte simplu. Trebuie să stai liniștit pe loc și să îți păstrezi curajul!

Secolul xx
Album istoric

7

8

RĂSPUNSUL LA PROVOCAREA „NOULUI TOTALITARISM”

Dr. EUGEN PREDA

„Miercuri 12 martie 1947, la orele 13.00, am pășit la tribuna sălii Camerei Reprezentanților și m-am adresat Sesiunii Comune a Congresului. Le-am cerut senatorilor și deputaților să se întâlnească în așa fel încât să le pot expune ceea ce consideram a fi o situație extraordinară de critică.

Pentru a putea face față unei asemenea situații am recomandat o acțiune imediată a Congresului. Dar eu țineam de asemenea să afirm în fața lumii întregi care era poziția Statelor Unite la provocarea noului totalitarism. Această declarație politică a început curând să fie numită *Doctrina Truman*. Ea a fost după mine punctul de cotitură din politica externă americană în care am declarat că în orice agresiune directă sau indirectă care amenință pacea este implicată securitatea S.U.A.”

În aceste fraze sintetizează fostul președinte al S.U.A., Harry Truman, momentul în care a început confruntarea pe scară largă cu U.R.S.S., confruntare intrată în istorie pentru următoarele patru decenii drept războiul rece. Se poate evalua astăzi că pe drumul spre crearea unei alianțe occidentale care să se opună expansiunii sovietice și ofensivei comunismului, *Doctrina Truman* a însemnat o piatră de hotăr.

Putem sesiza în profunzime evoluția suspectă și periculoasă a relațiilor internaționale în zona sud-estului european, care a determinat apariția *Doctrinei Truman* dacă facem apel la câteva documente. Iată cum prezintă fostul ministru al apărării al S.U.A., Clark M. Clifford, consilier special al președinților Truman, Kennedy, Johnson și Carter, situația istorică la începutul anului 1947. „După cât pot să-mi amintesc la 21 februarie 1947, sau poate o zi mai târziu am auzit la Casa Albă că președintele

Truman era confruntat cu luarea unei decizii grave privind Grecia și Turcia. În aceea zi, britanicii au predat Departamentului de Stat ceea ce în vocabularul diplomatic se numește «o foaie de hârtie albastră» pentru a atrage atenția că este vorba de un mesaj important oficial”. Mesajul indica imposibilitatea Marii Britanii de a continua să acorde ajutor financiar Greciei și Turciei. Cele două țări se găseau sub o presiune crescândă din partea U.R.S.S. Grecia, datorită războiului său, dintre forțele de stânga și cele regulate, iar Turcia datorită cererilor tot mai învermulate de la amenințări-

recțiile Azeri-
Iran. Pre-
tei engleze
era perma-
nuntată de
iar spri-
masiv era
dat par-
zanilor
greci
prin

Grup de refugiați estoniensi ajung în Florida, în septembrie 1946

Iugoslavia, Albania, Bulgaria. Cerearea sovietică pentru revizuirea regimului Strămtorilor Mării Negre printr-o apărare comună și controlul lor exclusiv de către statele riverane Mării Negre au fost respinse atât de Turcia cât și de S.U.A. și celelalte puteri occidentale. Convenția de la Montreux din 1936, la care era parte și România, era încă în vigoare.

Problema care se pune în fața președintelui Truman era dacă Statele Unite își vor asuma rolul jucat în istorie de Marea Britanie în Mediterana de Est sau vor risca să vadă Grecia și Turcia căzând sub dominația sovietică și în calculele consecințe pentru lumea liberă.

Răspunsul dat de Truman în Congres se poate rezuma în cuvintele: „Eu consider că politica Statelor Unite trebuie să sprijine popoarele libere care rezistă încercărilor de a fi subjugate de către minorități înarmate. Sau prin presiuni din afară. Eu consider că noi trebuie să acordăm asistență popoarelor libere care își făuresc destinele pe propria cale.

Eu consider că ajutorul nostru trebuie să fie în principal de ordin economic și financiar, ceea ce este esențial pentru procesele de stabilitate economică și ordine politică”.

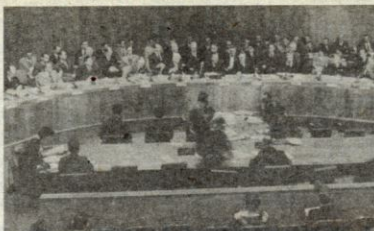
Sumele propuse și votate de Congres după o dezbatere amănunțită erau 250 000 000 dolari pentru Grecia și 150 000 000 dolari pentru Turcia, dar după cum scrie Truman în memoriile sale, „curând mi-am dat seama că acesta va fi doar începutul”. Mi se pare semnificativ pentru cotitura din politica externă americană faptul că Truman dă foarte multe amănunte despre elaborarea celebrei sale cuvântări din fața Congresului.

„Proiectul mesajului pe care ar fi trebuit să-l adresez Congre-

sului a fost început la Departamentul de Stat. Prima versiune nu era cătuși de puțin pe placul meu. Am returnat acest proiect lui Acheson (adjunctul secretarului de stat George Marshall) însoțit de o notă cerând o mai puternică subliniere a caracterului de declarație de politică generală. Oamenii de la Departament au scris cuvântarea, dar ea mi s-a părut doar pe jumătate convingătoare. În fraza cheie, de pildă, era scris: «*Eu consider că ar trebui să fie politica S.U.A....*». Am luat stiloul și am tăiat *ar trebui*, scriind în loc *trebuie*. În multe alte părți ale discursului am făcut același lucru. Acesta a fost răspunsul Americii la expansiunea tiraniei comuniste. El trebuia să fie limpede și în afara oricărei ezitări sau dublu înțeles».

Truman era pe deplin conștient că avea de înfruntat curente izolaționiste din politica americană. Era în același timp pe deplin conștient că doar o putere ca S.U.A. putea ține piept U.R.S.S. și realiza o balanță a colapsului mondial fiind în fruntea lumii libere. Pentru a realiza consensul asupra deciziei cotituri hotărâte din politica americană, președintele s-a sfătuit intens cu miniștrii și consilierii săi Acheson, Forrestal, Harriman, Peterson, Anderson, Schwellenbach, Steilman care au opinat că este necesar să se prezinte personal în fața Congresului. Două zile înaintea lansării Doctrinei Truman, în Biroul Oval s-au strâns liderii republicani și democrați din Senat și Camera reprezentanților, între care celebri senatori republicani Vandenberg și Taft, deputatul Sam Raybrun, precum și Dean Acheson, adjunctul secretarului de stat. Tot în zilele acelea, Truman l-a numit pe George F. Kennan șeful grupului de planificare politică de la Departamentul de Stat, ceea ce arăta impactul avut la cel mai înalt nivel de studii și analize lui Mr. X. La discuțiile cu fruntașii legislativului (Senatul și Camera Deputaților erau controlate de republicani) nu a existat nici o rezervă la poziția președintelui.

Rolul Doctrinei Truman sub raport istoric nu poate fi apreciat suficient dacă nu se ia în considerare ansamblul evoluțiilor internaționale care demonstau forța expansiunii

Bernard Baruch prezintă planul său pentru controlul energiei atomice, în iunie 1946

sovietice și ofensiva comunismului în diferite regiuni ale lumii.

După ce în România fusese instaurat guvernul procomunist de la 6 martie 1945, iar alegerile din noiembrie 1946 fuseseră grosolan falsificate de către comuniști, în tot cursul anului 1947 perimetrul democrației se restrângea tot mai mult nu numai la noi, unde la 30 decembrie regele Mihai era înlocuit printr-o lovitură de stat, ci și în Ungaria, Bulgaria, Polonia, unde partidele comuniste deveneau forța principală, ca și în Cehoslovacia, unde în februarie 1948 erau scoase din circulație partidele democratice. La 10 martie ministrul de externe, Jan Masaryk, a fost găsit mort într-o curte a Ministerului de externe, iar un alt ministru de externe, Vladimir Clementes s-a sinucis. Președintele Eduard Beneš a fost silit să demisioneze în iunie 1948. Zona sovietică de dominație și control era constituită în centrul și sud-estul Europei.

Se conturau presiuni și amenințări sovietice și în nord, Norvegia și Danemarca fiind cele mai des vizate.

În vestul Europei, partide comuniste cu un rol și puternic prestigiu, ca urnare a rezistenței antihitleriste și antifasciste, aplicau scheme ofensive în concordanță cu politica Kremlinului. În septembrie 1947, Stalin creează Kominformul (Biroul informativ al partidelor comuniste și muncitorești din Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Franța, Italia, U.R.S.S.) pentru a coordona lupta contra imperialismului american.

În Iran comunistii realizează, imediat după război, o ofensivă politică, refuzând să-și retragă trupele venite împreună cu cele britanice și americane în 1942.

Dar potrivit acordurilor dintre Anglia, Uniunea Sovietică, Iran și S.U.A., aceste forțe trebuiau să plece până la finele anului 1946. Au urmat numeroase negocieri tergiversate de sovietici – deși și-au retras trupele – care au instalat în cele din urmă un regim procomunist condus de dr. Mohammed Mossadegh, care intenționa să naționalizeze compania Anglo-Oil. În 1951 Averell Harriman a condus o misiune de

mediere care însă a eșuat. Un război civil a izbucnit în 1952 și după cum scriu analiștii americani Walter Isaacson și Evan Thomas, Agenția Centrală de Informații (CIA) a intrat în acțiune înlăturându-l pe Mossadegh și partidul Tudeh de la putere, în 1953.

Sovieticii ocupaseră la sfârșitul războiului Coreea de Nord și Manciuria; armatele comuniste chineze erau în ofensivă neîntreruptă contra celor ale Guomindangului, sprijinite masiv de S.U.A. Generalii Marshall și Stilwell căutau să limiteze dezastrul, iar în Asia de Sud-Est se dezvoltă lupta de eliberare a popoarelor vietnameze, laotian și cambodgian contra dominației coloniale franceze.

La Națiunile Unite, Moscova respinge definitiv în 1947 propunerile S.U.A. prezentate sub forma planului Baruch de cooperare și control a energiei nucleare și competiția America-Rusia este relansată și în acest domeniu al armelor nucleare unde rețele sovietice de spionaj vor înlesni și grăbi propriile proiecte ale savanților și tehnicienilor din U.R.S.S.

Hotărârea la Washington fusese luată.

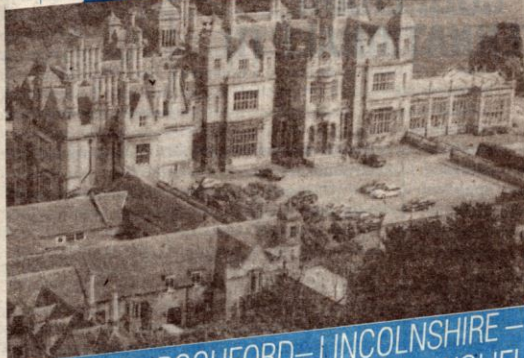
„Lipsa de acțiune, retragerea, «Fortăreața America» [respectiv izolaționismul – E.P.], aceste națiuni ar avea drept rezultat predarea în mâna rușilor a unor vaste regiuni ale globului care acum le erau refuzate.

Sosise timpul să aliniezi în mod neechivoc Statele Unite ale Americii de partea și în fruntea lumii libere“.

Concluzia președintelui Truman avea curând să fie pusă la grea încercare chiar în inima Europei, la Berlin. ■

(Va urma)

NATO la viitor

LA STOKE ROCHFORD—LINCOLNSHIRE— ÎN MIJLOCUL ANGLIEI

După trei ore de rulat intens pe excelenta autostradă M1, plecat din Londra la orele 9, la prânz poți intra pe poarta a ceea ce noi am numi un mare conac, fosta reședință a familiei Turner, acum aparținând Sindicatului profesorilor (National Union of Teachers). Aici, la Stoke Rochford Hall, Grantham, Lincolnshire, între 23-25 ianuarie 1998 s-a ținut Conferința internațională *NATO: America și Europa – privire în viitor*. Organizată de Consiliul Atlantic din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în colaborare cu Comitetul Sindicatelor pentru înțelegere europeană și transatlantică și cu asistența NATO, Conferința a reunit peste 200 de diplomați, cercetători, militari, oameni politici și de afaceri, activiști sindicali din Marea Britanie, precum și reprezentanți ai Consiliilor Euro-Atlantice din Albania, Bulgaria, Belgia, Danemarca, Grecia, Portugalia, Polonia, România, Slovacia, S.U.A. Conferințarii au venit de la NATO (dr. Jamie Shea, purtătorul de cuvânt de la Cartierul general de la Bruxelles), British Aerospace (dr. Margarita Mathiopoulos, profesoară la Universitatea Tehnică din Braunschweig, Ger-

mania); Cambridge (dr. Geoffrey Lee Williams, directorul Institutului de științe economice și politice), ambasadorul Geoffrey Martin, șeful misiunii Comisiei europene din Marea Britanie; dr. David Acheson, președintele Consiliului Atlantic American, Ministerul Apărării (John Spellar, subsecretar de stat, parlamentar) și de la alte instituții serioase.

Cele trei zile de intense discuții au relevat vitalitatea concepțiilor NATO și permanenta ambiție de a le perfecționa. Directorul Consiliului Atlantic al Marii Britanii, Alan Lee Williams, și Peter Robinson, Directorul Sindicatului Național al Profesorilor și, în această calitate, al reședinței de la Stoke Rochford, au depus o asiduă strădanie atât pentru o cât mai alertă desfășurare a dezbaterilor, cât și pentru a onora o ospitalitate fără nici un cusur.

Ceea ce s-a putut remarca dintr-o largă diversitate tematică (*Un parteneriat în schimbare între Europa și America de Nord; Sfidări pentru mileniul viitor; Există o relație specială; Sindicatul american AFL-CIO – Europa și America. Un punct de vedere thatcherian asupra noului guvern laburist; O nouă alianță dincolo*

de Madrid; Noii laburisti și sindicatele; Europa, Marea Britanie și extinderea; Relațiile alianței) este procesul de tranziție pe care îl traversează și NATO. Este o profundă reformă în curs în cadrul alianței nord-atlantice și ea pornește de la concepte și continuă cu structurile de comandă pentru a ajunge la lărgirea numărului statelor membre, deocamdată cu trei – Cehia, Polonia, Ungaria. Un element fundamental al acestei reforme și al tranziției spre noul NATO este Parteneriatul pentru pace, formulă politico-militară prin care obiectivele NATO ca și tactica, strategia și exercițiile sale militare sunt împărtășite unui mare număr de state, între care România se relevă a fi fost prima semnatară și unul dintre cei mai apropiați parteneri din acești patru ani, după toate evaluările.

S-au identificat numeroase puncte în care interesele europene sunt diferite de cele americane (S.U.A. și Canada), s-a subliniat că nu se tinde la o radicalizare a divergențelor, s-a vorbit prea puțin despre procesul de lărgire în viitor, și doar în urma repetatelor întrebări și comentarii ale reprezentanților sloveni, români, bulgari, s-a insistat asupra nevoii de informare amplă a opiniilor publice cu privire la noile obiective ale alianței și s-a conchis că semicentenarul NATO poate fi și un nou moment de lansare a idealurilor euro-atlantice.

Nu aș încheia fără a spune cât de revelator a fost recursul la trecut, respectiv la momentul nașterii alianței și la contribuția fostului ministru de externe britanic Ernest Bevin. Domnul David C. Acheson a ilustrat cu vigoare în acest remember istoric vocația puternică a puterilor anglo-saxone de a se dedica idealurilor, libertății și democrației.

Cât despre Marea Britanie și revederea ei, tulburătoare ca întotdeauna, instructivă și impunătoare, se poate spune sigur că și-a asigurat de pe acum un bun loc de demaraj în secolul XXI. ■

Dr. Cristian POPIȘTEANU,
membru în Comitetul
director al Consiliului
Euro-Atlantic România

COOPERĂRI INTERNAȚIONALE (I)

Odată cu elaborarea proiectului restaurării *Coloanei fără Sfârșit*, Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși, care au făcut apel în permanență la avizul și contribuția științifică a celor mai cunoscuți specialiști români de la institutele de profil ce s-au angajat în această acțiune împreună cu Centrul național de proiectare pentru patrimoniul cultural național, au solicitat și obținut colaborarea unor instituții internaționale de înalt prestigiu. The Getty Conservation Institute, din Los Angeles, și The Swedish Institute of Corrosion, din Stockholm, au devenit partenerii oamenilor de știință români din cele nouă instituții românești cu care colaborează încă de la început Fundațiile. Cadrul juridic în care s-a desfășurat și se desfășoară această colaborare este cel stabilit de legea din 1992, de Hotărârile de guvern și judecătorești autorizând activitatea Fundațiilor și de contractele încheiate de Ministerul Cercetării și Tehnologiei cu institutele cărora le revine misiunea elaborării proiectelor de restaurare ale componentelor *Coloanei*: module, stâlp central și fundație. Ministerul Culturii și Ministerul Cercetării și Tehnologiei, precum și Comisia Națională a Monumentelor Istorice, sunt prezente pe parcursul studiilor, cercetărilor și soluțiilor pentru lucrările proiectate, prin analizele, evaluările și avizele imperios necesare etapă cu etapă, iar autoritățile locale sunt cele care eliberează autorizațiile pentru toate fazele proiectului. Comunicatul Ministerului Culturii, World Monuments Foundation, Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși (publicat în nr. 4/1998 al revistei *Magazin istoric*) ilustrează conlucrarea instituțiilor românești și internaționale la acest nivel.

Documentul din care prezentăm acum, și în numerele următoare, câteva extrase a fost scris de specialiștii celor două instituții științifice menționate pentru The Getty Conservation Institute. Domnii David A. Scott, Vladimir Kucera și Bo Rendahl prezintă câteva puncte de vedere întemeiate pe argumente istorice și științifice

despre starea *Coloanei fără Sfârșit*. Să le dăm cuvântul.

„Târgu Jiu poate fi privit ca suportul călăuzitor al carierei lui Brâncuși și el însuși a simțit aceasta.

Coloana a fost construită cu ingeniozitate. S-au folosit module de formă specială turnate din fontă a căror fixare pe verticală s-a făcut cu ajutorul unui stâlp interior din oțel, executat în construcție chesonată din plantbande și corniere și care, pe o adâncime de 3 m sub nivelul solului, era consolidat într-o fundație de beton.

Modulele din fontă au fost metalizate la exterior prin pulverizare termică cu un strat de zinc, acoperit apoi cu un strat de alamă.

Rezolvarea constructivă asigurată de inginerii români a făcut ca această *Coloană* să se situeze deasupra exigențelor curente, proprii calculului la acțiuni statice și dinamice. Acest fapt s-a dovedit salutar în anii 1950 când regimul comunist care îl ura pe Brâncuși a încercat să dărâme *Coloana* folosind frânhii trase de cai și de boi; astfel, după zile de strădanii, nu s-a reușit decât să se determine o deviere de la verticală a părții de vârf a *Coloanei* cu cca 7 grade și posibil să se inițieze unele fisuri în fundația de beton.

Ciudata încercare de demolare a pornit de la primarul orașului Târgu Jiu, care a ordonat îndepărtarea *Coloanei*, care ar fi reprezentat un element subversiv într-un mediu dominat de hegemonia comunistă asupra artei. Norocul a făcut ca acțiunea să nu reușească, această *Coloană* fiind atât de solid construită.

Materialele alese de Brâncuși pentru construcția *Coloanei* au fost dictate de dimensiunile enorme ale acesteia. Ar fi fost prohibitiv de costisitor ca această sculptură să fie realizată din materialele convenționale pentru sculpturile în metal, în speță bronzul. Dar alegerea lui Brâncuși a avut consecințe severe pentru conservarea forme și a suprafeței *Coloanei*. După numai câteva luni, stratul de metalizare cu alamă a început să se întunece, fiind necesare intervenții pentru remetalizarea *Coloanei*.”

La 25 iulie 1943, Benito Mussolini e destituit din fruntea Armatei italiene de către regele Vittorio Emmanuele III; e pus în minoritate de Marele Consiliu Fascist și arestat¹. Câteva zile mai târziu e eliberat de germani, printr-o spectaculoasă operațiune de comando, condusă de Otto Skorzeny. La 25 septembrie, după ieșirea Italiei din Axa Berlin-Roma-Tokio și armistițiul cu Aliații, Mussolini e așezat de germani în fruntea guvernului Republicii Sociale Italiene. Nu fără ezitări, deoarece la Berlin în acel moment existau două tendințe: una de eliminare a oricărei autoguvernări italiene în favoarea unei administrări directe a germanilor și o alta dispusă să tolereze, cel puțin pentru o vreme, din motive de ordin practic și formal, o umbră de guvern italian în teritoriile ocupate de germani. Învinge cea de a doua tendință, mai mult pentru că Hitler voia salvarea formală a Pactului Tripartit („Cu aceasta [formarea noului guvern fascist – n.n.] trădarea din 25 iulie a.c. a fost reparată și Italia readusă în Pactul Tripartit“, îi scria Hitler lui Antonescu).

La 23 septembrie, Mussolini publică lista guvernului său (care nu avea un sediu stabil, ministerele fiind împrăștiate prin Italia nordică, la Brescia, Padova, Verona, Cremona, Vicenza, Veneția). La 27 septembrie, la Rocca della Caminate, se reunește primul din cele 20 de Consilii de Miniștri (câte au fost până la sfârșit). Noul stat – de la 1 noiembrie 1943, cu numele de Republica Socială Italiană (R.S.I.) dar cunoscut și sub numele de Repu-

1943-1944. CELE DOUĂ ITALII DE LA BUCUREȘTI

Prof. univ. dr. ION BULEI

blica de la Salò, după numele localității de pe malul Lacului Garda, unde se stabilise Mussolini – își dă și aparența de legitimitate prin recunoașterea sa de către alte state. Desigur, e vorba de statele aliate sau dependente de Germania. La 28 septembrie e recunoscut de germani. Japonia îl recunoaște chiar din 27 septembrie 1943, Croația, la presiunile Germaniei, tot la 27 septembrie (izbucnind conflictul interetnic dintre sârbo-croați și italieni, această recunoaștere rămâne fără efect), tot atunci și Slovacia, statul creat de germani la 14 martie 1939, după a doua destrămare a Cehoslovaciei. Ungaria o face „a malincuore“ (în silă), la 29 septembrie 1943, tot la presiunea Germaniei (până la îndepărtarea lui Horthy, în octombrie 1944, la Budapesta va funcționa însă și reprezentanța Italiei regale, pe lângă aceea a R.S.I.). La 28 septembrie îl recunoaște Bulgaria, aflată sub control total al Reichului, după moartea subită a țarului Boris III (Magazin istoric, nr. 3/1998). Franța de la Vichy recunoaște tacit pe ministrul plenipotențiar Manfredo Chiostrini ca reprezentant al R.S.I. la Paris, din 12 octombrie 1943.

Dar România?

Nici cu fiecare în parte, nici împreună dialogul nu mai putea continua. Mussolini cu regele Victor Emmanuel (sus) și cu mareșalul Badoglio

¹ O parte din documentele aflate în arhiva Ministerului de externe al Italiei utilizate în acest articol au fost publicate de Marino Viganò, în lucrarea *Ministerul de externe și relațiile internaționale ale Republicii Sociale Italiene. 1943-1945*, Milano, 1991.

• Formal, la rugămintea lui Hitler • Regele Mihai refuză audiența de acreditare • Un ministru român care nu mai vine • Mihai Antonescu avertizează: va fi arestat oricine tulbură ordinea • Bova Scoppa are imunitate diplomatică și prietenia lui Mihai Antonescu • Din mila lui Dumnezeu și a... românilor

Audiența mereu amânată

La București se află despre intenția înființării unui „guvern național fascist” italian încă de la 9 septembrie 1943 (era vorba de fantomaticul guvern al lui Pavolini, Farinacci și alții). Și Gheorghe Barbul¹ îi acordă o audiență lui Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, căruia îi declară explicit că România nu va recunoaște un eventual guvern al lui Mussolini decât dacă se va declara stare de război între Germania și Italia. Dar curând după constituirea statului fascist republican italian, la București încep să se intensifice presiunile germane. Manfred von Killinger, ministrul Germaniei, cere audiență la mareșalul Ion Antonescu și îi încredințează un mesaj din partea lui Hitler în care acesta îi cerea „cu căldură” recunoașterea guvernului lui Mussolini

¹ În acel moment lucra în cabinetul ministrului de externe (*Magazin istoric*, nr. 9/1995).

pentru data de 27 septembrie, când era aniversarea Pactului Tripartit. Führerul anexa și textul recunoașterii germane. Antonescu se supune, având însă grijă să menționeze că o face la cererea expresă a Germaniei (textul recunoașterii este înmănat lui Killinger, pentru a fi transmis lui Hitler și Mussolini, R.S.I. neavând linie de comunicație directă și recurgând la liniile germane). Scrisoarea lui Antonescu se limita doar la recunoașterea pur și simplu a noului guvern și nu vorbea despre acesta ca despre „unicul reprezentant legal al Italiei”.

Care mai era, în aceste condiții, soarta Legației regale italiene la București?, îl întreabă Bova Scoppa, șeful ei, pe M. Antonescu, ministrul român de externe. „Legația va continua să se bucure de drepturi depline”, răspunde M. Antonescu, care era și bun prieten cu ministrul italian („față de dl. Bova Scoppa am purtat totdeauna și stimă și afecțiune”, el „a reprezentat în modul cel mai corect

interesele italiene în România și a dovedit o sinceră prietenie pentru țara noastră”, scria M. Antonescu, la 2 octombrie 1943). Iar mareșalul Antonescu îi declară ministrului Germaniei că el, în chestiunea Legației regale a Italiei, va respecta strict regulile internaționale. Intervine Mussolini, telefonându-i lui Bova Scoppa la 18 septembrie și cerându-i să adere la guvernul său, simplificând astfel problema reprezentanței în România. Bova Scoppa refuză, invocând jurământul față de monarhul Italiei, căruia îi rămâne credincios (dintre reprezentanții Italiei regale în străinătate doar doi trec în tabăra lui Mussolini, Fillipo Anfuso, aflat la post la Budapesta și Giovanni Capasso Torre, în acel moment șeful unui serviciu la Veneția). Intervine și Killinger, care la 20 septembrie, în uniformă și cu decorații, se duce la Legația regală italiană și îi cere și el lui Bova Scoppa să-l urmeze pe Mussolini. Tot fără nici un succes.

Ministrul de externe al R.S.I. îl numește ca reprezentant al său la București pe diplomatul Renato Silenzi, care nu acceptă însă postul („din rațiuni de sănătate fizică și... politică”). În aceste condiții e numit, provizoriu, ziaristul Franco Trandafilo, pe atunci atașat de presă și corespondent al Agenției „Stefani” la București.

Trandafilo nu-și poate prezenta însă scrisorile de acreditare,

Renato Bova Scoppa și soția sa, într-un dialog cu nunțul apostolic Andrea Cassulo

pentru că regele Mihai refuză să-l primească. În noiembrie 1943 e numit ca ministru al R.S.I. la București Armando Odenigo, fost consul general la Hamburg. Nici el nu avea însă mai mult succes, timp de șase luni tot încercând să fie primit de Mihai I. Inutil. În acest fel, R.S.I. era reprezentată la București, dar...

Trandafilo îi spunea lui M. Antonescu, la 12 octombrie 1943, că „singurul guvern italian care are dreptul la localul legațiunii este guvernul Ducelui”. „Da, îi răspunde M. Antonescu, dar reprezentanții regelui, care au fost acreditați anterior în România, spun că ei reprezintă Italia. De aceea este foarte greu ca România să se amestece în treburile italiene”.

Sub pretexte din cele mai diverse, primirea lui Odenigo e mereu amânată. În trei rânduri intervine Hitler, intervine și Ribbentrop. O face cu amenințări voalate Clodius, eu amenințări directe Killinger. Guvernul român nu-i neagă lui Odenigo „acreditarea formală”, însă... Constrâns de

alianța cu Germania să fie de acord cu recunoașterea noului guvern mussolinian, Ion Antonescu o face. Însă numai formal.

„Găselnița” lui Mihai Antonescu

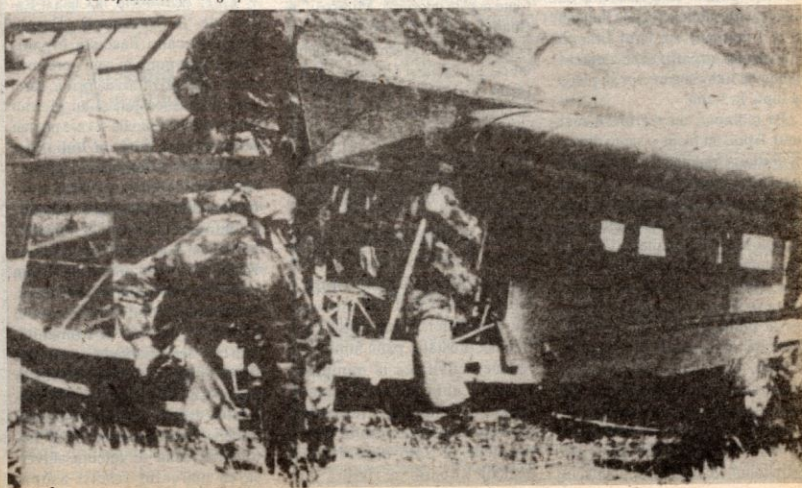
Un funcționar român îi spunea lui Bova Scoppa, încă în septembrie 1943, că „regele Mihai era decis să nu primească scrisorile de acreditare din partea nici unui ministru fascist republican”. Și declarația regelui e menținută în ambele cazuri. Guvernul român trimite o reprezentanță, de 12 persoane, la Veneția, un atașat militar, vice-atașați, jurnaliști, dar nu și un însărcinat cu afaceri, care s-o conducă. Nicolae Cămărășescu, cel care ar fi trebuit să fie, rezulta că e pur și simplu „absent”. Era așteptat, dar el nu mai sosea, pentru că de fapt nu-i spusese nimeni să plece. Primit de M. Antonescu târziu, în iunie 1944, Odenigo comenta: „Din câte mi-a spus, am tras concluzia 1) că dl. Cămărășescu, la început evitând să

se prezinte, apoi plecând la Roma, s-a supus (cu mare plăcere, fiind un cunoscut anglofil) ordinelor profesorului Antonescu; 2) că Oficiul Diplomatic al României la Veneția e o găselniță al cărei tutore sau naș e prof. Antonescu și e creat pentru a demonstra, dacă împrejurările o cer, că România a recunoscut, dar niciodată de fapt, Republica Socială Italiană; 3) că prof. Antonescu nu va numi un ministru plenipotențiar pe lângă guvernul Ducelui până când evenimentele militare nu vor fi dovedit iluzorie eșuata victorie anglo-americană”.

Abia târziu, în vara anului 1944, M. Antonescu trimite în fruntea Oficiului de la Veneția pe Alexandru Gregorian, dar mai mult pentru a putea să-i transmită lui Mussolini că războiul era pierdut și să-l invite să caute o cale de ieșire pe lângă Aliați.

Rezerva românilor de a angaja contacte cu R.S.I. determină și lipsa de relații cât de cât importante între cele două părți. Ele, în fapt, nici nu există, în afara unor inițiative ale reprezentanței R.S.I.

12 septembrie 1943: grupa de comando condusă de Otto Skorzenî venită să-l elibereze pe Mussolini

la București. Prima inițiativă ține de militarii italieni aflați în România. Ei erau în număr de circa 500 și nu puteau fi tratați ca prizonieri de război pentru că Italia și România nu se găseau în stare de beligeranță. Nu puteau fi tratați nici ca militari aflați pe teritoriul României printr-un acord internațional, pentru că nu era cazul. Și nici ca dezertori. Situația lor era mai degrabă „o condițiune de refugiu politic”, cum spunea M. Antonescu lui Bova Scoppa și colonelului Bodini la 26 octombrie 1943. Astfel că, dacă unii dintre acești militari își exprimau dorința repatrierii, autoritățile române nu se opuneau plecării lor. Între documentele publicate de Marino Viganò este și însemnarea unui ofițer italian. Primo Lavizzari, internat la Curtea de Argeș, unde erau mai toți italienii (peste 300), după armistițiul din 8 septembrie. (Pentru a se evita căderea lor în mâinile germanilor, guvernul Badoglio, prin Bova Scoppa, a cerut României să ia în grija sa soldații italieni și materialul lor de război.) El povestește că în lagărul lor a venit un ofițer român care le-a spus că s-a creat Republica Socială Italiană și la București ziaristul Franco Trandafilo organizează detașamente de italieni care vor să plece să lupte în Italia.

Pe moment, nu s-a oferit nici unul. Apoi, au făcut-o șapte dintre ei, doriți să ajungă cât mai repede în patrie. Puținilor militari care au aderat la statul lui Mussolini li s-au adăugat marinarii de pe cele cinci submarine de buzunar aflate la Constanța. Soarta acestor submarine italiene, aduse pentru a opera în Marea Neagră, s-a tergiversat multă vreme. Ele trebuiau reparate și românilor, după multe rețineri, au trecut la repararea lor. Pentru aceasta au trebuit intervenții repetate ale misiunii R.S.I. la București, amenințări, schimburi de note verbale, presiuni ale germanilor, venirea în România, în

ianuarie 1944, a comandantului mussolinian Zingarelli. Abia la 16 iulie 1944 românii îi dau lui Zingarelli patru din cele cinci submarine (unul îl păstrează ei până la plata lucrărilor de reparație începute, dar neterminate). Italienii continuă repararea lor, dar vine 23 august 1944, submarinele sunt din nou deteriorate și numai echipajele lor părăsesc România – prin Bulgaria, Serbia, Ungaria, Croația, Germania –, ajungând la Vicenza la 16 septembrie 1944.

Killinger proiecta o expediție

Alte relații ale României cu R.S.I. nu sunt nici ele mai fructuoase. De pildă cele comerciale. Legăturile directe în comerț nu sunt redate nu numai din cauza lipsei de entuziasm a românilor, dar și datorită Germaniei. În septembrie 1943, ministrul german Clodius vine la București și declară autorităților române că acordurile comerciale dintre Italia și România trebuie să fie considerate caduce și că Germania se substituia Italiei în toate aceste acorduri. Ministrul de finanțe al R.S.I. comenta în decembrie 1944: „Germania a încheiat cu Slovacia și Ungaria, cum o făcuse mai înainte și cu România, în ciuda protestelor noastre, acorduri economice privind schimburile între Italia și aceste țări, fără nici o consultare prealabilă cu noi”. Aliați da, dar până la un punct.

Nici în plan cultural relațiile nu sunt mai bune. Institutul Italian de Cultură de la București și multe sale secții din alte orașe ale României, o instituție cu o intensă prestație până atunci, își reduce activitatea la minimum. Practic, abia supraviețuiește. Direcția Generală a Italienilor din Exterior a guvernului Republicii de la Salò considera că această situație se datora am-

biguității atitudinii politice a românilor.

Guvernul din București nu se amestecă în organizarea politică a italienilor din România. Ei aveau două consulate, la Iași și București. În România, în 1943-1944, se organizează 12 fascii republicane italiene, cu 1 324 de membri, mai multe decât în alte țări cu o prezență italiană mult mai relevantă. Inspectorul acestor fascii e numit Renato Tozzi. Ceea ce afectează însă direct relația dintre guvernul român și R.S.I. este faptul că România refuză închiderea Legației regale italiene la București. Mihai Antonescu îi declară lui Killinger că Renato Bova Scoppa și funcționarii de la Legația italiană ar putea fi privați de privilegiile diplomatice numai în trei cazuri: o declarație de război între Italia și România, abdicarea regelui Italiei sau plecarea voluntară a lui Bova Scoppa. Cum primele două ipoteze erau greu de realizat, guvernul lui Mussolini, susținut de germani, încearcă să o forțeze pe cea de a treia. Încearcă, adică, să-l determine pe Bova Scoppa să plece.

La 17 octombrie, la Casa d'Italia, de la București, Fascio Repubblicano Fascista organizează o întrunire în care vorbitorii cer ca împotriva „trădătorilor, care, prin atitudinea lor, și-au pierdut orice calitate oficială și care nu mai au nici o legătură cu Italia, dar dețin abuziv sediul statului italian”, să se procedeze „ca împotriva dușmanului pe câmpul de bătaie”. La întrunire participă și ministrul german la București, Manfred von Killinger. Concomitent, acesta din urmă prezintă o notă lui Davidescu, secretarul general al Ministerului afacerilor externe al României, prin care cere internarea membrilor Legației regale italiene. Killinger proiecta chiar o expediție a Gestapoului asupra sediului Legației italiene, în noaptea de 27/28 octombrie, când se celebra aniversarea marșului fascist asupra

Romei. Proiectul este însă anulat la intervenția Berlinului, care nu voia o ruptură cu România, mai ales una astfel motivată. La întrebarea lui Trandafilu, la 12 octombrie 1943: „Dacă un grup de fasciști s-ar prezenta la legăție și ar lua cu forță localul acesteia, care ar fi atitudinea guvernului român?”, M. Antonescu răspunsese: „Voi aresta pe oricine ar perturba ordinea publică și ar pune guvernul român în situația să nu respecte cutoamele internaționale privitoare la imunitatea localului legăției”. Iar pe Bova Scoppa, la 19 octombrie 1943, îl asigurase că va „respecta principiile de drept internațional pe care, de altfel, 17 ani le-am profestat la catedrală și cred în ele”. „Spre deosebire de marile puteri care uneori își pot îngădui luxul violării principiilor de drept internațional sau al creării altora noi, statele mijlocii și mici nu trebuie să facă imprudența de a se abate de la marile principii călăuzitoare. Principiul respectării imunității diplomatice ne obligă să respectăm condițiunea d-lui Bova Scoppa atâta vreme cât se va găsi pe teritoriul nostru”. Sunt cuvintele celuiiași M. Antonescu, de la 26 octombrie 1943.

„În seara de 23 august...”

În aprilie 1944, într-un raport secret al lui Odenigo către Mussolini, raport publicat de Marino Viganò, diplomatul mussolinian constata incompatibilitatea dintre vederile guvernului de la Salò și ale celui de la București. Acesta din urmă nu voia pur și simplu să îndeapărteze pe Bova Scoppa și personalul legăției pe care o conducea pentru a nu fi nevoit să recunoască astfel o unică reprezentanță italiană la București, care nu putea fi decât aceea a R.S.I. Până una alta, singura reprezentanță diplomatică recunoscută la București rămânea cea re-

gală italiană, nu cea fascist-republicană.

În seara zilei de 23 august 1944, ministrul Odenigo nota: „Un mesager de la Ministerul de externe vine să mă caute din partea secretarului general Davidescu, care mă invită, pe mine și pe primul secretar Trandafilu, la minister pentru comunicări... M-a chemat pentru a-mi comunica faptul că, din voință lui Dumnezeu și a românilor, relațiile dintre Regatul României și Republica

Socială Italiană au fost rupte, motiv pentru care misiunea mea la București trebuie considerată ca încheiată”.

Cel puțin la București, „o Italie” murise. În indiferența generală și în vârtejul altor preocupări, mult mai grave. La 25 aprilie 1945 Italia lui Mussolini murea și la ea acasă, punându-se capăt unui pustiitor război civil (după altul, alături de germani). O altă Italie se năștea din pulberea războiului. ■

MINISTERUL CULTURII prin distribuitorul său **ZEPHYR STUDIO** vă oferă fragmente de spiritualitate românească într-o casetă antologie de 12 videoclipuri (102’):

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ

- Cucuteni - Arpegii în ocră și cafeniu - splendoarea și originalitatea ceramicii (7'55")
- Crăciun în Maramureș (6')
- Maica Domnului - vechi icone românești sec. XVI - XVIII (4'30")
- Hristos a înviat la Săpânța - „Cimitirul vesel” (5'43")
- De Sfânta Maria la Moisei (8')
- Pictorul fotograf: Carol Popp de Szathmáry (4'37")
- Pictura românească în timpul impresionistilor - Grigorescu, Andreescu, Luchian, Dărăscu (13')
- Himere - Dimitrie Paciurea (8'30")
- Brâncuși - Târgu Jiu - România - „Masa tăcerii”, „Poarta sărutului”, „Coloana infinită” (14'34")
- Clipe poetice, politice, teatrale (14'34")
- Lemnul - sculptura românească în lemn (8')
- Cartea (4'40")

Casetă este disponibilă în limbile: română, engleză, franceză, germană, spaniolă. Prețul videocasetei: 50.500 lei versiunea în limba română, 60.500 lei celelalte versiuni, la care se adaugă 6.000 lei cheltuieli de ambalare și transport.

ZEPHYR STUDIO Str. Cometei nr. 2 cod 3700 ORADEA, jud. BIHOR

A001 **CUPON DE COMANDĂ** Se trimite în plic timbrat!

Comand exemplar(e) din videocasetă **CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ**, versiunea în limba
 Nume Prenume
 Instituția
 Strada Nr. Bloc Sc. Et. Ap.
 Sector Județ Cod Localitatea
 Plata se face ramburs, în momentul primirii coletului poștal.
 Aveți la dispoziție 7 zile pentru examinare. Dacă nu sunteți mulțumit, puteți returna videocasetă (videocasetele) în ambalajul original și veți fi rambursat.

NICODIM, AL DOILEA PATRIARH AL ROMÂNIEI

La 27 februarie anul acesta, s-au împlinit cinci decenii de la trecerea la cele veşnice ale celui ce a fost al doilea patriarh al României, Nicodim Munteanu. I-a succedat patriarhului Miron Cristea, în vremea păstoririi căruia Biserica Ortodoxă Română a primit statutul de Patriarhie. Nicodim a continuat opera predecesorului său, desăvârşind cele începute şi lăsând urmaşilor noi temeuri pentru ca Biserica străbună să-şi îplinească rosturile sale de apărătoare a credinţei şi a neamului.

GH. VASILESCU

Din dragoste de carte

Viitorul patriarh Nicodim s-a născut în satul Pipirig, de pe Valea Ozanei, din jud. Neamţ, la 6 decembrie 1864. La botez a primit numele de Nicolae. Părinţii săi au fost ţărani cu stare, care aveau în proprietate un munte întreg sub poalele Ceahlăului, unde îşi păşteau turmele de oi şi îşi aveau stănele. Spre bătrâneţe s-au călugărit, tatăl la mănăstirea Neamţ, iar mama la mănăstirea Agapia, dându-li-se numele Varnava şi, respectiv, Mitrofana.

Crescut într-o atmosferă de puritate sufletească, în preajma mănăstirii Neamţ, tânărul Nicolae Munteanu a păşit pe drumul cărţii, intrând în anul 1882, după absolvirea claselor primare, la Seminarul de la

Socola, de lângă Iaşi, întemeiat de marele mitropolit Veniamin Costache.

Drumurile parcurse pe jos, din ţinutul Neamţului până la Socola, i-au amintit, ca şi lui Ion Creangă, că învăţătura cere multă osteneală şi l-au întărit în credinţa că oricâte greutăţi s-ar ivi în cale, ele se cuvin învinse, pentru a putea dobândi lumina cărţii. Şi el a biruit aceste greutăţi, reuşind să câştige preţuirea profesorilor, prin destoinicia lui la învăţătură, ca şef de promoţie, dar mai ales să cucerască inima mitropolitului Iosif Naniescu, care l-a luat ucenic, trimiţându-l, în 1890, la Kiev, să urmeze cursurile Academiei teologice de aici.

La această vatră a tradiţiei bisericeşti, ctitorită de vestitul

mitropolit Petru Movilă (*Magazin istoric*, nr. 12/1996), şi-a desăvârşit învăţătura timp de aproape cinci ani. În vacanţa anului 1894, petrecută în Moldova, a intrat în monahism, la mănăstirea Neamţ, primind numele Nicodim, şi a fost hirotonisit ierodiacon. În 1895, când a obţinut licenţa în teologie, a fost invitat să rămână în Rusia, pentru a fi pregătit să ocupe o catedră universitară. Dragostea lui pentru neamul din care se ridicase şi veneraţia faţă de mitropolitul Iosif Naniescu, binefăcătorul său, l-au îndemnat să nu primească invitaţia atât de măgulitoare şi a părăsit Kievul, pentru a reveni la Iaşi.

Întorcându-se între ai săi, cu o temeinică pregătire teologică şi aleasă cultură bisericească, în

1896 a fost hirotonisit ieromonah (preot călugăr) și numit mare ecleziarh și predicator al catedralei mitropolitane din Iași. Peste doi ani, în 1898, a fost ridicat la rangul de arhimandrit și încadrat vicar administrativ, vădind și însușiri de bun gospodar.

O asemenea ascensiune pentru un călugăr de numai 35 ani și doar cu șase ani vechime în monahism nu era însă de natură să bucure pe cei care viețuiau împreună cu el în obștea Mitropoliei din Iași. Ridicat dintre țărani printre intelectuali și din rândul acestora deasupra lor, într-o obște dominată de ambiții și rivalități, s-a trezit în 1902, la moartea lui Iosif Naniescu, sub amenințarea invdiei pizmuitorilor săi, care puteau acum să-l persecute în voie.

Învățători ziditoare de suflet

Își găsește, însă, alt binefăcător, în tânărul episcop Pimen Georgescu al Dunării de Jos, aflat în căutare de colaboratori pentru ceea ce dorea să reformeze și să îndrepte în eparhia sa. L-a chemat la Galați și l-a numit „arhimandrit de scaun“, un fel de vicar administrativ pe vremea aceea. Acolo, între anii 1903-1909, a îndeplinit și funcția de director al Seminarului „Sf. Andrei“, pe care l-a reorganizat, reușind să scoată elemente de valoare, care au ilustrat, prin pregătirea lor, amvonul bisericilor și chiar unele catedre universitare. Acum și-a publicat primele predici, sub titlul *Cuvântări liturgice*, apoi *Călăuza creștinului în Biserică*, volum de îndemnuri pentru credincioși, precum și cele dintâi traduceri și prelucrări după teologi ruși și străini.

În 1909, când episcopul Pimen a urcat în scaunul mitropolitan al Moldovei, a revenit la Iași, cu protectorul său, care l-a

hirotonisit arhieru, cu titlul „Băcăuanul“, și l-a numit vicar al Mitropoliei.

Peste câțiva ani, în 1912, după retragerea din scaun a mitropolitului primat Atanasie Mironescu, arhierul Nicodim Băcăuanul, muncitor, capabil, blând și fără prihană, a fost cerut mitropolit primat la București. A refuzat însă această înaltă slujire, dar a acceptat scaunul eparhiei Hușilor, socotindu-l mai potrivit pentru el și care rămăsese vacant prin trecerea episcopului Conon Arămescu Donici ca mitropolit primat (ales la 12 februarie 1912).

Ca episcop de Huși, a restaurat palatul episcopal, a renovat catedrala, a înfrumusețat parcul și grădina reședinței și a introdus ordinea și disciplina în cler, instituind conferințe culturale în toate protoieriele,

lucru neobișnuit în vremea aceea. Alături de această operă de administrație, a alcătuit, în 1913, în colaborare cu alți autori, *Mica Biblie*, dând la îndemâna credincioșilor cuvântul *Evangheliei* în veșmântul curat al limbii românești.

În timpul războiului, ca episcop de Huși, a reprezentat Biserica noastră la Marele Sobor al Bisericii rusești, întrunit la Moscova, în 1917, care a hotărât reînființarea

Patriarhatului rusesc. Revoluția l-a surprins în Rusia. S-a întors cu o experiență care-i va prinde bine mai târziu.

După revenirea Basarabiei la patria-mamă, i s-a încredințat, în iunie 1918, ca locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, conducerea și reorganizarea Bisericii din această provincie. După alegerea arhimandritului Gurie Grosu în scaunul acestei eparhii, în decembrie 1919 Nicodim a revenit la Huși, unde a păstorit până la 31 decembrie 1923, când s-a retras la metania sa de la Neamț.

Pe temeiul operei sale cărturărești, recunoscându-i-se contribuția pe tărâmul literaturii bisericești, la 15 octombrie 1918 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. A fost, de asemenea, proclamat „Doctor

Nicodim Munteanu (x) în vremea studenției la Kiev; în p. 42: portret (tablou în ulei) din colecția Palatului patriarhal

Honoris Causa" al Universității din Cernăuți.

Ca stareț la Neamț, timp de 11 ani, s-a datorat cu totul slujirii altarului, trudei cărturărești și chivernisirii mănăstirii. Căutând să trezească între monahi osândă bătrânilor cărturari de altădată, a înființat în 1925 un seminar monahal, mutat în 1928 la Cernica, și o școală pentru frații din mănăstire. Nu și-a aflat liniștea până n-a izbutit să redobândească vatra mănăstirii, răsluită la exproprierea din 1864, dar mai ales a chemat la vechile sale rosturi tiparnița Neamțului. Așa a răspândit învățăturile ziditoare de suflet prin mii de pagini scrise sau tălmăcite de el în grai curat românesc, cele mai multe publicate în colecția *Ogorul Domnului* (35 volume), pe care a inițiat-o în 1932 și care a apărut până în 1947. A publicat, de asemenea, predici apologetice, care au îmbogățit bibliotecile parohiale cu material omiletic. A dat o nouă traducere a *Psalterii* (în trei ediții: Chișinău, 1927, București, 1931 și 1943) și a *Noului Testament* (în cinci ediții: Neamț, 1924, 1926, 1931, 1937 și București, 1941).

În ianuarie 1935, după decesul mitropolitului Pimen, vrednicul stareț de la Neamț, acum în vârstă de 70 de ani, a fost chemat să păstorească în scaunul Mitropoliei Moldovei. La Iași, ca mitropolit, a strâns fonduri pentru repararea catedralei și pentru construirea unui edificiu destinaat cancelariei eparhiale. La Neamț a ridicat casa arhierească și actuala clădire a Seminarului teologic și a reutilizat tipografia. Aici a imprimat, în 1936, în colaborare cu profesorul I.D. Ștefănescu, *Biblia ilustrată*. Totodată, a tălmăcit 24 de cărți din *Vechiul Testament*, pentru ediția sinodală a *Bibliei* din 1936, restul fiind traduse de Gala Galaction și de profesorul Vasile Radu. Textul *Bibliei* sinodale din 1936 a stat la baza edițiilor *Bibliei* din 1968, 1975 și 1982.

Nădăjduia ca la sfârșitul vieții mormântul să-i fie alături de cel al mitropolitului Iosif Naniescu, părintele său sufletesc, dar, la 5 martie 1939, în urma morții patriarhului Miron Cristea, a fost chemat să ia în primire, potrivit statutului și regulamentelor bisericești, locotenența de patriarh. A refuzat însă să candideze la patriarhat și a stăruit pe lângă mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului să accepte el succesiunea. Acesta nu a primit și la 30 iunie 1939, cu două luni înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial, care avea să aducă lumii și țării noastre zbucium cumplit și schimbări adânci, Marele Colegiu Electoral Bisericesc l-a ales patriarh, după ce, mai mult de nevoie, consimțise să-și pună candidatura. Presimțea parcă vremurile tulburi ce urmau să vină, de aceea ezitase.

Primind cărja de patriarh, când țara și neamul nostru treceau prin cumplite vifore, vlădica Nicodim lua asupra sa o răspundere grea ce nu putea fi încredințată decât unui om încercat, aducând astfel o ușurare în grija cu care era așteptată ocuparea scaunului patriarhal după moartea primului său titular.

El n-a avut odihnă și răgaz în această înaltă slujire, în fiecare zi ivindu-se un nou temei de îngrijorare, un alt ceas de cumpănă. Anii păstoririi sale ca patriarh au fost ani de zbucium, de muncă și de răspundere.

În vremuri de restriște

La un an de la alegerea sa, de pildă, când regele Carol II a abdicat, trecând prerogativele regale fiului său Mihai și la cărma țării a venit un guvern prezidat de generalul Ion Antonescu, păstoriarea i-a fost pusă la grea încercare de noua conducere a Ministerului cultelor, care, găsind susținători în rândul unor preoți, a adoptat o poziție de intervenție directă în

treburile Bisericii, încălcând atribuțiile patriarhului și dându-i să înțeleagă că, în noile împrejurări, ar fi mai potrivit să se retragă din scaun. Îndurerat de cele întâmplate și cu grija ca nu cumva Biserica să sufere ceva, la 30 septembrie 1940, prin două scrisori adresate regelui Mihai și generalului Ion Antonescu, vlădica Nicodim, judecându-se aspru, și-a anunțat hotărârea de a se retrage din scaunul patriarhal la metania sa de la mănăstirea Neamț. Își motiva hotărârea cu vârsta înaintată și cu starea subredă a sănătății, în urma unei mai vechi boli de inimă, care recidivase, provocându-i dificultăți serioase.

Cererea i-a fost, însă, respinsă, trimițându-i-se scrisorile înapoi, fără nici o rezoluție. O va repeta de două ori, la 29 și 30 ianuarie 1941, dar cu același rezultat, încât neavând de ales a rămas la locul său, dăruindu-se cu tot devotamentul Bisericii și neamului, cu atât mai mult cu cât, după rebeliunea legionară din 22-24 ianuarie 1941, raporturile cu autoritățile statului au reîntregit pe un făgaș normal de lucru.

A avut, așadar, o bătrânețe zbuciumată, dar și o înțelepciune deosebită, știind să conducă Biserica în toiul unor transformări nemaicunoscute până atunci în viața României. În zile de cumplită frământare, pricnuite de război și în vremuri de răsturnări sociale, patriarhul Nicodim, înfruntând ambițiile și cârțile rele și stând alături de credincioși, a cumpănit drept și a găsit calea să asigure Bisericii nu numai supraviețuirea, ci și o lucrare normală și un rost în noua ordine care se naște.

El a căutat să întărească și Ortodoxia, conducând în toamna anului 1946 o delegație sinodală română într-o vizită la Moscova, cu scopul de a înnoia legăturile tradiționale între cele două biserici, întrerupte într-o vreme.

În vâltoarea vremurilor și în asprimea zilelor, vlădica Nicodim a aflat și răgazul de a continua să tâlmăcească și să tipărească broșuri religioase, predici, cuvântări, pastorale, indemnuri către credincioși, peste care tronează, însă, ediția sinodală a *Bibliei* din 1944, pentru care a tradus 24 cărți din *Vechiul Testament* și toate cele 27 cărți ale *Noului Testament*.

Îi plăcea ceremonialul bisericesc, cum văzuse în Kievul tinereții sale, unde slujbele se oficiau cu mare pompă. Ca arhieru, ne spun biografii, se lăsa îmbrăcat în mijlocul bisericii de diaconi care se mișcau în jurul lui într-un ritm dinainte învățat, în timp ce vlădica, într-o imobilitate imperială, ridica doar mâinile, din când în când, la nivele studiate, pentru ca ei să se plece, să îngenuncheze sau să se ridice pe vârful picioarelor și să-i poată lega mânecuțele sau așeza omoforul cel mare. Își confecționase mantii strălucitoare, mitre cu pietre prețioase, veșminte cu galon de fir aurit. Biserica trebuia să fie imaginea văzută a cerului celui nevăzut.

Era un povestitor încântător și un vorbitor bisericesc interesant și plăcut. În predici și în cuvântări, trata subiectele într-un mod tineresc, proaspăt și captivant, împodobindu-și ideile cu mărgăritarele culese din textul *Evangeliei* și cu pilde legate de viața și înțelepciunea oamenilor. Stilul era pururea îngrijit și

Patriarhul Nicodim închinându-se la mormântul mitropolitului Iosif Naniescu

curgător, iar rostirea curat românească, pe înțelesul tuturor. Nu citea cuvântarea niciodată, vorbea liber, făcând astfel dovada agerimii minții.

Cunoștințele și amintirile sale erau o comoară. Dacă și-ar fi scris memoriile, ar fi fost de o nebanuită bogăție de fapte și de chipuri și de un interes istoric deosebit. Din anii copilăriei sale și până la adânci bătrâneți, din Pipirigul Neamțului, de la Iași, Kiev, Galați, Huși, Chișinău și București, de la Lavra Pecerska și de la mănăstirile moldovene și basarabene, din tot locul pe unde a trecut și a lucrat, vlădica Nicodim a adunat, cu o memorie cuprinzătoare și fidelă, o mare zestre de amintiri, pe care le

depăna cu un farmec ce părea a fi înăscut colțului de țară care l-a dat pe Ion Creangă.

Acest dar sporea și cu bunătatea sa rară. Prestigiul său patriarhal se îmbina cu o bunăvoință prevenitoare, cu o afabilitate îndatoritoare, cu o înțelegere de inimă largă, care căuta dezlegare potrivită tuturor păsurilor și doleanțelor ce i se măturisau. Asculta cu răbdarea unui duhovnic și răspundea cu înțelepciunea și bunătatea unui părinte, iar dacă vreodată trebuia să certe, o făcea cu blândețe și cu cuvânt de folos și de învățătură.

În ultimii ani ai vieții, patriarhului Nicodim îi slăbiseră puterile, iar în august 1947, când se afla la mănăstirea Neamț pentru odihnă, a făcut o congestie pulmonară,

care s-a agravat pe fondul bolii mai vechi de inimă, încât, la 28 noiembrie, a fost adus la București, cu un tren special. Cu toată îngrijirea atentă a medicilor, starea sănătății s-a înrăutățit și la 27 februarie 1948 a survenit decesul. Trecuse de 83 de ani.

A fost înmormântat cu tot ceremonialul cuvenit în Catedrala patriarhală, în partea dreaptă a pronaosului, lângă primul patriarh Miron Cristea.

A plecat din lumea aceasta cu mulțumirea de a-și fi dăruit Bisericii și Neamului, până la adânci bătrâneți și în cele din urmă clipe ale vieții, toate puterile de muncă și de jertfă cu care a fost înzestrat de Dumnezeu. ■

UN DINEU PENTRU 134 PERSOANE, VĂ ROG!

JOSEPH F. HARRINGTON, SCOTT KARNS,
Framingham State College, S.U.A.

În primăvara anului 1978, Nicolae Ceaușescu sosea în Statele Unite, într-o vizită pentru care făcuse eforturi intense. În vara aceluiași an, Mihai Pacepa, adjunctul șefului Direcției de informații externe – și nu șeful acesteia, o greșală frecventă, pe care o fac și autorii noștri – ajungea, prin Germania, în S.U.A., rupând orice legătură cu țara și Securitatea. După 1978, Nicolae Ceaușescu nu a mai fost primit de nici un președinte american.

Un dineu de stat oficial la Casa Albă este un obiectiv pentru oricare lider politic din lume. De la invitația inițială până la recepția finală, cantitatea de muncă depusă este prodigioasă. Ce organizații guvernamentale trebuie să fie implicate, cine trebuie să fie invitat, împreună cu omologul său american, cine altcineva ar mai fi bine să fie chemat dintr-un motiv sau altul, cine poate fi omis, fără vreo consecință, ce feluri mănâncă și ce feluri nu le plac oaspeților, unde trebuie să se întâlnească, să se așeze invitații, despre ce trebuie să se vorbească și despre ce nu? Acestea și multe alte considerente sunt luate

în calcul. Un exemplu al complexității de operații și aspecte implicate îl oferă dineul oficial oferit de președintele Jimmy Carter pentru Nicolae Ceaușescu, în aprilie 1978. O combinație foarte interesantă, având în vedere poziția lui Carter referitoare la drepturile omului și înclinația lui Ceaușescu spre a le încălca. Originea vizitei poate fi stabilită în decembrie 1973, când Ceaușescu venise la Washington pentru a-l convinge pe președintele Nixon să sprijine acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Nixon avea o slăbiciune particulară pentru România de când fusese tratat într-o manieră prezidențială în timpul vizitei sale la București în 1967, înainte să fie ales președinte. După

Joseph F. Harrington – un autor cunoscut cititorilor revistei Magazin istoric (nr. 1-12/1993), datorită cărții sale despre relațiile româno-americane între 1940-1990, și Scott Karns au publicat, în numărul trei al revistei Romanian Civilization, un articol despre semnificația și consecințele vizitei lui Ceaușescu în S.U.A., în aprilie 1978. Cu permisiunea autorilor, îl reproducem într-o formă prescurtată.

alegerea sa din 1968, s-a reîntors în România în anul următor. Vizita lui Ceaușescu a urmat ca un răspuns. Ceaușescu, cărui îi plăcea în mod special să se întâlnească cu lideri mondiali, l-a invitat apoi pe președintele Ford în România. Noul președinte a acceptat invitația, în august 1974, fără a fixa vreo dată. În 1975, când rușii au refuzat Amendamentul Jackson-Vanik – care condiționa acordarea clauzei de liberă circulație a persoanelor, Ceaușescu a început rapid să permită evreilor să părăsească România. În schimb, mai mulți congresmeni, favorabili României, au avut o inițiativă legislativă pentru a acorda acestei țări clauza.

Existau încă multe voci care criticau poziția României în privința

În imagine: fotografia oficială de la dineu, apărută în ziarul *Scnteia*.

drepturilor omului. Pentru a para acuzațiile acestora, Ceaușescu a insistat pentru a obține o invitație din partea lui Ford să viziteze S.U.A. Președintele american a fost de acord să îl primească pe Ceaușescu la începutul lunii iunie. Întorcându-se dintr-o vizită din Brazilia și Mexic, Ceaușescu s-a oprit la Casa Albă pentru o oră, la 11 iunie. Întâlnirea a fost puțin mediatizată, dar Ford a folosit ocazia ca să reafirme necesitatea ca România să-și îmbunătățească practicile de emigrare. Șase săptămâni mai târziu, Congresul aproba clauza pentru România. La întoarcerea din Finlanda, unde semnase Acordul de la Helsinki, președintele Ford s-a oprit la București. La întâlnirea care a avut loc la 3 august, la Sinaia, cei doi președinți au hotărât să „dezvolte și să intensifice aceste schimburi periodice de păreri la toate nivelurile“. În vara lui 1976, Ceaușescu a trimis o serie de oficialități în Statele Unite cu misiunea să obțină o nouă invitație. Dorința lui nu s-a realizat prea curând. Victoria lui Jimmy Carter în alegerile din 1976 a adus o altfel de persoană la Casa Albă, dedicată drepturilor omului. Totuși din fericire pentru Ceaușescu, Carter era dispus să accepte o normă diferită pentru țările comuniste, pentru că îl considera că din start comunismul era îndreptat împotriva drepturilor omului. În plus, echipa care pregătea instalarea lui Carter la Casa Albă a recomandat ca administrația să formuleze o nouă politică pentru Europa de Est, una care să pună accentul pe diferențierea între țările comuniste, acordând mai multă atenție celor care erau relativ mai liberale în politica internă și/sau mai independente față de Uniunea Sovietică. Politica externă a României, care adesea sfida eforturile Moscovei de a reduce autonomia Bucureștiului, a făcut ca regimul lui Ceaușescu să fie eligibil pentru un tratament diferit din partea americanilor.

În timpul primilor doi ani ai președinției lui Carter, Departamentul de Stat a elaborat o nouă politică pentru Europa de Est, pe care adjunctul secretarului de stat pentru probleme europene, William Luers, a expus-o unei sub-

comisii a Camerei în septembrie 1978. Reinnoind accentul pe care îl pusese echipa de tranziție pe diferențiere, Luers a adăugat că Administrația vrea, de asemenea, să îmbunătățească relațiile prin extinderea contactelor umane, a relațiilor comerciale, a cooperării între instituții și libera circulație a informației. Așadar, ce „contact uman“ mai bun putea fi decât o vizită a lui Ceaușescu la Casa Albă?

Președintele român și-a intensificat eforturile. Era alarmat în mod special de faptul că Washingtonul părea să ignore România. Carter a ocultat-o în primul său turneu est-european, în decembrie 1977, când a vizitat Polonia. Mai târziu, l-a primit pe președintele iugoslav Tito și a hotărât să extindă acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate asupra Ungariei, în martie 1978. Ceaușescu era nerăbdător să-l vadă pe Carter. Liderul român credea în diplomația personală. Vroia să-l asigure pe Carter că puteau lucra împreună pentru drepturile omului și dezvoltarea relațiilor bilaterale. Vroia, de asemenea, să vină în Statele Unite să se întâlnească cu personalități din lumea afacerilor, în special din domeniul tehnologiei energetice și petrochimiei.

În noiembrie 1977, Ceaușescu l-a trimis pe viceprim-ministrul Ion Pășan să se întâlnească cu vicepreședintele Mondale, iar trei săptămâni mai târziu, ministrul de externe, George Macovescu, a fost primit de Carter. Aceste eforturi, combinate cu sprijinul acordat de Ceaușescu inițiativei lui Carter de a aduce pacea în Orientul Mijlociu, prin medierea tratativelor dintre președintele Anwar el Saadat al Egiptului și primul ministru al Israelului Menahem Begin, au avut rezultatul dorit de liderul de la București.

La începutul lunii februarie 1978 debutaseră pregătirile pentru dineul de stat. Ceaușescu și-a trimis unul dintre consilieri, pe Vasile Pungan, ca să se întâlnească cu consilierul pentru securitatea națională, Zbigniew Brzezinski, pentru a pregăti vizita. Și erau foarte multe de făcut. Prima sarcină era să pregătească materiale pentru Carter care să îl pună în temă cu situația din

România, mai ales în domeniul respectării drepturilor omului. Departamentul de Stat a elaborat un raport amplu despre emigrarea din România, incluzând o listă cu 984 de persoane care așteptau viza pentru a părăsi țara. Unele dintre aceste persoane doreau să ajungă în Statele Unite. Cele care beneficiau de sprijin din partea unor congresmeni importanți urmau să fie menționate lui Ceaușescu în timpul vizitei. În plus, Carter a primit câte un rezumat al biografiilor tuturor membrilor delegației române. Aceste rezumate cuprindeau informații despre pronunțarea corectă a numelor, ce limbi străine vorbeau, iar în cazul lui Ceaușescu, preferințele lui culinare. Președintele României nu îi plăcea peștele și prefera băuturi fără gheață. Departamentul de Stat a inclus și o scurtă istorie a României și a relațiilor româno-americane. Aceste informații au fost împărtășite și biroului șefului de protocol al Casei Albe, care trebuia să pregătească cartoane cu numele persoanelor pentru fiecare dineu sau prânz. Pe măsură ce se apropia vizita, tot mai multe birouri erau implicate, mai ales la Casa Albă. Printre cele mai importante erau biroul ușierilor, biroul vizitatorilor, garajul Casei Albe, biroul social, florarul Casei Albe, biroul audio-vizual. Instrucțiunile pentru ceremonia care se apropia acopereau o mulțime de detalii, precum schimbarea mobilei în unele zone sau amplasarea microfoanelor pentru interpreți.

Intr-un timp, Departamentul de Stat, în cooperare cu Ministerul român de externe, a pregătit un anunț pentru presă despre vizita pe care urma să o facă președintele Ceaușescu. Bineînțeles, a urmat un potop de scrisori în care se solicita o întâlnire cu Ceaușescu la Casa Albă. Lupta pentru invitații era acerbă și doritorii foloseau toate armele posibile pentru a-și asigura un loc la masă. De fapt, erau mai multe mese. Era un prânz oferit de doamna Vance, soția secretarului de stat, la 12 aprilie, apoi dineul de stat la Casa Albă, în aceeași seară, urmat de un segment distractiv – cu o listă oarecum diferită de oaspeți – și a doua zi încă un prânz, oferit de doamna Carter.

Bineînțeles, evenimentul principal l-a constituit dineul de stat de la Casa Albă, la care au participat 134 persoane. Dintre acestea, 61 erau înalte oficialități din România și Statele Unite. Celelalte 73 locuri au fost foarte disputate, multe dintre ele fiind oferite președinților diferitelor corporații. Cei mai mulți dintre participanți au fost recomandați de Comitetul național al Partidului democrat sau erau bine cunoscuți pentru zelul lor din timpul campaniei electorale în favoarea alegerii lui Carter, precum doamna Gaston din Alabama, Lottie Watkins din Atlanta și familia Walther din Upper Montclair, New Jersey.

Unii au făcut eforturi deosebite pentru a-și asigura o invitație. Probabil că printre cei care s-au străduit foarte mult s-au aflat Roni și Howard Goodman din Palm Beach, Florida. Mr. Goodman era președintele Corporației sud-americane a pantofarilor, una dintre cele mai mari importatoare de pantofi din Statele Unite. Înaintea venirii lui Ceaușescu, familia Goodman, care făcuse afaceri importante cu România, a reușit să fie inclusă pe lista de oaspeți a ambasadorului român ce cuprindea 30 persoane, listă trimisă Casei Albe la începutul lui martie. Totuși, doar șase persoane de pe acea listă au primit invitații, iar familia Goodman nu se găsea printre acestea. Pe 28 martie, Roni Goodman i-a scris lui Hamilton Jordan, explicându-i de ce ea și soțul ei ar trebui să fie la dineul de stat. I-a amintit că participarea lor la dineu avea sprijinul biroului lui Bert Lance și al lui John Golden de la Comitetul național al Partidului democrat. Mai mult, ea și soțul ei se întâlniseră la dineul „Salut președintelui”, din New York, unde au stat la masa ambasadorului Bob Strauss. Și-a cerut scuze că nu a participat la dineul de la Atlanta, dar a vorbit cu Bert Lance și și-a adus contribuția necesară. În concluzie, Roni scria că „ar părea nepotrivit în ochii ... prietenilor noștri români dormici să facă comerț, ca Howard Goodman să nu apară pe lista de invitați la dineul dat de Casa Albă în onoarea președintelui Ceaușescu”. Și adăuga: „Am convingerea că ac-

ționez corect aducând în atenția dumneavoastră poziția lui Howard și a mea și munca noastră – în speranța că se va face o îndreptare în favoarea noastră prin extinderea listei de invitați”. În ciuda cererii, familia Goodman nu a primit invitație la dineul de stat; totuși, a participat la masa oferită de d-na Vance în onoarea Elenei Ceaușescu. Biata Roni ar fi trebuit să se întâlnească cu Robert Sowa, care a participat la dineul de stat ca reprezentant al statului New Hampshire. Totuși, după cum nota *New York Times*, Robert Sowa nu era și nu fusese niciodată reprezentant al statului New Hampshire. În schimb, era un fost condamnat care a recunoscut că a înșelat o companie de asigurări și a întocmit un raport fals despre o crimă. A trebuit să renunțe și la funcția de consilier municipal în Manchester, New Hampshire. Care era legătura lui cu Carter? Ca vânzător de mașini vechi, a sprijinit entuziast campania acestuia în alegerile preliminare. Restul biografiei lui nu a ajuns niciodată la Casa Albă, așa că familia Sowa a participat la dineul din 12 aprilie.

În timp ce dineul de stat era principalul eveniment pentru cei invitați, personalul de la Casa Albă avea multe alte însărcinări. În primul rând, programul vizitei, care a început cu sosirea familiei Ceaușescu la baza militară Andrews, la ora 18.00, la 11 aprilie, și s-a încheiat la 17 aprilie, la 19.00, când delegația română a părăsit aeroportul internațional J.F. Kennedy din New York pentru a se întoarce la București. După o noapte petrecută la Blair House, Ceaușescu s-a întâlnit cu președintele și prima doamnă pe Peluza de sud, la ora 10.30. Cei patru, împreună cu interpreții lor, s-au îndreptat spre o platformă unde orchestra Casei Albe a intonat imnul României. Ion Mihai Pacepa, fost șef al serviciului român de securitate (DIE), fugit în Statele Unite, povestește că melodia era cea a vechiului imn. După ceremonia sosirii, familiile Carter și Ceaușescu s-au dus în Camera Albastră a Casei Albe pentru a bea cafeaua, apoi cei doi președinți au mers în Biroul Oval.

La prânz, Ceaușescu s-a întâlnit cu secretarul de stat, Cyrus Vance, și cu alte oficialități din Departamentul de Stat, iar doamna Vance a oferit o masă în onoarea Elenei Ceaușescu la Plantația Woodlawn, Virginia, lângă Mount Vernon, locul de origine al lui George Washington. Discuțiile de la Departamentul de Stat s-au axat pe Orientul Mijlociu, unde Ceaușescu avea relații bune atât cu arabii, cât și cu israelienii. S-a acordat atenție și aplicării drepturilor omului în România. Ceaușescu s-a apărut spunând că este o problemă internă, în care nu se admit amestecuri externe.

În aceea seară, familia Carter a oferit un dineu în onoarea invitaților săi. Nimic nu a fost lăsat la voia întâmplării. Instrucțiunile includeau note precum: „Toate personalitățile sosesec la State Floor prin Marea Scară, se opresc la piciorul scării pentru fotografii, apoi pornesc spre East Room pentru primire”. Ceremonia a început cu imnul național al României. Carter a remarcat: „Este cel bun”, scuizându-se pentru greșeala de dimineată. După dineu, a urmat un scurt program care a permis Casei Albe să primească alți 78 de prieteni ai Partidului democrat, oferindu-le posibilitatea să se întâlnească cu cei doi șefi de stat. La ora 23.19, familia Carter i-a însoțit pe soții Ceaușescu la Nord Portico, de unde urmau să plece la Blair House. Prima zi a vizitei se sfârșise. Ziua următoare, Ceaușescu s-a întâlnit de dimineată, la Blair House, cu mai mulți senatori. Printre ei se afla Henry Jackson, co-autor al Amendamentului Jackson-Vanik, prin care se condiționa acordarea clauzei de libertate de emigrare. Amabil dar ferm, Jackson i-a amintit lui Ceaușescu că reînnoirea clauzei era legată de permisiunea ca cetățenii români să poată emigra în voie. Ceaușescu a fost furios, dar și-a păstrat calmul. Apoi s-a alăturat președintelui Carter la o întâlnire cu membrii Cabinetului la Casa Albă. În final, Ceaușescu și Carter au semnat o declarație comună, spre bucuria președintelui român. Declarația comună, pe lângă faptul că includea discursul

3 August, 1975, Sinaia. De la stânga la dreapta: secretarul de stat, Henry Kissinger; ambasadorul S.U.A. la București, Harry S. Barnes jr.; președintele american Gerald Ford; Nicolae Ceaușescu; ministrul român de externe, George Macovescu

obișnuit al lui Ceaușescu despre garantarea independenței și suveranității naționale, a reînnoit promisiunea de a respecta Declarația comună semnată în 1973 și promitea să continue discuțiile la nivel înalt, eforturile de a extinde comerțul și de a coopera la rezolvarea problemelor umanitare, inclusiv, reunificarea familiilor. Amândoi au ținut discursuri în care menționau hotărârea de unire a eforturilor pentru a aduce pacea în Orientul Mijlociu, unul dintre principalele motive pentru care Carter a fost de acord să ofere un dineu pentru Ceaușescu. Ultimul eveniment la care au participat soții Ceaușescu la Washington a fost o recepție pentru un grup de cetățeni americani de origine română la Ambasada României. Aici, după spusele lui Pacepa, lingșirea a fost nota dominantă a serii, 12 vorbitori aducând numeroase laude în discursurile lor familiei prezidențiale. Dintre aceștia, conform afirmațiilor lui Pacepa, 11 erau membri ai Securității. Cei 250 de invitați au mâncat și au băut feluri și vinuri tradiționale românești, în timp ce președintele

încheia cu un apel emoționant adresat auditoriului de a ajuta patria și partidul comunist.

În ziua de 14, familia Ceaușescu a plecat din Washington pentru o vizită de trei zile prin Statele Unite. S-au oprit la centrala atomică Sequoyah și la sediul Institutului de inginerie a combustibililor din Chattanooga, Tennessee. De aici au mers la Dallas, să viziteze Texas Instruments și Centrul spațial din Houston. S-au întors la New York prin New Orleans, unde au vizitat Târgul internațional de comerț și instalațiile petroliere Ocean Queen. În ultima zi, președintele Ceaușescu s-a întâlnit cu magnai ai industriei, printre care David Rockefeller de la Banca Chase Manhattan, Gabriel Hauge de la Manufacturer Hanover Trust și Milton Rosenthal, președintele Consiliului economic româno-american. Care a fost importanța dineului de stat? Fără îndoială, Ceaușescu a profitat. În țară s-a făcut o intensă campanie de presă pe marginea vizitei sale. Cât despre impactul pe care l-a avut vizita lui Ceaușescu în S.U.A., la 2 iunie 1978, președintele Carter

a trimis o scrisoare Congresului pentru reînnoirea anuală a clauzei națiunii celei mai favorizate acordate României. Ceaușescu, imediat după întoarcerea sa în țară, a acordat pașapoarte și vize de ieșire pentru 47 persoane. Răspunsul Congresului a reflectat și el succesul vizitei lui Ceaușescu. Nici un Congresmen din vreuna din cele două camere nu a introdus vreo inițiativă legislativă care să exprime dezacordul față de recomandările lui Carter. Congresul a aprobat prelungirea pe trei ani a acordului comercial și a reînnoit clauza acordată României pentru încă 12 luni. Dineul de stat al lui Ceaușescu a fost desigur apetisant și a avut ca rezultat o creștere semnificativă a schimburilor reciproce între Washington și București, atingând în 1980 punctul culminant de un miliard de dolari. Totuși, dineul poate fi considerat ca un desert, pentru că a fost ultima vizită oficială la nivel de președinți ai României și S.U.A. pentru aproape două decenii. ■

Traducere de
Florin ȘURCAN

7 SEPTEMBRIE 1964.

MARTOR

LA ÎNTREVEDEREA

GHEORGHE

GHEORGHIU-DEJ –

IOSIF BROZ TITO

În *Magazin istoric*, nr. 1/1998 este relatat un episod al relațiilor Gheorghiu-Dej – I.B. Tito, moment cu implicații în polemica dintre Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și Partidul Comunist Chinez. Autorul, dl. Paul Sfetcu, și-a făcut consemnările pe baza celor relatate de Gheorghiu-Dej, care s-ar putea să nu-i fi redat șefului său de cabinet, în întregime, conținutul convorbirilor. Ceea ce, de altfel, se și reflectă în mărturia autorului.

Am fost prezent la această convorbire, solicitată de Tito, ca traducător oficial al liderului român, de fapt al ambilor lideri, pentru că Tito l-a rugat pe interpretul său să părăsească salonul. Tito a abordat poziția P.C.R. față de P.C. Chinez. Se cunoaște că polemica dintre P.C.U.S. și P.C. Chinez ajunsese atunci la paroxism, mișcarea comunistă fiind divizată între adepții unuia sau celuilalt dintre giganți.

Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia, care în urma programului adoptat la Congresul de la Ljubljana din 1957 fusese acuzată de „revizionism”, atât de către P.C.U.S., cât și de celelalte partide comuniste, era obiectul unor critici dure din partea P.C. Chinez. În primii ani ai conflictului sovieto-chinez, când încă nu începuseră atacurile reciproce publice, P.C. Chinez lovea în U.C.I., pentru a „demasca”, de fapt, „abaterile” P.C.U.S. de la învățătura marxist-leninistă.

Conducerea iugoslavă răspundea cu vehemență acestor atacuri, situându-se pe o poziție antimaoistă, mai dură chiar decât P.C.U.S. Ca urmare, la începutul anilor '60 s-a produs o apropiere tot mai strânsă între U.C.I. și P.C.U.S., personal între Tito și Hrușciiov. În perioada 1960-1962 s-au perindat la Belgrad, în vizite oficiale, lideri ai P.C.U.S. (în particular), L. Brejnev, pe atunci președinte al Sovietului Suprem) și șefi de partide din țările socialiste europene.

În septembrie 1963, a vizitat oficial Iugoslavia Nikita Hrușciiov, care a făcut aprecieri elogioase despre realizările țării în construirea socialismului, inclusiv despre sistemul autoconducerii muncitorești, considerate de sovietici o abatere de la „socialismul real”.

În timpul vizitei sale oficiale în Iugoslavia, în luna noiembrie 1963, Gheorghiu-Dej a evitat orice aprecieri de natură ideologică la adresa

La Porțile de Fier, Tito și Dej au avut o convorbire intimă (foto din colecția autorului)

socialismului iugoslav, stabilind o relație bună cu Tito. Liderul iugoslav manifesta, de altfel, un respect deosebit față de conducătorul P.C.R.

În vara anului 1964 (iunie), cei doi lideri s-au văzut din nou: Gheorghiu-Dej l-a invitat pe Tito la o vânătoare în Banat. A fost, de fapt, o substanțială întâlnire de lucru. Conducătorul român l-a informat pe Tito despre „planul Valev” și reacția P.C.R. de a-l respinge, dată fiind intenția U.R.S.S. de a-i rezerva României rolul de furnizor de materii prime și produse agricole neprelucrate.

În urma acestor contacte, Tito va fi apreciat că s-au creat condițiile favorabile pentru a încerca să-l determine pe Gheorghiu-Dej să-și schimbe atitudinea față de conflictul sovieto-chinez. El a folosit prilejul oferit de întâlnirea din 7 septembrie 1964, de la Porțile de Fier, invitându-l pe Dej la o convorbire intimă. Fără ton de reproș, i-a spus liderului român că are „impresia că P.C.R. îi cam mângâie” pe chinezi, susținând necesitatea unei atitudini critice față de „dogmatismul” P.C. Chinez.

Gheorghiu-Dej nu s-a lăsat convins, explicând lui Tito poziția principială hotărâtă de conducerea P.C.R., exprimată în Declarația din aprilie 1964.

După convorbirea „între patru ochi” (de fapt, șase), Gheorghiu-Dej mi-a cerut să pun pe hârtie numai ceea ce a spus Tito, pentru informarea Biroului Politic: „Ce am răspuns eu nu e nevoie să scrii, poziția mea se știe”. Nota respectivă în manuscris i-am înmănat-o personal, conform indicației sale.

Evoluția evenimentelor a confirmat corectitudinea poziției lui Gheorghiu-Dej. La 14 octombrie 1964, deci după cinci săptămâni de la convorbirea „între patru ochi”, Hrușciov a fost debarcat. La conducerea P.C.U.S. a venit Leonid Brejnev. Relațiile iugoslavo-sovietice au cunoscut o anumită răceală, ca urmare a reînnoirii poziției critice a P.C.U.S. față de „revizionismul” iugoslav.

În același timp, conducerea iugoslavă și-a modificat treptat poziția față de P.C. Chinez. La începutul anilor '70, relațiile pe linie de stat dintre cele două țări, serios deteriorate în anii anteriori, s-au normalizat. Au contat și influența și prestigiul de care se bucura China în rândul mișcării țărilor nealiniate. În final, poziția Iugoslaviei față de China a devenit practic asemănătoare celei a României. ■

Vasile ȘANDRU

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Valentin Golub – BEREZLOGI.

Orhei, 1996, 70 pp.: mărturii despre trecutul unei vechi așezări românești.

• Medic colonel (r.) dr. Nicolae I. Micu – CHIRURG ÎN LINIA ÎNTAI (1941-1944).

Editura „Antim Ivoireanul”, Râmnicu Vâlcea, 1997, 135 pp., 5 000 lei: memorii de război dedicate ostașilor din trupele de vânători de munte.

• Nicolae Fuiorea – O FIGURĂ DE PRESTIGIU A ȘCOLII MEHEDINȚENE.

Editura Sitech, Craiova, 1997, 56 pp.: evocarea personalității și activității învățătorului Gheorghe M. Sprâncenatu (1873-1947).

• Ioan Eșan – VULTURII CARPAȚILOR.

Editura RAR, 88 pp.: contribuții la cunoașterea rezistenței armate anticomuniste din Munții Făgăraș în perioada 1948-1958.

• Paul D. Popescu – PRAHOVA ȘI PLOIEȘTI ÎN TIMPUL EPOPEII LUI MIHAI VITEAZUL.

Editura Prahova, Ploiești, 1997, 255 pp.: lucrarea, apărută sub egida Muzeului județean de istorie și arheologie Prahova, abordează domnia marelui voievod din unghiul istoriei locale.

• Dagobert D. Runes – DICȚIONAR DE IUDAISM (traducere din limba engleză de Viviane Prager).

Editura Hasefer, București, 1997, 291 pp. + ilustr.: volumul pune la dispoziția cititorilor explicații despre semnificația unor concepte fundamentale ale iudaismului.

• ANUAR. 1997.

Editura Pro Transilvania, București, 1997, 304 pp.: studii de politică de apărare și istorie militară, apărute sub egida Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară.

• ANUAR „ALBANEZUL” – 402.

București, 1997, 208 pp.: al treilea număr al suplimentului revistei Albanezul (redactor fondator Gelcu Maksutovici), ce apare în cel de al 402-lea an de existență a albanezilor pe teritoriul României.

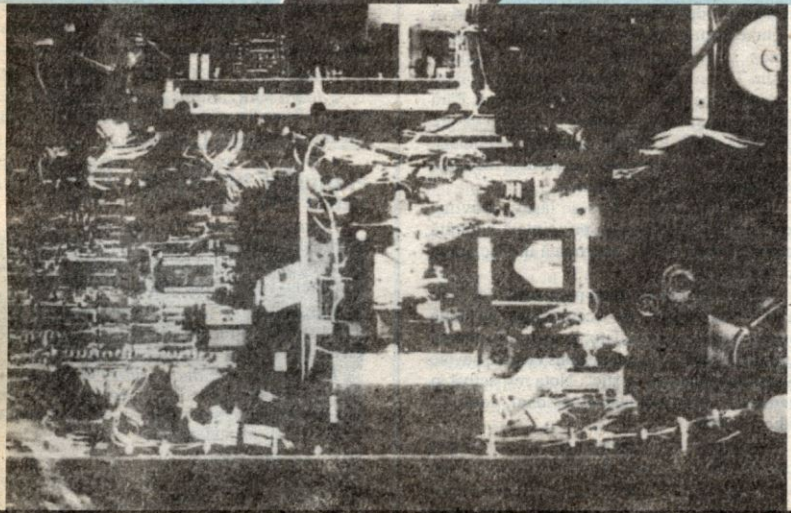
• GHIDUL SERVICIILOR. 1998.

240 pp.: un foarte util instrument, pentru o societate tot mai grăbită; o ediție mult sporită față de cea anterioară, realizată prin efortul unui colectiv redacțional format din: Radu Popescu, Radu Brădeanu, Vladimir Dobrinescu, Silvia Marinescu, Ioana Peride, Alexandra Popescu, Cătălin Taloi.

Nici măcar John Le Carré nu s-a gândit la așa ceva. Astfel începe Ron Laytner un articol apărut în revista franceză VSD. Sau poate că s-a gândit, dar a fost sfătuit să renunțe să scrie o carte cu o asemenea poveste. Pentru că secretul trebuia foarte bine păstrat. În fond, un scandal pe

o temă similară se pare că a pus capăt – sau a modificat substanțial – una dintre cele mai secrete operațiuni desfășurate de CIA în anii războiului rece. În 1969, o companie americană a provocat scandalul, după ce s-a aflat că încercase să plaseze o cameră de luat vederi în fotocopiatorul unei rivale.

GHICI CINE ÎȚI REPARĂ FOTOCOPIATORUL

Cinci ingineri care lucrau la firma Rank Xerox s-au întâlnit, în secret, în 1961, într-o clădire dezafectată de lângă orașul Rochester, statul New York. Fuseseră trimiși acolo de vicepreședintele firmei Rank Xerox, pentru o colaborare aparte cu agenția de spionaj a Statelor Unite. Locul era păzit de agenția CIA.

Aparatul de fotocopiat sau xeroxul, cum i se mai spune – o recunoaștere implicită a priorității firmei – pătrunsese și în localul Ambasadei U.R.S.S. din Washington, ușurând munca funcționarilor, care puteau să copieze astfel mai ușor documentele. Aparatul era utilizat și de agenții KGB. Dar

cum să obții copii după documentele pe care ei le xeroxau? Cineva din cadrul CIA a avut ideea să facă apel la specialiștii firmei.

Donald Carey a strâns o echipă de patru ingineri, care au jurat să păstreze secretul: Roy Zoppoth (participase la punerea la punct a primului fotocopiator

automat), Douglas Webb, Kent Hemphill și James Young. Obiectivul lor: să obțină copii ale documentelor sovietice, fără să fie nevoie să scoată foi de hârtie din sediul ambasadei sau să utilizeze emițătoare radio, ușor de detectat de către contraspiionajul sovietic.

o cameră ascunsă. Fioresc deci ca și echipa de întreținere să se mărească. Noi agenți au fost instruiți cum să repare mașina, dar și cum să recupereze rapid camera de luat vederi și să instaleze alta în loc. Apoi, filmul era trimis la Washington cu valiza diplomatică.

Găselnița

Roy Zoppoth – cel care a rupt jurământul tăcerii – a avut ideea să instaleze o cameră portabilă în aparat, pentru a fotografia oglinda copiatorului. Grație unui circuit de celule fotoelectrice, ea lua mai multe imagini de fiecare dată când lampa mașinii se aprindea. Camera putea fi montată într-un minut și era vopsită în aceeași culoare ca și celelalte piese ale fotocopiatorului.

Inginerii de la Rank Xerox i-au instruit pe doi agenți ai CIA cum să demonteze camera încărcată cu negative și să o înlocuiască cu alta, cu film nou.

Totul depindea de sângele rece al „tehnicianului” – de fapt, agent CIA – care mergea, o dată la două săptămâni, să

Clădirea Ambasadei U.R.S.S. din Washington

În p. 52: Roy Zoppoth și creația sa

curețe fotocopiatorul Ambasadei. El știa că dacă era surprins în timp ce schimba aparatul, risca enorm. Este adevărat, primele modele de fotocopiatoare erau atât de mari și de complicate, încât doar specialiștii firmei puteau să se descurce cu mecanismele din interior. Iar zgomotul declanșării camerei era acoperit de cel al motoarelor mașinii. Riscul există însă.

Pe cei 15 m de film se puteau imprima sute de documente fotografice. Mărite de 10 ori, negativele deveneau lizibile. Succesul operațiunii a determinat CIA să „se extindă”. Toate ambasadere sovietice din lume care utilizau fotocopiatoare au primit modele „îmbunătățite” cu

Uitați!

Zoppoth povestește că CIA a solicitat mereu noi camere de luat vederi. Numărul lor depășea pe cel al ambasadelor din țările blocului comunist. Părerea lui este că, în final, agenția a plantat asemenea aparate în mașinile Rank Xerox din toate ambasadere din lume, fie ele inamice sau amice.

Într-o zi, în clădirea conspirativă unde lucrau Zoppoth și colegii săi a intrat o echipă de agenți CIA. Au confiscat documentația, fișierele, totul și le-au cerut să uite că participaseră vreodată la un asemenea proiect. Zoppoth a reușit totuși să păstreze câteva negative, cu care să-și probeze afirmațiile. Doar un singur membru din echipă i-a susținut povestea, fără a oferi alte detalii. CIA și compania Rank Xerox au refuzat să facă vreun comentariu. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„În problemele sănătății publice, onestitatea este cea mai bună politică. O măsură timpurie este cel mai bun mod de a acționa. Iar cercetarea este mult mai bună decât a ține pumnii strânși, sperând ca necazurile să te ocolească. Dacă ele te ocolesc, înseamnă că ai avut noroc. Dar dacă necazurile vor veni, politicienii merită cel puțin oprobriul care în mod sigur va urma.”

Editorialul din revista *The Economist* – Londra, 14 martie 1998

CENZURII COMUNISTE

ALINA TUDOR

Despre cenzură în general¹, despre cea comunistă în special, s-a scris și s-a vorbit mult. Intrată în „mitologia” represiunii totalitare, activitatea acestei instituții urmează a fi elucidată mai complet pe baza documentelor ce vor apărea, cu siguranță, în anii următori. În aceste pagini, prezentăm un document din perioada în care se puneau doar bazele acestei instituții, când se făceau simțite primele efecte ale existenței sale. Documentul se află în Fondul Ministerul artelor și informațiilor de la Arhiva Națională Istorică Centrală.

¹ Magazin istoric a publicat o serie de episoade despre cenzura din alte timpuri: nr. 8-11/1991.

Intitulat inocent *Note de citire*, documentul nu este semnat și nici datat. Pe baza informațiilor cuprinse, el poate fi însă datat cu ușurință: a doua jumătate a anului 1947 – prima jumătate a anului 1948. Importanța lui constă în faptul că oferă informații lămuritoare despre criteriile cenzurii comuniste și despre ceea ce însemna informație prohibită în viziunea activiștilor însărcinați cu supravegherea presei. Deși, aparent, în categoria „interziselor” intrau informații și idei destul de diverse, exista totuși un fir logic ce le unea pe toate și care a călăuzit existența acestei instituții: principiul totalitar „cine nu e cu noi, e împotriva noastră”.

Pumnul greu al revoluției se abate asupra balaurilor și dușmanilor poporului muncitor, cum sugerează alegoria ce a defilat pe străzile Bucureștiului, la 1 mai 1945, „primul întâi mai liber”. Unul dintre degetele pumnului strâns va fi cenzura

„Nu este de folos regimului democratic“

Printre publicațiile luate sub observare de cenzură se aflau numeroase gazete religioase – ortodoxe, catolice, greco-catolice și baptiste. Din constatările cuprinse în document, se poate vedea că principala lör „vină“ consta în aceea că nu făceau... propagandă comunistă! De asemenea, ele predicau împăcarea și iertarea, concepte incompatibile cu principiul comunist al luptei de clasă. Astfel, revista catolică de limbă maghiară *Sepsiszentgörgyi Egyházi Tudósító* (Buletin bisericesc din Sfântu Gheorghe) era acuzată că „publică știri favorabile fasciștilor și criminalilor de război. Publică conținutul unei scrisori a unei mame americane, al cărei fiu a murit în război, dar ea totuși iartă dușmanul și roagă ONU să facă cât mai curând pace“. Măsura care trebuia luată împotriva gazetei era indicată fără drept de apel: „Imediata suspendare a acestei publicații“.

Calea mântuirii, foaie religioasă pentru popor, din Arad, scria într-unul dintre articolele sale: „Anglia dorește grăbirea ratificării Tratatului de pace cu România și Bulgaria pentru a putea discuta la ONU cauza drepturilor omului“. Pe cenzorul comunist aceste rânduri îl conduceau spre concluzia că „publicația aceasta strecoară printre articolele cu caracter religios și chestiuni antidemocratice, șovine, publică știri favorabile imperialismului“.

O altă revistă religioasă, *Biserica și școala*, care apărea tot la Arad, era acuzată de șovinism, deoarece publica „articole de genul celor care au fost publicate în trecut în *Gândirea* lui Nichifor Crainic“. Desigur, acuzația era gravă, date fiind reputația de dreapta a *Gândirii* și statutul de proscris politic pe care îl avea, în anii de după război, directorul acesteia. Numai că citatele pe care cenzorul le aducea în sprijinul afirmațiilor sale, dincolo de nota lirică ce amintește de publi-

cistica gândiristă, n-ar fi putut avea, în mod normal, nici o încălțătură politică. Iată unul din citatele extrase de cenzor, pentru a vedea cât de departe mergea suspiciunea puterii comuniste în materie de „aluzii politice“: „Neamul există în doina și limba românească. În peisagiul național, în murmur de izvoare, în foșnetul de codru, în întinsul șesurilor cu spice de aur, ca și-n livezile mănoase și pline de albine“. Singura vină ce putea fi imputată acestui gen de naționalism liric – dincolo de slabele sale calități literare – era aceea că nu se potrivea cu „noua linie“ culturală, care promova cu precădere internaționalismul proletar și dragostea nețărmită față de Uniunea Sovietică.

„Nu este de folos regimului democratic“ era o formulă lapidară, suficientă însă pentru a decide suspendarea unei publicații. În cazul unei gazete precum *Foaia poporului*, organ al Asociației ASTRA din Sibiu, nici nu mai era nevoie de altă motivație: „Ziarul nu corespunde cu nimic pentru presa unui regim democratic... În Sibiu mai fiind și alte ziare, suprimarea acestei foi nu dăunează cu nimic orașului Sibiu“. Revista *Observatorul economic*, publicație a Institutului de cercetări economice și sociale al Academiei de Înalte Studii Comerciale din Cluj, făcea un act de curaj publicând un studiu despre situația românilor din Basarabia. Intitulat *Roiri săliștene*, articolul se ocupa de viața sibienilor stabiliți în Basarabia în 1870. „Se încearcă în acest articol să se arate că încă de acum optzeci de ani, sibienii stabiliți în Basarabia erau cei mai buni gospodari“. „Revista nu publică nimic din materialul social-politic de actualitate“. În consecință, „în felul acesta nu mai poate apărea“.

Interesant este cazul gazetei *Răsunetul* din Lugoj, care cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la moartea regelui Ferdinand publicase un articol omagial. Cenzorul semnală că articolul

respectiv „face elogiul regelui Ferdinand ca «bun român», «leal», «rege al tuturor românilor»“, situație considerată total inacceptabilă pentru puterea comunistă. *Răsunetul* era vinovat și pentru faptul că „este scris în mare parte de preoți“ și „nu publică nimic din munca de zi cu zi a autorităților și guvernului. Are foarte puține știri de la organizațiile democratice ca ARLUS și Apărarea Patriotică“. Ca atare, „ziarul, în felul în care apare, nu este de folos și mai mult dăunează regimului democratic. Se propune pentru suspendare“.

Cum vedem, important era nu numai ceea ce se scria într-o publicație sau alta, ci, în egală măsură – ba chiar mai important pentru luarea unei decizii de suspendare – era ceea ce nu se scria.

„În stilul lui Arghezi (camuflat)“

Un caz asupra căruia vom zăbovi mai mult și al cărui deznădămant îl cunoaștem și din alte surse de arhivă este acela al ziarului *Gorjeanul* din Târgu Jiu, avându-l ca director și proprietar pe Jean Bărbulescu. În documentul cenzurii se aprecia că „are o linie inofensivă, însă foarte subtilă caută să strecoare unele lucruri împotriva unor măsuri guvernamentale. *Gorjeanul* este un ziar al burgheziei gorjene. Canalizează în rândurile cititorilor într-o măsură foarte largă misticismul religios. Știri, în legătură cu activitatea guvernului sau partidelor democratice nu publică, în afară de unele informații de la ARLUS și Apărarea Patriotică“.

Cum în județul Gorj nu exista o altă publicație, se impunea „o transformare a acestui ziar printr-o reorganizare a redacției“.

Dintr-un referat întocmit în 1947, sub semnătura unui oarecare Negoită V., aflăm alte detalii despre conținutul ziarului *Gorjeanul*, care ar fi un campion al „șopârlelor“ de presă. Cităm din

(Continuare în p. 57)

OAMENI

colecția BIBLIOTECA
BÂNCII NAȚIONALE

COSTIN C.
KIRIȚESCU

Sistemul bănesc al leului și precursorii lui

I

ȘI CĂRȚI

Au și cărțile o istorie a lor. Una la fel de importantă ca și aceea condensată între copertele lor. De multe ori, pentru cunoașterea unei civilizații, chiar mai semnificativă, căci ea transmite în mod mai direct fiorul uman care a stat la temelia acelei civilizații.

O confirmare în acest sens am avut și în ziua de 3 mai 1997, cu prilejul lansării celei de a doua ediții a monumentalei monografii *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, apărută la Editura Enciclopedică sub semnătura academicianului Costin C. Kirițescu. Cele trei volume au fost încorporate prestigioasei Colecții „Biblioteca Băncii Naționale”, coordonate de prof. univ. dr. Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R. Adresându-se celor prezenți, prof. dr. Mugur Isărescu a spus, între altele:

„Cărțile vorbesc prin ele însele și cartea profesorului Kirițescu, de o valoare deosebită, vorbește prin ea însăși. Mi-ar fi greu să spun ceva care să mi se pară, acum, semnificativ din această lucrare, decât să vă reamintesc că s-a editat la sfârșitul anilor '70, că atunci profesorul Kirițescu a luat Premiul „P.S. Aurelian” pentru această lucrare și că eu, care sunt iubitor de cărți,

am căutat cu sârg această ediție și nu am găsit-o. Este, deci, o valoare rară. Acum o am, ca donație personală a profesorului Kirițescu, și o țin cu drag pe birou și din când în când o răsfoiesc.

V-aș spune însă altceva, nu neapărat referitor la lucrare. V-aș povesti pe scurt cum l-am rugat pe profesorul Kirițescu, acum trei ani, să încerce o reeditare, care să cuprindă și perioada din 1960 până în 1989 și apoi până în zilele noastre. Cum dânsul a spus, inițial, că nu se vede în putere să mai facă acest lucru, abia la o ședință a Consiliului de administrație mi-a comunicat scurt: «M-am răzgândit. Voi încerca acest lucru». Și iată că a putut. Și, pentru această puțință, eu vreau să-i mulțumesc în mod deosebit. Cred că pot să-i mulțumesc și în numele dumneavoastră și în numele românilor, pentru că a fost un efort deosebit, dar care a meritat să-l facă, să putem noi, acum, să ne bucurăm de o istorie a sistemului bănesc al leului – o carte frumoasă pe care o lansăm astăzi, odată cu deschiderea muzeului leului, Muzeului Băncii Naționale a României” (*Magazin istoric*, nr. 2/1996).

Între minister, catedră și Biblioteca Academiei

„Am fost invitat, și am acceptat această invitație cu multă emoție, să vorbesc despre geneza lucrării intitulate *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, geneză care îmi trezește multe amintiri – și mai plăcute și mai neplăcute. Referitor la această geneză, și mă iertați că abordez niște aspecte legate de persoana mea, vreau să vorbesc despre deceniul '70, când s-au petrecut o serie de evenimente în viața mea personală și nu numai în această viață. În anii '60 terminam o fază interesantă din viața mea și anume o ședere de 5 ani la munca de jos, într-un atelier de tâmplărie situat dincolo de linia de centură a Bucureștilor. Am fost rechemat în centrul Capitalei și am obținut un post la Ministerul de finanțe și jumătate de normă la Institutul de Cercetări Economice al Academiei. În această instituție m-am prezentat directorului care era Costin Murgescu. L-am rugat pe acest director să-mi permită să mă aclimatizez cu atmosfera, și, după câteva săptămâni, mi-am permis să-i prezint un proiect de lucrare care să fie inclusă în programul de lucru al institutului și anume *Istoria sistemului bănesc al leului și precursorii lui*. Costin Murgescu a fost mulțumit de idee și a instituit un colectiv de cercetători din instituție care să colaboreze la această inițiativă. Această denumire mi-a făcut multă plăcere, dar soarta a fost nemiloasă. După câțva timp am constatat că, rând pe rând, cercetătorii care fuseseră nominalizați în această întreprindere s-au eschivat și am fost obligat să constat că am rămas un șef de colectiv fără colectiv...”

M-am dus din nou la director și i-am expus situația și el a început să zâmbească, contrar așteptărilor și mi-a spus:

— Mă așteptam la acest deznodământ și era inerent ca să se derubeze atunci când avem de a face cu o lucrare mai complexă.

Atunci mi-am spus: ce-i de făcut? El, continuând să surâdă, mi-a zis:

— Nu rămâne altceva decât să te angajezi dumeata personal în aceasta...

I-am cerut câteva zile de reflecție. Au început câteva nopți de insomnii. Mereu îmi aduceam aminte de cuvintele lui Nicolae Iorga: «Ce știe broasca din mlaștinile ei ce e oceanul?» Pentru mine, oceanul era această multitudine de aspecte care trebuiau tratate și trebuiau selecționate și puse la punct și încheiate într-un punct de vedere.

Peste câteva zile m-am prezentat la domnul director și i-am spus că accept și m-am pus pe lucru. După-amiază eram la ministru, apoi aveam ora de curs și seara mă duceam două ore la Biblioteca Academiei, unde erau principalele izvoare documentare de care aveam nevoie.

Această muncă a fost foarte obositoare și a durat 7 ani. În acest răstimp am colaborat cu Biblioteca Academiei, unde l-am găsit pe Victor Slăvescu, care tocmai ieșise din închisoare, și el m-a încurajat și m-a susținut în eforturile mele și în timpul acesta de 7 ani am reușit să elaborez volumul și să îl adaptez. A fost o muncă asiduă însă m-a costat foarte mult din punct de vedere al sănătății, pentru că Biblioteca Academiei era luminată foarte precar cu niște lămpi atârinate de tavan care aruncau o lumină de neon, așa încât,

am simțit primele forme de afecțiune oculară care s-a agravat și m-a lăsat aproape fără vedere. Însă am avut și satisfacția că, la sfârșitul acestei întreprinderi, am fost distins cu Premiul «P.S. Aurelian» al Academiei Române, lucrarea având un mare succes de librărie.

Aceasta este geneza *Sistemului bănesc al leului și precursorii lui*.

Mulțumesc acelorora cu care am colaborat și fără de care această lucrare, de strictă specialitate, nu puteam să o realizez.

Mulțumesc domnului Isărescu pentru amabilitatea pe care a avut-o să introducă a doua ediție a lucrării în planul editorial al Colecției Băncii și termin, dacă îmi îngăduiți, printr-o relatare pe care v-aș ruga să o luați ca atare.

Eu sunt, de multă vreme, în Banca Națională. Eu am apucat ziua când s-a sărbătorit centenarul creării sistemului bancar național. Unde credeți că a fost sărbătorită această aniversare? La Poșta Centrală, pentru că Banca Națională nu avea spațiu suficient pentru găzduirea acestei aniversări și ea s-a sărbătorit datorită unor oameni inimoși care s-au împotrivit și n-au voit să lase nesărbătorită această aniversare.

Și am comparat ce s-a petrecut atunci și ceea ce s-a petrecut astăzi. Este o mare diferență; și eu, care sunt suflist, mi-am dat seama de această diferență poate mai mult decât alții care nu sunt în Banca Națională.

Mulțumesc tuturor!" ■

M. ȘTEFAN

ARCANELE CENZURII COMUNISTE

(Urmare din p. 55)

referat: „În numărul din 17-27 iunie 1947 are un articol de fond intitulat *Elogiul indiferenței*. Autorul care semnează Const. Uscătescu, scrie în stilul lui Arghezi (camuflat) și după ce istorisește că s-a deghizat în „cântăreț ambulant» și s-a dus la un bălci, scrie: „Să nu vă interesați prea mult de idei. Ideile seamănă cu catării: când sunt asuprite, ele atrag și mulți devin mucenici pentru ele; când sunt libere, dau cu picioarele și iau câmpii. De aceea, când devin libere, ele trebuie să se schimbe și să moară» (Aluzie la

ideile comuniste)». Potrivit referatului, articolul lui C. Uscătescu „este un articol de propagandă antidemocratică, scris într-un stil care dovedește multă abilitate în această materie».

Un alt articol, semnat Ghighera Stănescu, era criticat pe motiv că „propagă o atitudine de împăcare între organizațiile politice» (!). Dar citatele cele mai savuroase sunt preluate din articolul intitulat *Republica mea*, semnat Pant. Cârstea. Potrivit celor scrise de cenzor, „în acest articol, autorul critică cu multă abilitate materialismul istoric (fără a-l denumi) și își exprimă speranța că va putea bate cu biciul pe comuniști și democrați, atunci când reacțiunea va veni iar la putere».

Această poveste ar fi putut rămâne în domeniul anecdotei, dacă

n-ar fi existat și un deznodământ mai puțin plăcut. Astfel, pe baza referatului din care am citat, Comisia presei din provincie, care activa în cadrul Ministerului artelor și informațiilor, a decis suspendarea ziarului *Gorjanul*, iar Secția editură politică a Județenei P.C.R. Gorj a cerut: „Comitetul Central să ne dea concursul pentru desființarea acestui ziar, iar proprietarul lui să fie trimis în fața justiției, pe baza legilor pentru pedepsirea criminalilor de război».

Un epilog care ne amintește că o cenzură comunistă nu era nici pe departe o glumă. Ea a provocat atâtea drame în lumea mânătorilor de condei, permanent supravegheați de „activiști din presă". ■

Epistolar inedit: Carol I – Otto von Bismarck

• Felicitări cu ocazia mărețului succes al Prusiei • Sfaturile dinaintea plecării mele din Berlin • „Feriți-vă să vă arătați prea prusian” • Pleacă ofiterii instructori francezi, sunt invitați consilierii germani • „Nu uitați niciodată că ceea ce este slab, poate deveni puternic” • Cum vede cancelarul orizontul politic și cum minte • Între o Ungarie asigurată și o Rusie nesupărată

O CALE SPRE EUROPA.

DAR CARE?

SORIN CRISTESCU

La 30 martie 1866, Ion C. Brătianu sosise la Düsseldorf, în căutarea unui prinț străin pentru a-i oferi coroana României. Având asentimentul lui Napoleon III, a solicitat o audiență particulară generalului principe Karl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen, fost prim-ministru al Prusiei. Audiența îl viza pe Karl Ludwig Eitel, cel de al doilea fiu al nobilului german. Brătianu nu știa în acel moment că alegerea sa se oprise asupra unuia dintre puținii, poate singurul, vârstar princiar din Europa, care, în

dorința de a-și croi un viitor, era dispus să accepte o coroană supusă suzeranității otomane.

Răspunsul favorabil al tânărului prinț nu i-a mai lăsat lui Brătianu nici o îndoială, deși problema era departe de a fi rezolvată, Carol văzându-se confruntat imediat atât cu scepticismul rudelor (firește, cu excepția tatălui său), cât mai ales cu opoziția marilor puteri europene ostile Unirii Principatelor, opoziție afirmată categoric în cadrul

Conferinței de la Paris (10 martie-13 aprilie) ce voia să soluționeze interregnul din România prin alegerea unui prinț indigen.

În aceste condiții, primul om politic german care l-a încurajat pe Carol să se angajeze pe drumul ce i se deschidea a fost Otto von Bismarck. Momentul este bine cunoscut, fiind redat pe larg în *Memoriile Regelui Carol I al României – de un martor ocular*. Mai puțin cunoscut este faptul că relațiile dintre cele două personalități – una care se îndrepta spre o consacrare internațională, iar cealaltă tocmai

Jurământul domnitorului Carol I, la 10 mai 1866 (tablou de Th. Aman)

părăsise ierarhia militară prusacă pentru a intra în istoria României, nu aveau o premisă deloc favorabilă. Tatăl lui Carol îl precedase pe Bismarck în funcția de cancelar. Visul unității germane îi însușește pe amândoi, dar căile preconizate de ei erau total diferite. Liberalul principe de Hohenzollern, ca șef al guvernului „noii ere”, voia ca Prusia să devină o patrie a progresului și bunăstării, o patrie a drepturilor și libertăților democratice, care să exercite o asemenea atracție asupra vecinelor sale germanice, încât acestea din urmă să solicite singure unificarea. Aceasta presupunea însă timp. Nobilimea funciară prusacă, ce forma corpul de generali al Prusiei, a ales o cale mai rapidă de unificare, căreia exponentul ei, Bismarck, i-a dat o expresie lapidară în formula „prin fier și sânge”. Bismarck a fost adus la putere în septembrie 1862, după ce Karl-Anton își părăsise postul în martie același an, fără să-și ascundă de fel resentimentele și amărăciunea.

Carol împărțea întru totul vederile liberale ale tatălui său (stărturile în această privință vasta lor corespondență). Bismarck spusese însă întotdeauna că în politică nu există nici prieteni, nici dușmani. Ca atare, n-a ezitat să-l sprijine efectiv, din motive lipsite de orice sentimentalism, pe fiul adversarului său politic. El l-a sfătuit pe Carol să accepte oferta românească. Nu i-a ascuns însă faptul că nu se putea aștepta la vreun sprijin din partea Prusiei, care, la acea dată, nu-și putea permite să ducă o politică de atingere a intereselor Imperiului rus. Mai mult, l-a și sfătuit pe Carol să realizeze imediat o căsătorie cu o prințesă din puternica împărăție a Răsăritului. Pe de altă parte, în condițiile apropiatului conflict cu Austria, Bismarck a scontat, nu fără temeii, că prezența unui Hohenzollern pe tronul din București, va fi o temere în plus pentru Habsburgul de la Viena.

Departat de casa părintească și de țara sa natală pe care învățase

să o iubească mai presus decât viața, Carol l-a considerat drept cel mai important sprijin al său pe sfătuitoarea sinceră ce se dovedise a fi cancelarul prusian. Menținerea sa pe tronul din București a devenit o chestiune de onoare personală, iar implantarea aici a modelului prusian drept calea cea mai sigură spre progres a noii sale patrii și integrarea acesteia în civilizația Europei Occidentale. Că așa au stat lucrurile ne-o dovedește și corespondența dintre Carol I și Bismarck, a cărei parcurgere ne va permite să înțelegem cum și-a conceput domnitorul României misiunea sa politică și în ce măsură speranțele pe care și le-a pus el în sprijinul Prusiei devenită Germania au fost sau nu îndreptățite.

Scrisorile lui Bismarck către Carol au fost publicate, cu unele omisiuni, în *Memoriile...* mai sus amintite. Din câte știm, cele ale domnitorului României către cancelarul german, câte s-au păstrat, văd *abia* acum lumina tiparului.

Sosit la București, Carol și-a propus de îndată să reorganizeze armata, considerată apanajul său exclusiv. Nemulțumit de activitatea ofițerilor din misiunea militară franceză adusă în țară de domnitorul Al. I. Cuza, el s-a adresat în august 1866 lui Bismarck – de curând încununat cu lauri victoriei asupra Austriei, în urma războiului din iunie-iulie acel an – rugându-l să sprijine trimiterea în România a unor instructori militari prusieni:

„Excelență,

În actuala mea poziție socială și cu credința fermă în continuitatea acestei situații, am acordat toată atenția diferitelor domenii, încât cu cea mai aleasă considerație am onoarea să vă adresez o rugămintă, a cărei împlinire o aștept plin de încredere, la recomandăția Dvs., prin grația M.S. Regelui.

Până acum, problemele militare ale României au fost organizate pe baze franceze și după model francez. De ani

de zile, instructorii francezi și-au găsit aici o întrebuințare greu împovărată pentru posibilitățile financiare ale țării, fără să fi determinat o evoluție pe plan militar. Respectivii ofițeri francezi se află în sinecure bine plătite, fără vreo renunțări sau sacrificii personal în atingerea obiectivului pentru care au fost chemați. În viitorul apropiat, vreau să pun capăt acestei situații de delăsare și să conduc întreaga chestiune a organizării și instrucției militare spre un stadiu mai practic și mai funcțional. De aceea urmăresc două obiective ce mi se impun și am două rugăminți pentru care aș solicita intervenția binevoitoare a Excelenței Voastre. Cea dintâi rugămintă se referă la aducerea unor ofițeri prusieni aici, care să poată prelua treptat funcțiile îndeplinite până acum de cei francezi și a doua încuviințarea Suveranului pentru ca tinerii ofițeri români merituosi să fie admiși în școlile militare prusiene și în serviciul activ în diferite arme ale armatei regale.

Imediat ce M.S. Regele își va fi dat consimțământul de principiu, aș fi onorat să expun situația în detaliu. În acest sens, aștept binevoitorul Dvs. înștiințare despre această problemă.

În încheiere, Vă rog ca în problema recunoașterii domniei mele (de către puterile garante) să binevoiți a-mi acorda sprijinul, astăzi de două ori mai convingător, al Prusiei, pe lângă marile puteri, această mereu întârziată recunoaștere determinând o influență paralizantă a întregii mele acțiuni.

Primiți, Excelență, cele mai călduroase felicitări cu ocazia mărețului succes al Prusiei, împreună cu asigurarea celei mai distinse considerații cu care voi fi mereu al Excelenței Voastre cu totul devotat

Carol¹⁴

Pentru a afla cum s-a rezolvat problema recunoașterii lui Carol, să cităm un pasaj dintr-o scrisoare

adresată de Karl Anton de Hohenzollern fiului său în primele zile ale anului 1867: „Chestiunea recunoașterii tale de către Prusia s-a aranjat. Scrisoarea pe care ți-a trimis-o Bismarck trebuie să te fi mulțumit [nu am descoperit-o, încă, în arhive]. Cauza întârzierii s-a datorat faptului că puterile au negociat mult între dănsule dacă recunoașterea trebuia să fie colectivă sau pronunțată separat, de fiecare în parte“. După ce Rusia l-a recunoscut în chip unilateral pe Carol, recunoașterea colectivă nu mai avea nici un sens și nu s-a mai pus problema redactării unui document comun. „De aici târăgâneala; nicăieri însă rea-vointă“.

O a doua scrisoare a lui Carol către Bismarck poartă data de 1/13 decembrie 1867 și exprima mulțumiri pentru numirea noului ministru plenipotențiar al Prusiei la București. Un ministru binevoitor trimis de Bismarck, dar, cum rezultă din scrisoare, și asigurarea unui consilier cu experiență în serviciul domnitorului român, exprimau preocuparea Berlinului de a avea permanent sub control situația din România. Dar și mai important este faptul că încă din primele momente ale domniei sale, Carol își propune să fie reprezentantul fidel al intereselor germane în

această zonă a continentului și cu simțul său practic sfârșește prin a deveni un admirator al concepțiilor politice ale celui care fusese adversarul tatălui său. Dar să-l lăsăm pe el să vorbească:

„Prea stimate Domnule Conte, Numirea Contelui Keyserling și sosirea sa aici îmi oferă îndelung doritul prilej de a scrie Excelenței Voastre și o fac astăzi cu atât mai multă plăcere cu cât am acum ocazia de a-mi putea exprima față de Dvs. mii de mulțumiri pentru alegerea Contelui Keyserling.

Permanent îmi amintesc cu nepieritoare recunoștință de sfaturile pe care Excelența Voastră a avut bunăvoința să mi le împărtășească în memorabilele zile dinaintea plecării mele din Berlin; tot așa acel timp îmi dă sentimentul încurajator că Excelența Voastră va urmări cu interes și destinul meu ulterior, iar pentru aceasta alegerea de către Dvs. a Contelui Keyserling, ca reprezentant al Majestății Sale aici, este o nouă și îmbucurătoare dovadă. Prin purtarea sa ireproșabilă și plină de tact, Conte mi-a făcut o impresie foarte favorabilă și eu i-am arătat bucuros aceasta oferindu-i încrederea mea și prezentându-i o imagine clară și precisă asupra situației mele, chiar și într-o chestiune ce privește strict

persoana mea, în sensul cel mai strict al acestui cuvânt [se referă la tratativele în vederea căsătoriei cu prințesa Maria de Leuchtenberg-Romanovski din Rusia], momentan în suspensie. După câte presupun, Conte Keyserling are permisiunea să înmâneze Excelenței Voastre rapoarte detaliate, la care eu nu am nimic altceva de adăugat decât rugămintea specială ca Excelența Voastră să acorde acestei chestiuni [căsătorii] un interes binevoitor și ajutorul său, care vor conduce spre o rapidă și favorabilă rezolvare.

Dacă Excelența Voastră mai dorește lămuriri verbale speciale, l-am împuternicit pe purtătorul acestor rânduri, consilierul de cabinet Eduard Friedländer să stea la dispoziția Excelenței Voastre în orice problemă, el fiind întru totul inițiat în detaliile acestei chestiuni.

În acest sens mă văd obligat să comunic Excelenței Voastre că înștiințările pe care le-ați făcut iarna trecută referitoare la Friedländer îmi sunt cunoscute. Intenția bine-voitoare cu care m-ați prevenit îmi este cât se poate de clară și pentru acest semn al interesului Dvs. Vă sunt nespus de recunoscător; cu atât mai mult mă bucur să pot explica Excelenței Voastre că informațiile care V-au determinat la această

prevenire [cuprinsă, se pare, într-o scrisoare, pe care nu am descoperit-o în arhive] nu au nici cel mai mic temei și nici un fel de îndreptățire. În orice caz, la origine se află o problemă de intrigă politică ce urmărea îndepărtarea lui Friedländer din preajma mea, tocmai pentru că știa că aparține celor mai înfocați admiratori ai Dvs. și că este prusian până în vârful unghiilor. L-am verificat pe Friedländer, știu că pot să contez pe devotamentul său necondiționat; el se bucură

Intrarea prințului Carol de Hohenzollern în București (gravură publicată de L'Illustration)

de încrederea mea deplină și dacă Excelența Voastră, după cum sper, va bine-voi să-l primească favorabil pe consilierul meu de cabinet, mă veți îndatora dacă veți accepta să-i acordă încrederea pe care o merită în toate privințele...”

Eduard Friedländer a fost ani la rând omul de încredere al lui Carol, trimisul său personal la Berlin și Paris. El îl ținea la curent pe domnitor cu situația politică din capitala Prusiei, informându-l, în ianuarie 1867, că la Berlin existau două puternice tabere ale funcționarilor superiori germani – *pro* și *contra* lui Bismarck. În martie, același an, Friedländer fusese primit în audiență de cancelarul Bismarck și se grăbise să-l informeze pe Carol despre cum cursese întrevederea. În misiva trimisă reproducea între ghilimele sfaturile lui Bismarck: „Feriți-vă, mai ales, să vă arătați prea prusian. Puteți să treziți ușor antipatia statelor vecine, iar noi [Prusia], împotriva voinței noastre, am putea să vă facem mai mult rău decât bine”. Eu [Friedländer] i-am răspuns că Rusia nu poate antipatiza ceva care vine din Prusia, iar de Austria nu ne temem, pentru că tocmai el [Bismarck] spusese că nu-i nimic de temut. La aceasta interlocutorul meu îmi replică: „În ceea ce privește Rusia, se poate să aveți dreptate, dar față de Austria puteți să vă înșelați cu ușurință; este adevărat că astăzi este slabă, dar să nu uitați niciodată că ceea ce este slab poate deveni puternic”. Eu i-am spus că în nici un caz n-aș putea uita așa ceva și, mai mult, folosindu-mă de aceste cuvinte ale sale, am continuat:

«Excelență, noi [România] suntem astăzi slabi încă, dar așa cum ați spus Dvs. ceea ce este slab poate deveni puternic. Înălțimea Sa Prințep Carol are voința de a deveni puternic, doar puțin să-l

ajute Excelența Voastră și fiți convinși că Principele va deveni puternic». La aceasta Bismarck a răspuns amabil: «Acum aș vrea să pot da cincizeci de ofițeri...»¹, apoi el trecu la situația internă a României și tot ce a spus a fost extrem de precis și foarte înțelept și m-am despărțit mulțumit de dânsul”.

Se vede că Bismarck știa mai mult decât voia să spună despre apropiatul compromis austro-ungar...

La sfârșitul lui ianuarie 1868, planul de alianță matrimonială cu o prințesă rusă era spulberat, spre disperarea lui Carol. Bismarck îi scria încercând să-l încurajeze, la 27 februarie, neuitând să sublinieze însă că menținerea unor bune relații

¹ Așteptată cu mari speranțe, până la urmă misiunea militară prusiană s-a limitat la un singur militar – Lt. col. von Krenski – e drept, un ofițer foarte distins. El a sosit la București în martie 1867 și a devenit unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Carol (locuia chiar la Palat), într-atât de apropiat, încât presa a început să-l acuze că „prusifică armata”. În ianuarie 1869, misiunea militară franceză a fost retrasă din România. Trimis în concediu în țară exact în acele momente, von Krenski nu a mai revenit nici el la București, cancelarul Bismarck refuzându-i permisiunea de a-și continua misiunea „din considerație pentru unguri și din pricina presei române care e prea liberă”.

cu Rusia avea o importanță esențială pentru România, de acest lucru depinzând în mare măsură „orice guvern stabil”.

Cancelarul auzese dreptate și în privința destulului de mare putere al Austro-Ungariei. O recunoștea și Carol în scrisoarea pe care i-o adresa la 24 noiembrie/6 decembrie 1868:

„Prea știimate Domnule Conte, ...Din nefericire, în ultimele luni, opinia publică a Europei s-a întors împotriva României; trebuie să mărturisesc că printr-o serie de erori, fostul meu guvern [radical-liberal] a oferit motive; cauza principală constă însă în mod categoric în invidia unei mari puteri care cu cea mai mare ardore pleacă urechea la numeroasele suspiciuni și false acuzații împotriva guvernării mele, de răspândirea cărora se îngrijește, pentru ca neîncrederea dintre Poartă și România să se accentueze; acum, când recentele demersuri pe care le-am făcut la Constantinopol au izbândit în chip fericit și astfel ultimul pretext [de intervenție] al acestei mari puteri a fost eliminat, ea speră să folosească România ca punct de plecare pentru vreo complicație

Domnitorul Carol I în tabăra de la Cotroceni

politică. Toată atenția mea a fost îndreptată asupra relațiilor cu Ungaria. Este nu numai interesul României, ci și cea mai sinceră dorință a mea să mă aflu în cele mai bune raporturi cu această țară vecină și pentru acest scop am luat toate măsurile necesare. Nu mă îndoiesc nici o clipă că demersurile mele la Pesta vor fi încununate de același succes, asemenea celor de anul trecut de la St. Petersburg, mai ales că Excelența Voastră – ca și înainte – mă va sprijini în acest scop și acum. Contele Keyserling de mult mi-a atras atenția asupra marilor avantaje ale unei *entente cordiale* cu Ungaria și m-a asigurat că voi afla acolo cele mai favorabile premise; aceasta mi-a fost confirmată de o epistolă a unchiului meu, marchizul Popoli [ministru plenipotențiar al Italiei la Viena] care îmi scria după cum urmează: «Politica Dvs. are pentru mine un defect capital, ea vă îndepărtează de cabinetul maghiar și, după părerea mea, cred că ar trebui să vă apropiați de el, *chiar în interesul fostei Dvs. patrii* [subl. ns.]. Cabinetul maghiar este prezidat de către un eminent om de stat, Contele Andrássy, care este animat de cele mai bune sentimente față de Dvs.; el nu cere decât să vă ajute și dezavuează categoric orice idee de extindere pe seama României. Nu aveți a vă teme de nimic din partea lui. Cabinetul maghiar trebuie să vă fie cel mai bun prieten. O apropiere de această țară ar fi semnalul unei schimbări radicale în favoarea Dvs. Îl cunosc pe Contele Andrássy și sunt sigur că ar fi fericit de această schimbare... etc.».

Spre completarea celor spuse mai sus, pot să adaug doar că ele sunt întru totul de acord cu opiniile mele. Prin schimbarea guvernului [la 16 noiembrie stil vechi] materializarea dorințelor mele a fost mult ușurată; aș reuși să conving și Partidul Liberal în favoarea Ungariei dacă aceasta ar voi să redea elementului românesc din Ungaria privilegiile avute sub Austria [înainte de regimul dualist]. Văd cu un sentiment de sinceră recunoștință cum presa prusiană intervine

pentru România, adesea în condiții deloc ușoare. În depășirea greutăților cu care m-am confruntat mai ales în ultimul timp și care mi-au fost create în mod artificial din exterior, Contele Keyserling mă susține ca un adevărat prieten și consilier și prin aceasta a contribuit mult la depășirea acestora. Pentru mine este o necesitate, ba chiar o plăcută îndatorire, să exprim aceste Excelenței Voastre și să vă spun cât Vă sunt de recunoscător că am în preajma mea un om care înțelege ca pe lângă interesele Prusiei să le susțină cu căldură și pe ale mele.

Acum sper că România va trece o vreme pe planul doi [al atenției opiniei publice internaționale] și se va putea dedica în liniște dezvoltării sale materiale...

Insistența cu care Berlinul pleda în favoarea unor relații calme între România și proaspăta monarhie dualistă nu era deloc întâmplătoare: Prusia pregătea cu grijă confruntarea cu Franța și era vital interesată să obțină neutralitatea Austro-Ungariei. După înțelegerea dintre Bismarck și primul ministru ungar Gyula Andrássy, consulul prusian Keyserling intervenise energetic la București în sensul unei înțelegeri româno-maghiare. Receptiv, Carol s-a conformat sugestiilor primite și i-a îndepărtat pe liberalii-radicali de la putere. Satisfăcut, Bismarck i-a scris la 2 februarie 1869, din Berlin, recomandându-i stăruitor să păstreze relațiile cordiale cu Ungaria și să nu neglijeze raporturile cu Rusia, pe care n-ar trebui să le lase în seama agenților consulari, ci să se ocupe personal de ele. Această scrisoare a lui Bismarck a fost publicată în *Memorii...*, dar cu semnificative omisiuni, între care și acest pasaj: „Un succes național [în Transilvania] ar face ca, alături de românii ardeleni, cu care guvernul Excelenței Voastre vrea să formeze o singură țară, să nu se poată crea o formațiune statală capabilă de o politică independentă, ba chiar de o

existență independentă, căci ea s-ar prăbuși sub loviturile marilor puteri [vecine]; aceasta ar fi urmarea rezolvării în forță a problemelor actuale din Orient“.

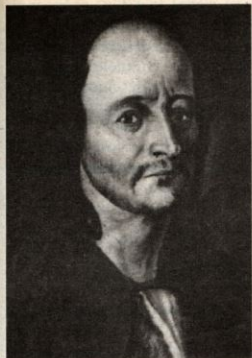
Iată și cea de a doua omisiune: „Rusia nu se simte câtuși de puțin amenințată de România, iar Ungaria nu poate ridica vreo pretenție, deoarece ea însăși este mică și formează un mozaic de popoare printre care sunt mai multe milioane de români. A liniști temerile Ungariei stărnite prin influența Vienei și din cauza lui Brătianu este imperios necesar nu numai României, ci și Germaniei. Siguranța Ungariei este pentru noi o cheazășie a păcii, o *piedică pentru alăturarea Austriei la vreo coalitie împotriva noastră*“ (subl. ns.).

De la Iași, unde se afla în aprilie 1869, Carol îi scria lui Bismarck:

„Prea stimat Domnule Conte! Amabila scrisoare a Excelenței Voastre, pe care am citit-o cu cel mai mare interes, m-a bucurat nespus și Vă rog să primiți prin prezența celei mai călduroase mulțumiri. Prin aceste rânduri îmi permit să recomand personal Excelenței Voastre pe Domnul Ludwig Steege (*Magazin istoric*, nr. 4/1979) ca agent și reprezentant al meu la curtea M.S. Regelui nostru și să Vă rog să-l primiți cu toată bună-voința Dvs. și să acordați sprijin eforturilor sale. De la Berlin, dl. Steege se va duce în aceeași calitate la Sankt Petersburg, unde, printre altele, va ridica din nou problema unei reforme de mult dorite de mine, aceea a jurisdicției consulare, pentru a cărei susținere a fost de asemenea mandatat. Binevoiti, dar, a-i acorda și în acest sens, prin influența Dvs., la curtea imperială rusă, puternicul sprijin al Excelenței Voastre, împreună cu sfatul Dvs. înțelept și a-i fi de ajutor în orice mod“.

Toamna anului 1869 i-a adus lui Carol și un eveniment de mult dorit, căsătoria. Bucuroși că tratativele sale cu

(Continuare în p. 75)

A devenit o adevărată modă printre istorici să stabilească limite cronologice și geografice pentru Revoluția franceză din 1789. De obicei, este privită ca o „Revoluție occidentală”, provocată de războiul american de independență. S-a găsit și o formulă: „Revoluția atlantică”, care implică faptul că zone precum Polonia, Europa Centrală și de Sud-Est, au suferit doar slabe influențe. Chiar dacă acceptăm că circumstanțele sociale și politice erau mai puțin favorabile unor acțiuni revoluționare la Est de Viena, repercusiuni ale „Revoluției atlantice” s-au făcut simțite în Boemia, Slovenia, Ungaria și Rusia înainte de 1789.

O astfel de acțiune a avut loc și în Transilvania, în 1784. Există numeroase surse referitoare la acest eveniment în arhivele din Viena, Budapesta și București, cât și izvoare folclorice, cele mai multe adunate de David Prodan în două impozante volume, dedicate

Transilvania, unde călătorise în două rânduri: în vara lui 1773 și primăvara lui 1783. De fiecare dată a fost întâmpinat cu mult entuziasm de populație, care i s-a plâns de nedreptățile suferite. Iar începând din 1780, a primit numeroase delegații ale țăranilor

REVOLUȚIA LUI HOREA – PARTE A „REVOLUȚIEI ATLANTICE”

RADU R. FLORESCU
(Boston College, S.U.A.)

lui Nicolae Densușianu, cel care a consacrat prima monografie revoltei.

Împăratul Iosif II face parte din galeria suveranilor iluminiști care au înțeles că fără o serie de reforme, regimul nu putea supraviețui. Condiția șerbilor români din Transilvania era deosebit de grea. Reducerea numărului de zile de lucru obligatorii de la 6 la 2 pe săptămână și alte măsuri luate de Viena s-au izbit de opoziția nobilimii maghiare. Iosif II cunoștea bine situația din

la Viena, acordându-i lui Vasile Nicula, numit Ursu sau Horea, trei audiențe personale. Nu știm exact ce au discutat împăratul și iobagul din Albac, doar bănuim că Iosif II, care nu iubea pe nobilii unguri, l-a încurajat în cererile lui.

Dar revolta din 1784 nu are doar cauze sociale. Ea este legată și de idealurile naționale ale românilor. Acestea primiseră un impuls prin trimiterea unor tineri români la studii la Viena și Roma, în urma realizării Unirii unei părți a Bisericii ortodoxe transilvane cu cea catolică. Seminaristii redescoperiră originea latină a poporului român, ceea ce a produs o modificare a mentalității românilor

Cele trei căpetenii au avut naivitatea să creadă că împăratul Iosif II (în dreapta) nu cunoștea adevărul, altfel le-ar fi făcut dreptate

din Transilvania. Dintr-un popor cu origine obscură, au devenit unul asemenea celorlalte nații nobile din Europa. Au început să circule idei precum: „noi ne-am așezat primii în Transilvania“, „noi reprezentăm majoritatea“, „trebuie să îi alungăm pe opresori“. Ele se regăsesc și în ultimatumul lui Horea, redactat în frazeologia specifică secolului XVIII a „drepturilor naturale“. Asemenea argumente nu puteau să îi scape lui Iosif II, sensibil la aspectele strategice ale frontierei sale estice, vizată de Ecaterina a II-a.

Pretextul revoltei l-a constituit decizia lui Iosif II de a recruta noi regimente de frontieră din satele românești, oferind în schimb eliberarea din iobăgie. Răspunsul a depășit așteptările împăratului: mii de iobagi s-au îndreptat spre Alba Iulia, unde se afla centrul de recrutare. Autoritățile au fost silite să dea înapoi.

Ridicarea la luptă s-a produs cu repeziune, demonstrând o pregătire militară anterioară. Insurecția s-a întins din Zarand, în prima săptămână din noiembrie, de-a lungul văii Mureșului, a Streiului și Arieșului. Zona prea mare a împiedicat realizarea unei unități de comandă. Mișcarea s-a fărâmițat, apărând o serie de căpetenii locale: Sava Trifa, Petru Munteanu, Chirilă Suciu, Ion

Mămăligă, Ion fiul lui Horea, Serafin Goanță.

Experiența militară era furnizată de foști soldați din regimentele de graniță. Dispuneau de un armament improvizat: topoare, furci, coase, dar și puști, pistoale și săbii, în cantitate redusă și capturate de la inamic. În faza inițială a exploziei, principala țintă au constituit-o castelele nobiliare și bisericile catolice și reformatice. Se distrugau totodată și registrele cu evidența datoriilor agricole.

Datorită elementului de surpriză, a numărului mare, a insuficienței și dispersării garnizoanelor, cât și faptului că soldații refuzau să meargă la luptă pe timp de iarnă (întărind astfel convingerea țăranilor că împăratul ar fi fost de partea lor), revoluționarii au reușit să controleze un mare teritoriu. Au instaurat forme incipiente de conducere locală, în Zarand și Hațeg, dar și la Târgu Mureș, Peleş, Aiud. Nu dispuneau de echipamentul necesar pentru a putea cucerii orașe fortificate. Au asediat Deva în două rânduri, fără succes.

În ultima săptămână a lunii noiembrie, guvernul de la Viena a cedat valului de rapoarte alarmiste trimise de autoritățile maghiare și a ordonat armatei să intervină. Baronul Preiss, comandantul suprem, care își

avea sediul la Sibiu, și baronul Pfefferkorn (din Sebeș), utilizând și piese de artilerie, au pornit represiunea. Ordinele cereau ca, înainte de a se deschide focul, să li se vorbească țăranilor. Înalta ierarhie a Bisericii Unite și a celei Ortodoxe au fost mobilizate pentru a-i convinge pe țărani să depună armele.

Era evident că armata țăranilor nu avea șanse în fața unei forțe special antrenate pentru a purta războiul, condusă de ofițeri de profesie. La jumătatea lunii decembrie, cea mai mare parte a țăranilor renunțaseră la luptă atrași de promisiunea unei amnistii. În iarna 1784-1785 se mai mențineau focare de rezistență în Munții Apuseni.

Factorul psihologic – cred eu – a jucat un rol important în înfrângerea revoltei. În momentul în care țăranii au realizat că împăratul nu mai era de partea lor, chiar baza legitimității puterii lui Horea a fost erodată.

Cred că a sosit vremea ca în abordarea revoluției din 1784-1785 să se facă simțită o extindere a conceptelor, acest extraordinar episod să fie mai bine integrat în cadrul istoriei universale. O asemenea abordare trebuie să vină atât din partea istoricilor români, cât și a celor occidentali care se ocupă de „Revoluția atlantică“. ■

CONCURSUL!

În curând, ediția 1998 a Concursului Magazin istoric.

Amănunte în numerele viitoare.

Până atunci, asigurați-vă din timp bibliografia necesară.

● **Colecția Magazin istoric 1998.**

● **Completarea colecției 1990-1997. Cititorii care doresc să-și procure numerele de revistă ce le lipsesc se pot adresa la punctul nostru de difuzare.**

Nu uitați!

Abonamentul vă garantează integritatea colecției și vă asigură participarea la Concursul Magazin istoric, ediția 1998.

Prima soție a lui Ștefan cel Mare a murit la 25 noiembrie 1467, fără a fi vegheată și îngropată de soțul ei, plecat în campanie. În anii următori, nemângâiat, Ștefan s-a îngrijit de sufletul ei.

Astăzi, în urma unor minuțioase și conjugate cercetări, o putem cunoaște mai bine pe această distinsă Doamnă a Moldovei de la mijlocul veacului XV, stabilindu-i-se cu precizie și obârșia și neamul.

EVDOKHIA DE KIEV

PRIMA SOȚIE A LUI ȘTEFAN CEL MARE

Până de curând, Evdochia de Kiev, prima soție a lui Ștefan cel Mare, nu a atras prea mult atenția istoriografiei românești. Două au fost, în principal, cauzele: timpul scurt petrecut de ea alături de Ștefan, înainte de timpuria sa moarte, doar patru ani și patru luni, în primul deceniu, mai puțin glorios al domniei acestuia, și puținătatea datelor despre ea și mai ales despre familia din care provenea. Venind de la Kiev, mult timp a fost considerată rusoaică sau lituanică rusificată, și chiar după ce în 1940, slavistul Damian P. Bogdan, editând *Pomelnicul domnesc de la mănăstirea Bistrița*, unde apar rudele Evdochiei, a identificat neamul acestuia cu cel al marilor cnezi ai Lituaniei, soția lui Ștefan cel Mare a continuat să fie privită mai mult ca o rusoaică sau o ucrainiancă. Mai cu seamă în anii '50, căsătoria cu Evdochia era tratată în istoriografia românească și în cea sovietică în cadrul relațiilor lui Ștefan cel Mare exclusiv cu Rusia moscovită. Chiar data și locul înmormântării ei au fost până de curând eronat redată: 4 septembrie 1467, respectiv Probota (de fapt Pobrata) Nouă, unde în realitate s-a aflat lespede de mormânt a unui personaj al cărui nume nu mai poate fi citit (!), decedat la data amintită, în totală contradicție cu relatarea cronicarului Grigore Ureche, care însemna că Evdochia a murit la 25 noiembrie 1467, și cu o seamă de

CONSTANTIN
REZACHEVICI

Evdochia de Kiev (pictură veche din biserica „Sfântul Nicolae” - Domnesc din Iași)

daniei ale lui Ștefan cel Mare către Mitropolia Moldovei, unde se găsea în realitate mormântul primei sale soții.

Această incertitudine asupra datei morții și locului înmormântării Evdochiei a durat până în 1996, când, brusc, descoperirea mormântului său cu lespede inscripționată în biserica Mirăuți din Suceava a pus capăt oricăror speculații și, totodată, a dovedit că cea dintâi biserică ridicată aici a fost sediul primei mitropolii a Moldovei.

Mormântul din vechea mitropolie

Pe o înălțime modestă, între Curtea domnească și Cetatea de scaun a Sucevei, se înalță pitoreasca biserică „Sf. Gheorghe”, zisă și Mirăuți. În forma actuală, ea datează de la sfârșitul sec. XVI sau începutul sec. XVII, foarte probabil din vremea lui Ieremia Movilă (1595-1606), când Suceava a devenit din nou, pentru un timp, principala reședință domnească. Cercetările întreprinse aici începând din 1992, legate de necesitatea conservării edificiului vechi de aproape patru secole, de către un colectiv de arheologi suceveni, conduși de Mircea D. Matei din București, au dus la descoperirea sub actuala clădire a fundației unei prime biserici, cu mult mai vechi. Aceasta a fost datată din ultima treime a sec. XIV, poate chiar dinainte de Petru I (c. 1375-1392), având formă de bazilică (dreptunghiulară: 12,70 x c. 18 m), ase-

mănătoare cu „Sf. Nicolae” Domnesc din Rădăuți. *Cel puțin de la 1401 și până după 1522*, când Ștefan cel Tânăr a terminat construcția noii biserici a Mitropoliei Sucevei, începută de Bogdan III în 1514, biserica Mirăuți *a fost primul sediu al Mitropoliei Moldovei*. Era, de altfel, cea mai apropiată biserică de Cetatea de scaun (în țările române mitropolia era de obicei plasată în apropierea reședințelor domnești), iar mormintele aflate până acum în interiorul ei, datând din a doua jumătate a sec. XIV, indică personaje importante, foarte probabil chiar din neamul Bogdăneștilor. Nu e de mirare că prima soție a lui Ștefan cel Mare a fost îngropată aici, înainte de terminarea bisericii de la Putna, care urma să devină necropola familiei acestuia. Cândva după mutarea în 1589 a moaștelor Sf. Ioan cel Nou în noua biserică a Mitropoliei, vechiul sediu al acesteia de la Mirăuți a fost în întregime demolat, pe temeliiile sale ridicându-se ulterior cea de-a doua biserică de la Mirăuți, mult mai lungă însă și cu două abside laterale, așa cum o vedem și astăzi. Cu prilejul dărâmării primei biserici, mormântul Evdochiei, care se găsea în mijlocul edificiului, lui, după intrarea în naos, având lespedea înălțată față de pardoseală, a avut de suferit. Lespedea a fost spartă și partea din mijloc a dispărut. S-au păstrat doar părțile sale de la cele două capete, destul ca din inscripția slavonă a acesteia să rezulte numele personajului înmormântat, doamna Evdochia, soția lui Ștefan cel Mare și zua morții sale, 25 noiembrie, după cum consemnase și Grigore Ureche. Inscripția care înconjură suprafața lespezii de mormânt a putut fi în întregime reconstituită, ca de altfel și motivul decorativ din centrul ei. Fragmentele găsite sub pardoseala actualiei biserici (conservate la Muzeul Național al Bucovinei din Suceava), păstrau praf și bucăți mici de frescă, rezultate din dărâmarea vechii biserici. Mormântul era însă gol, și consta dintr-o

groapă simplă, fără vreun cavou sau alte amenajări. De ce oare? Răspunsul ar putea rezulta numai din cunoașterea condițiilor în care au avut loc decesul și înmormântarea Evdochiei.

„Sora lui Semen țarul”

Se știu puține lucruri despre Evdochia (Ovdotia, Eudochia). O tânără blondă, aproape copilă, cu coroană domnească pe cap, ne

Alexandru (Oleko), cneaz de Kiev, tatăl Evdochiei

privește blând din fresca bisericii „Sf. Nicolae” Domnesc din Iași. După nume era ortodoxă, bunicul său Vladimir (Volodimir), cneaz de Kiev (1362-1395), fiind primul dintre ascendenții săi direcți, până atunci lituani păgâni, care se creștinase, sub numele bizantin Vasile. Cronica de curte a lui Ștefan cel Mare arată că la 5 iulie 1463 a sosit la Suceava de la Kiev cneaghina (prințesa) Evdochia, „sora lui Semen țarul”, adică a lui Simion, cneazul de Kiev (1454-1470), poreclit „țarul”, aceleași precizări apărând în inscripția portretului ei din biserica de la Iași și în cronica lui Grigore Ureche, care traduce far prin „împărat”, folosind date din „cronicarul cel leșesc”, adică de la Martin Bielski.

În vremea căsătoriei cu Ștefan cel Mare (1463-1467), Evdochia e

amintită doar de două ori în documentele epocii. La 10 mai 1466, când Ștefan dăruiește 100 de ducăți ungurești pe an mănăstirii Zografu de la Muntele Athos, pentru ca „să scrie pe domnia mea la sfânta proscomidie, după datina sfinților părinți și după așezământul sfintei biserici, și să scrie și pe doamna mea lângă domnia mea și pe copiii noștri dăruiri de Dumnezeu, Alexandru și Elena, și să stea în sfântul pomelnic cum este scris”, și la 9 iulie 1466, când domnul face dăni și întărește privilegiile mănăstirii Pobrata (Veche), între altele „și pentru sufletul și sănătatea cneaghinei domniei mele Ovdotia și pentru sănătatea iubiților copii ai domniei mele Alexandru și Olena”.

Evdochia a murit la 25 noiembrie 1467, dată înscrisă pe piatra sa de mormânt și, independent, în cronica lui Grigore Ureche, după vreun letopisesc intern, ulterior pierdut, în vremea campaniei regelui Ungariei Matias Corvin în Moldova. Nu cunoaștem cauza morții tinerei soții a lui Ștefan cel Mare, la numai doi ani după ce acesta își pierduse mama, pe Oltea-Maria. Știm doar evenimente dramatice ce se desfășurau atunci în Moldova, prilejuate de expediția regelui Ungariei pentru înlăturarea lui Ștefan, ultima încercare a unui rege al Ungariei de a supune Moldova cu forța armelor.

Cu șase zile înainte de moartea Evdochiei, Matias Corvin cu oastea sa, trecând prin pasul Oituzului, se afla la Târgu Trotuș (Onești). În ziua când soția lui Ștefan își dădea duhul la Suceava, regele Ungariei pornea spre Bacău, năzuiind să ajungă la Roman, locul tradițional de concentrare al oastei moldovene, aflat în mijlocul țării, pe care l-a ocupat la 29 ale lunii. Ștefan cel Mare nu se afla la căpătâiul ei. Încă de la intrarea lui Matias Corvin în Moldova, el a urmărit și hărțuit oastea acestuia în numeroase lupte, înaintea înfruntării decisive de la Baia, din noaptea de 14/15 decembrie 1467. „Iar noi — scria

el la 1 ianuarie 1498 regelui Poloniei Cazimir IV, cu care se înrudea tocmai prin Evdochia – *i-am urmat și am avut luptă cu ei, zi și noapte, fără încetare, patruzeci de zile*“.

Evdochia a murit, desigur din pricina unei boli grele, sau cu prilejul unei nașteri, fără a fi vegheată și îngropată de soțul ei. În grabă, groapa i-a fost săpată în pământul de sub pardoseala naosului bisericii mitropolitane, fără alte amenajări, și așa a rămas până când mormântul a fost profanat și osemintele împrăștiate, sau poate strămutate într-un loc necunoscut, cândva, înainte, sau mai degrabă cu prilejul dărămării lăcașului care îl adăpostea. Ștefan, înșurător din campania împotriva regelui Ungariei a pus doar lespezea funerară, înălțată deasupra pardoselei, care astfel nu a fost tocită de pașii credincioșilor.

Nemângăiat, Ștefan a continuat însă și în anii următori să se îngrijească de sufletul primei sale soții. La 15 februarie 1469, aproape un an și trei luni după moartea acesteia, el a făcut unele danii Mitropoliei, învoindu-se cu mitropolitul Theodist: „și am stabilit ca totdeauna, *marțea și luna, în fiecare săptămână, să se facă pentru sufletul răposatei mele soții Evdochia, și anume, luna seara, fără întrerupere, parastas și colivă, iar marțea să se țină liturghia*“. Două decenii mai târziu, la 12 martie 1488, deși era de mult căsătorit pentru a treia oară, Ștefan cel Mare întărește Mitropoliei o parte din daniile de la 1469: „*pentru mântuirea sufletului nostru și al fostei noastre soții Evdochia*“.

În aceste condiții era firesc ca mormântul Evdochiei să se afle în biserica Mitropoliei. Ștefan însuși a fost menționat în pomelnicile vechii Mitropolii, recopiate în veacul XVIII, și s-a presupus chiar că a plătit o refacere a acesteia. Iar ruda sa dinspre mamă, cneaghina Theodora-Dragna, fiica lui Duma părcălabul, vărul lui Ștefan cel Mare, a dăruit aceleiași Mitropolii un splendid

tetraevangel, scris și ferecat pe cheltuiala sa, pe care l-am aflat mai demult la Varșovia.

Evdochia n-a dispărut fără urme. Lăsa doi sau trei urmași: Alexandru și Elena (Olana), amintiți mai sus, la 1466, și foarte probabil Petru, născut ulterior, documentat între 1471 și 1480. Alexandru, fiul cel mare al lui Ștefan, s-a născut înainte de 28 aprilie 1464, și l-a însoțit în toate campaniile principale pe marele său părinte, fiind asociat la domnie în 1491. Din păcate, acest fiu care urma să moștenească scaunul părintelui său, a murit la 26 iulie 1496. În timp ce Elena, care a viețuit până la 18 ianuarie 1505, s-a căsătorit în 1482 cu Ivan cel Tânăr, fiul cel mare și moștenitorul prezumtiv al marelui cneaz al Moscovei Ivan III, căsătorie mijlocită la cererea lui Ștefan de Teodosia (Fedka), sora Evdochiei, ce avea relații la curtea marelui cneaz moscovit, care a rămas cel puțin până după 1497 aliatul domnului Moldovei.

O dinastie lituană prolifică și influentă

Letopisețele moldovenesti din sec. XVI, care pornesc de la textul cronicii de curte a lui Ștefan cel Mare, nu se referă la neamul Evdochiei, desigur bine cunoscut pe atunci, ci doar la „*cneaghina* [prințesa] *Evdochia de la Chiev, sora lui Semen țarul*“; „țar“ fiind aici o poreclă, tradusă în aceeași vreme prin „împărat“, cum e numit sub anul 1476 „*țarul turcesc Mehmed beg*“. Doar Grigore Ureche, în sec. XVII, adaugă că Evdochia era „*doamnă de mare rudă*“, adică de neam mare; la el afirmația că era sora lui „*Simeon împăratul*“ trecând pe plan secund.

În fond, care era neamul Evdochiei? De la început precizăm că e vorba de dinastia lituană a Gediminilor, conducătorii Marelui Cneaz al Lituaniei, din sec. XV cunoscută și sub numele de Jagielloni (de la forma polonă Jagiello a numelui lituan logailas, purtat de regele Poloniei, botezat

în 1386 Vladislav [Vladislav II Jagiello, 1386-1434]). Această familie lituană, extrem de numeroasă, s-a înrudit în decursul vremii cu mai toate dinastiile europene și cu o parte din domnii Moldovei de la Petru I la Ștefan cel Mare.

Marele Cneaz al Lituaniei (Lietuva) a cărei istorie e atât de puțin cunoscută la noi, s-a constituit pe la mijlocul sec. XIII, prin unificarea sub conducerea lui Mindaugas (în polonă Mendog) a uniunilor de triburi lituane păgâne, conduse de *kunigas* (cnezi) din jurul bazinelor Niemenului și a Viliiei, în lupta împotriva cavalerilor teutoni și a ramurii livoniene a acestora. Lituani erau un străvechi neam indo-european baltic, autohton, înrudit cu strămoșii noștri geto-daci, având o limbă și o identitate etnică proprie între neamurile slave și germane. În paralel cu lupta împotriva cavalerilor teutoni și a polonilor ei au trecut la cucerirea cneazatelor rusești apusene, înlăturând de aici stăpânirea Hoardei de Aur și ajungând în a doua jumătate a sec. XIV, la hotarele Moldovei și la țărmul Mării Negre. Sub influență polonă, mai ales după începutul uniunilor treptate cu Polonia (între 1386-1569), o parte din cnezii lituani s-au creștinat în rit catolic, în timp ce în părțile răsăritene și de sud-est au adoptat ritul ortodox. Ca și românii au preluat titlul bulgăresc de boieri (pani în apus), și limba slavă (ruteană sau bielorusă) în cancelarie și în biserică, fără a-și pierde identitatea etnică. Lituani (litfele, „litfele păgâne“) au fost vecini cu Moldova din sec. XIV până la uniunea de la Lublin (1569), când s-au retras oficial la nord de Vilia, cedând Poloniei toate teritoriile dintre acest râu, Moldova și Hanatul Crimei.

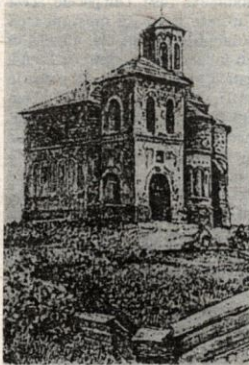
Întemeietorul marii dinastii lituane a Gedimino-Jagiellonilor, a cărei mlădiță a fost Evdochia, soția lui Ștefan cel Mare, a fost pe la 1292 kunigul (cneazul) Pukuver. Între cei trei fii ai acestuia: Vitenes, primul mare cneaz lituan

la 1296, mort în 1315, Gediminas mare cneaz între 1316-1341 și Voin cneaz de Polokh la 1326, ne interesează urmașii celui de-al doilea, care a și dat numele inițial al dinastiei. Căsătorit de două ori, el a avut trei băieți cu prima soție (cneazul de Troki, al cărui nume nu e cunoscut, mort în 1336, Narimunt (botezat Gleb), ostatec la Moscova între 1338 și 1342 și Javnuta, rămas păgân, care a urmat ca mare cneaz tatălui său (1341-1345). Urmașii de sex masculin ai lui Gediminas cu a doua soție au fost Algeirdas (Olgiard în polonă), mare cneaz al Lituaniei (1345-1377), după înlăturarea fratelui său vitreg Javnuta din Vilnius, împărțind însă marea cnezie cu fratele său Kieistut, cneazul de Troki (1337-1382), în timp ce dintre ceilalți trei frați: Lubart (Dimitrie), Koriat (Mihail) și Monivid (Patriciu), doar Lubart cneaz de Volânia (mort în 1384) a jucat un rol mai însemnat în luptele cu polonii și ungurii. Între descendenții ultimilor trei se impune atenției numai Vitautas (Witold în polonă), botezat în rit catolic Alexandru, mare cneaz al Lituaniei (1401-1430) și sora sa Ringala (Ana), căsătorită a doua oară, în 1421, cu Alexandru cel Bun, urmașii lui Kieistut.

Marele cneaz Algierdas, rămas păgân, cuceritorul Kievului, și pentru puțin timp în 1368 al Moscovei, a avut cu două soții nu mai puțin de 21 de urmași de ambele sexe. Între aceștia s-au numărat, din a doua căsătorie, logailas (Jagiello în polonă), mare cneaz și apoi cneaz suprem al Lituaniei (1377-1434) și rege al Poloniei din 1386, întemeietorul branșei regilor Jagielloni (1386-1572), aflat în relații strânse cu domniile moldoveni și munteni din vremea sa, și Svidrigailas (Swidrigiello în polonă) (Boleslav), mare cneaz al Lituaniei (1430-1432), aliatul lui Alexandru cel Bun.

Între urmașii din prima căsătorie a lui Algeirdas, frați vitregi cu regele Poloniei Vladislav Jagiello, ne interesează Vladimir (Volodimir), care în pomelnicul de la Bistrița e înregistrat ca marele cneaz de Kiev

Vasile, acesta fiind numele ortodox al bunicului Evdochiei și nici-decum o greșeală a copistului, cum s-a presupus mai demult. Instalat la Kiev de tatăl său în 1362, după cucerirea orașului, e înlăturat de aici în 1395 de marele cneaz al Lituaniei, vărul său Vitautas (Witold), și înlocuit cu fratele său vitreg Skirigailo (Ivan) (1395-1397). Moare după octombrie 1398, aflându-și locul de veci în Lavra Pecerska de lângă Kiev.

Biserica Mirăuților, înainte de restaurare

A avut patru urmași, dintre care doar tatăl Evdochiei, Alexandru (Olelko) s-a afirmat în luptele politice dintre unchii săi dinspre tată, în cele din urmă sprijinind pe vărul său, regele Poloniei Cazimir IV Jagiellończyk (1447-1492), mare cneaz al Lituaniei (1440-1492), care îi confirmă calitatea de cneaz de Kiev, el intitulându-se însă „domn ereditar” al acestuia. Se cunoaște portretul tatălui Evdochiei căsătorit încă de la 22 august 1417 cu Anastasia, fiica lui Vasile I, marele cneaz al Moscovei, și al Sofiei, fiica lui Vitautas (Witold). Cum Alexandru (Olelko) s-a călugărit și a murit în 1454 la Lavra Pecerska de lângă Kiev, unde a și fost înmormântat, căsătoria din 1463 a fiicei sale cu Ștefan cel Mare a fost negociată de văduva sa, mama acesteia, care s-a stins din viață în 1470, aproape trei ani după fiica sa. Astfel că Evdo-

chia, cneaghină lituană de Kiev, din herbul Pogori litewski, avea totuși și sânge rusesc, din partea mamei.

* * *

• Desigur, în perfectarea căsătoriei Evdochiei cu domnul Moldovei, un rol important trebuie să fi avut și fiul cel mare al lui Alexandru (Olelko), Semen (Simion), fratele Evdochiei, născut pe la 1420, cneaz de Kiev între 1454-1470, așadar cumnatul lui Ștefan cel Mare, supus credincios al unchiului său de-al doilea, Cazimir IV, regele Poloniei și mare cneaz al Lituaniei, cel pe care letopisițele moldovenești din veacul XVI îi dau porecla de „țar” = „împărat”.

Pe lângă Evdochia, Semen a mai avut un frate, Mihail, cneaz de Slutsk și Kopil, executat în 1481, în urma unui complot împotriva lui Cazimir IV, și două surori, una al cărui nume nu s-a păstrat, căsătorită cu Iurie, cneaz de Pronsk, și Teodosia (Fedka), soția lui Semen Jukievici (Holszaski?), cea care a insistat în 1480 pentru căsătoria Elenei (Olenei), fiica Evdochiei și a lui Ștefan cel Mare, cu Ivan cel Tânăr, fiul marelui cneaz al Moscovei Ivan III (1462-1505).

Acesta este așadar neamul lituan al Gedimino-Jagiellonilor din care făcea parte doamna Evdochia, nepoata de văr a regelui Poloniei Cazimir IV, prima soție a lui Ștefan cel Mare, înrudit prin alianțe matrimoniale cu ramura Riuricilor moscoviți. Departe de a fi o oarecare cneaghină rusoaică sau lituană rusificată, cum e percepută de obicei în istoriografia românească (cele polonă, ucrainiană și rusă nici măcar nu-i cunosc numele!), Evdochia de Kiev era menită să-i aducă soțului său un evantai larg de alianțe, de la Cracovia la Moscova, așa cum nu a putut să facă nici una din soțiile lui Ștefan care i-au urmat. Din nefericire, s-a stins prea repede și numai pomelnicul de la Bistrița stă martor al numeroaselor sale rubedenii de marcă, ce fac din căsătoria cu ea una din cele mai prestigioase alianțe matrimoniale contractate vreodată de domniile Moldovei. ■

Centenarul expediției antarctice „Belgica“

La 16 august 1897, într-o zi de luni, o mică navă cu trei catarge, având o lungime de numai 30 de metri, aflată în dreptul pontonului central din marele port flamand Antwerpen (Anvers), ridica ancora și, după o elegantă manevră, se îndrepta spre estuarul fluviului Escaut. Era „Belgica“, vasul Expediției Antarctice Belgiene. Douăzeci de mii de oameni asistau la această plecare spre misteriosul și greu accesibilul continent sudic. Uralele lor entuziaste reduceau efectul salvelor de tun și acopereau alămurile fanfarelor care cântau La Brabançonne, imnul național al Belgiei.

Puzderie de ambarcațiuni, de toate felurile, toate pavozate de sărbătoare, înconjurau „Belgica“, însoțind-o în drumul ei spre mare. Nava expediției era atât de încărcată încât puntea se afla la numai 50 cm de suprafața apei.

Abia după câteva ore, când manifestările de rămas bun erau pe sfârșite, membrii echipajului s-au reunit în jurul comandantului, Adrien de Gerlache, inițiatorul și organizatorul expediției. Erau cu toții 21 de oameni, foarte tineri, media de vârstă fiind de numai 26 de ani, dar formau o echipă care avea să înscrie o pagină glorioasă în istoria, nu lipsită de mari tragedii, a explorărilor antarctice.

EMIL RACOVIȚĂ:

„DIN LOCURI UNDE NIMENI

NU MAI FUSESE VREODATĂ“

ALEXANDRU MARINESCU

• Primul român în Antarctica • 13 luni pe banchiză • Un document inedit despre frământările membrilor expediției • Floră și faună de la sud de Cercul Polar • Tipul perfectului explorator

Alături de Adrien de Gerlache, care în septembrie 1894 prezentase Societății regale belgiene de geografie din Bruxelles proiectul expediției și obținuse patronajul acesteia, se afla Georges Lecointe. El acceptase postul de comandant secund abia la sfârșitul lunii iunie 1897. Din statul major al expediției mai făceau parte: Emile Danco – ofițer belgian însărcinat cu cercetările de geo-magnetism, naturalistul român Emil Racoviță – responsabil cu problemele de botanică și zoologie, chimistul polonez Henryk Arotowski – care urma să se ocupe de meteorologie, oceanografie fizică și, pe cât posibil, de geologie. Norvegianul Roald Amundsen era al doilea ofițer. Ultimul membru al statului major, americanul Frederick Cook – medicul, antropologul și fotografatul expediției – nu se afla încă la bord. El urma să se alăture expediției abia la Rio de Janeiro, unde „Belgica” avea să sosească la 22 octombrie. În echipaj mai erau trei ofițeri belgieni, cinci mateloți norvegieni și șase belgieni. Pe traseu s-a mai atașat un tânăr polonez, Anton Dobrowolski, care va face cercetări asupra norilor și zăpezii.

„Belgica” avea deci un echipaj internațional, fapt neobișnuit pentru sfârșitul sec. XX, când orgoliile naționale nu prea puteau fi ocolite la alcătuirea echipei unei expediții. La această premieră, Adrien de Gerlache izbutise să mai adauge încă una, de mare importanță și care va avea un larg ecou, stabilind drept scop principal al expediției cercetarea științifică complexă a ținuturilor antarctice.

Planul inițial al expediției prevedea două campanii antarctice estivale, separate de o iernare în Australia, la Melbourne, dar nu a putut fi realizat fiindcă „Belgica” a fost blocată de ghețuri timp de 13 luni. Să amintim etapele esențiale ale expediției. De la Punta Arenas, „Belgica” s-a îndreptat spre Sud, traversând strâmtoarea Magellan, explorând canalele Cockburn și Beagle, făcând escală la Ushua și apoi în golful San Juan din insula Statelor. La 21 ianuarie 1898 a pătruns în strâmtoarea Bransfield și

la 24 ianuarie 1898, aflându-se în golful Hughes, pornind să verifice dacă există vreo legătură între acesta și Marea George al IV-lea, a descoperit o nouă strâmtoare pe care a explorat-o vreme de trei săptămâni, în cursul a 20 debarcări.

La 13 februarie 1898, a intrat în Pacificul austral și a navigat în lungul banchizei. La 28 februarie în gheață au apărut o serie de canale și „Belgica” s-a angajat în banchiză cu speranța că va putea trece. Dar sezonul estival era pe sfârșite și la 10 martie 1898 nava a fost blocată de ghețuri, rămânând prizonieră până la 14 martie 1899 când, după imense eforturi, a izbutit să se elibereze. „Belgica” a fost astfel prima expediție care a iernat dincolo de Cercul polar sudic, înfruntând rigorile nopții polare și realizând o stranie călătorie.

Imobilă, în chinga ghețurilor, a parcurs 3 600 km, purtată de banchiza în derivă, când spre Sud, când spre Nord. A atins astfel, la un moment dat, 71°36' latitudine sudică. Membrii echipei științifice au putut să întreprindă, pentru prima dată în istorie, observații meteorologice, geo-magnetice, glaciologice, oceanografice sau zoologice, de-a lungul unui întreg an. Dar această dublă victorie, a rezistenței umane și a pasiunii pentru cunoașterea științifică, a fost plătită cu grele suferințe și cu sacrificiul a două vieți. Din cei 19 oameni care s-au aflat pe „Belgica”, când aceasta a părăsit Punta Arenas, pornind spre Sud, numai 17 s-au întors în Europa. Tânărul matelot Karl-August Wiencke și strălucitul ofițer Emile Danco au sporit cu numele lor, lista martirilor Antarcticilor.

In arhiva „Roald Amundsen” păstrată la Biblioteca Universității din Oslo, am descoperit un *Proces verbal inedit*, din 22 septembrie 1898, care reflectă frământările statului major al expediției, într-un moment plin de tensiune.

Îl semnalăm în avanpremieră cititorilor *Magazinului istoric* acum, când la Bruxelles vor avea loc, la 14-17 mai a.c., festivități prilejuite de centenarul expediției „Belgica”, eveniment științific la care România a avut o contribuție însemnată. În acele zile de septembrie din urmă cu

un secol, soarele revenise, după cumplita noapte polară, care durase 1 600 de ore, observațiile științifice, care nu încetaseră nici un moment, erau acum mai intense, fauna care repopulase banchiza, păsări, foci, cetacee, oferea noi subiecte de studiu naturalistului ce își umplea caietele cu note asupra comportamentului, însoțindu-le cu desene schițate cu mână sigură. Sănătatea oamenilor se ameliorase substanțial, mai ales în urma consumului de carne proaspătă, de focă sau pinguin, așa cum recomandase doctorul Cook. Se făceau planuri de explorări, care de care mai îndrăznețe, fiecare propunea ceva și își apăra cu îndârjire ideea. La 30 iulie 1898, Cook, Amundsen și Lecointe au întreprins o expediție pe banchiză, dar aceasta a început să se fragmenteze pe neașteptate și călătoria era cât pe aici să se termine tragic.

Proiectele au continuat însă să se contureze și reuniunea membrilor statului major, din 21 septembrie 1898, a cărei desfășurare a fost consemnată de Georges Lecointe în procesul verbal întocmit a doua zi, reprezintă unul din momentele cele mai importante. Dezbaterile au avut loc într-o perioadă ce părea prielnică pentru eliberarea navei din banchiză. Cu câteva zile înaintea reuniunii (hotărâtă încă din 14 septembrie) începuse un dezgheț puternic care putea să ducă la dislocarea banchizei. Echipajul de pe „Belgica” pregătise montarea velelor și topea zilnic mari cantități de zăpadă pentru a umple chesoanele de apă.

Acoperișul din scanduri, care protejase puntea în cursul iernii, fusese demontat. Dar capriciile vremii în Antarctica s-au manifestat și ele. Programul pe care-l stabilesc, mai complex sau mai simplificat, în funcție de data părăsirii banchizei, urmează, în linii mari, proiectele inițiale ale expediției, cu iernarea unei echipe pe țărmul Țării Victoria, cu cercetări în zona Țării de Foc și cu trimiterea navei la Melbourne, dar sunt menționate și câteva idei noi. Problemele de ordin financiar apar și ele la iveală și condiționează, în ultimă instanță, prelungirea cu un an a campaniei.

Deosebit de interesantă ne apare dorința exploratorilor, cu excepția lui

Racoviță, de a reveni în strămoșarea nou descoperită pentru a relua și aprofunda cercetările făcute în perioada 23 ianuarie - 10 februarie 1898. „D-nul Racoviță - se consemnează în amintitul document - declară că nu va lua, în nici un fel, parte la cel de al treilea an de campanie, dar că se angajează să lucreze; ca membru al expediției, atât în insula Statelor, cât și pe Coasta de Est a Americii «timp de una sau mai multe luni, dacă nu cumva o problemă de sănătate sau de familie mă va chema în Europa, și atât cât va fi posibil să beneficiaz, fără a abuza, de bunăvoința guvernului Republicii Argentine față de expediție»”.

Eliberarea foarte târzie din banchiză, abia la 14 martie 1899, a zădărnicit toate aceste proiecte, nava îndreptându-se spre Punta Arena, unde a sosit în zorii zilei de 28 martie 1899. Deși pe drumul de întoarcere, vremea a fost nefavorabilă, cu furtuni puternice, de câte ori a fost posibil s-au făcut dragaje și s-a sondat adâncimea oceanului (la 23 martie s-a consemnat adâncimea record de 4 800 m) și s-au înregistrat temperaturile submarine, așa cum se prevăzuse în proiectul campaniei 1898-1899.

Iată cum sintetizează Emil Racoviță principalele contribuții pe care expediția „Belgica” le-a adus la cunoașterea zonelor antarctice: „1) Am descoperit în Strâmtoarea Drake un bazin oceanic de mare adâncime. 2) Am descris și studiat o nouă strămoșare și noi pământuri și am adus un întreg material pentru studiul geologiei lor. 3) Am descoperit fauna terestră și am adus flora completă a unui pământ antarctic. 4) Am descoperit un platou continental foarte întins și am putut aduna, pentru prima dată, floră și faună aflată la sud de Cercul Polar. 5) Am strâns observații meteorologice pe întreaga durată a unui an și aceste date sunt singurele pe care știința le posedă, deci singurele care ne pot furniza o idee asupra climatologiei Antarcticii. 6) Am adus observații magnetice din locuri unde nimeni nu mai fusese vreodată”.

(Continuare în p. 78)

În p. 69: „Belgica” pe banchiză
(foto Fr. Cook)

De sus în jos: Emil Racoviță în laboratorul său de pe „Belgica”, o parte din echipaj (de la stânga la dreapta: Danco, Racoviță, Arctowski, Melaerts, de Gerlache, Lecoq) și laboratorul de fizică de pe navă (foto Fr. Cook).

CĂRȚI DE LA BLAJ

„Limba, literatura și cultura românească modernă poartă pecetea făurită la Blaj – cu câte lacrimi, cu cât sânge și cu cât geniu o știe numai istoricul care și-a închinat viața cercetând această epocă eroică”.

Astfel consemna Mircea Eliade, într-un volum omagial tipărit în 1955 la Paris, rolul Blajului în cultura și istoria românilor.

Câteva apariții editoriale din ultimii ani, puse la dispoziția noastră de Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, sunt dedicate acestei așezări de pe Târnave și personalităților care au activat aici.

Blajul, o istorie în texte, de Teodor Seiceanu și Ion Buziași, Editura Demiurg, București, 1993, este o selecție din scrierile închinată „micii Rome”, cum expresiv a numit Eminescu centrul de puternică iradiere culturală și națională. „Blajul – scria Timotei Cipariu în 1867 – e unul din acele puține locuri istorice care, deși nici după extensiunea lor, se pare a fi destinate de providență a juca un rol însemnat în istoria culturii popoarelor. Cel puțin locul Blajului în istoria românilor, ales transilvani, e mai însemnat decât să se poată cândva trece cu vederea”.

Dascălii Blajului, 1754-1948, de Nicolae Comșa și Teodor Seiceanu, cuvânt înainte de Ion Brad, tipărită de aceeași Editură Demiurg, în 1994, este reeditarea unei cărți publicate de primul autor în 1940 (cu date privind perioada 1754-1918), cu completările coautorului (perioada până la 1948). Sunt „fișele” bibliografice ale celor care au trudit pentru răspândirea lumi-

Catedrala din Blaj (sus), Ioan Micu Moldoveanu (dreapta) și cardinalul Iuliu Hossu

nilor cărții și culturii în rândurile a generații și generații de învățăcei, mulți dintre ei continuându-le opera cu aură de apostolat. Au fost printre acești dascăli ai Blajului cei care au pregătit inimile și cugetele pentru mari momente de istorie: Revoluția de la 1848, din urmă cu 150 ani, și neuitata Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, când idealul unirii cu Țara s-a împlinit pentru toți românii.

Școlilor Blajului, la împlinirea a 240 ani de la înființarea lor (1754-1994) le este dedicat un număr jubiliar al revistei *Cultura creștină*, publicație editată de Mitropolia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică.

Din anul 1995, *Cultura creștină* (care a apărut între 1911 și 1926, 1936 și 1944) reapare într-o serie nouă, ajungând în 1997 la cel de-al treilea volum. În paginile ei sunt reunite studii, documente, evocări ale unor momente și personalități din trecutul bisericii greco-catolice, grupate în secțiuni precum *Izvoarele luminii, Aniversări, Blajul, Biserică, școală, națiune, istorie, cultură, societate* ș.a.

Episcopului Ion Inocențiu Micu-Klein, ale cărui oseminte au fost aduse în 1997 de la Roma și reînhumate în catedrala de la Blaj (*Magazin istoric*, nr. 2/1997) îi sunt închinată câteva volume. Conf. dr. Alexandru Suciu publică în Editura Lux Libris, Brașov, 1996, antologia *Ion Inocențiu*

Micu-Klein, martir al neamului românesc, florilegiu din scrierile despre cel pe care Lucian Blaga îl socotea „neîndoios cea mai proeminentă figură pe care biserica unită a dat-o în cursul existenței sale poporului român din Transilvania”.

Editura Petru Maior, Târgu Mureș, 1997, tipărește ediția a II-a (îngrijită și revizuită de Valentin Borda, cuvânt înainte prof. dr. Josif Constantin Drăgan) a monografiei *Pe urmele lui Ion Inocențiu Micu-Klein*, de Corneliu Albu.

La capătul unor îndelungate investigații în arhivele Vaticanului și în altele din Viena, Budapesta, București și Cluj, Francisc Pall a alcătuit o minuțioasă și sistematică reconstituire a perioadei cât Ion Inocențiu Micu-Klein s-a aflat în exil la Roma. Cercetarea sa a apărut în 1997 la Cluj-Napoca, sub titlul *Inocențiu Micu-Klein. Exilul la Roma, 1745-1768* în trei volume (primul – studiu, celelalte două – documente). „Inocențiu – arată autorul – a pus Unirea religioasă în slujba ideii naționale... Ideile și revendicările pentru care s-a luptat, puse în slujba unor necesități istorice, au găsit teren fertil încă în timpul vieții sale, pentru ca, în cursul generațiilor următoare, să aducă rod bogat, formând temelia programului național de emancipare a românilor din Transilvania”.

În fine, mai consemnăm și volumul *Cardinalul Iuliu Hossu*

(1885-1970), Editura Unitos, Cluj-Napoca, 1995, publicat de ierom. prof. univ. dr. Silvestru Aug Prunduș – OSBM, pr. prof. Clemente Plaianu (coordonatori), protopop prof. univ. Alexandru Nicula, pr. prof. univ. dr. Ioana M. Bota, [pr. Ion Costan] cu o postfață de arhiepiscop cardinal dr. Alexandru Todea. Sunt reunite mărturii și documente privind înaltul prelat greco-catolic, apărător al dreptului românilor transilvăneni, cel care din însărcinarea Mareșului Sfat al Națiunii a citit, la 1 Decembrie 1918, Marii Adunări de la Alba Iulia Declarația Unirii. Spunea în acel istoric moment Iuliu Hossu: „Fericit am vestit hotărârea judecătii lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească; fericiți voi care ați pecetluit pe veci Unirea cu Țara Mamă.”

O viață întreagă veți mărturisii cu mândrie: Și eu am fost la Alba Iulia!

Fiii fiilor voștri vor chezași puternic și fericiți roșind: Și părinții noștri au fost la Alba Iulia. Voi sunteți marea armată a sufletelor alese, a neamului nostru.

De acum o Românie Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului Său.”

Cu un an mai înainte, la 4 decembrie 1917 în catedrala de la Blaj, Iuliu Hossu fusese hirotonisit episcop de Gherla. ■

L. IOAN

SIGILOGRAFICĂ

(Biverb: 6, 4)

AA A – R

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Vechi cetăți și așezări daco-gețice și romane*: S-I-A-O-CALLATIS-ARRUBIUM-M-SUP-O-HISTRIA-ZAR-CPP-CELEI-UIO-GI-NALT-GENAD-UATAR-UMI-RUE-CR-S-S-TOMIS-CAPIDAVA

Soluția jocurilor din numărul trecut:

p. 58: DURAS (TARE-DURĂ)
p. 82: VECHIL (ANTIC-VECHI)

ARHIVUL SCITIC
DE STIPE IDEMOCA

TATĂL ÎMPĂRATULUI TRAIAN

LIVIU MĂRGHITAN

Marcus Ulpius Traianus, de la a cărui urcare pe tronul împărătesc al Imperiului roman se împlinesc în acest an 19 secole, era originar din Peninsula Iberică. Localitatea în care s-a născut, în data de 18 septembrie, anul 53 d. Chr., era colonia romană numită semnificativ *Italica*. Acest oraș era situat în Betica, una din cele trei provincii hispanice create de către Octavian August, aflată în colțul sud-estic al peninsulei. Pentru o mai precisă localizare actuală a respectivului centru urban antic, consemnăm că el se află în provincia Andalusia, la mică distanță de Sevilla, în vecinătatea nemijlocită a actualului orașel Santiponce.

Fiind orașul natal al împăratului Traian, Italica a beneficiat de un regim oarecum privilegiat printre centrele urbane romane din Hispania. Situația s-a prelungit și pe durata domniei împăratului Hadrian, a cărui urcare pe tron s-a datorat lui Traian și soției acestuia, Plotina. Astfel, în secolul II d. Chr., Italica a avut o evoluție urbanistică deosebită. Firește că importanțele sale edificii, cum ar fi un mare amfiteatru, o cuprinzătoare piață publică (*for*), o serie de mari temple, între care unul închinat memoriei lui Traian, au atras încă din secolul XVI atenția istoricilor moderni. Inițial s-au efectuat săpături în scopul obținerii de sculpturi și inscripții antice, dar pe măsură ce ne apropiem de anii noștri cercetările arheologice de la Italica au început să se efectueze sistematic în scopuri pur științifice. Lucrările de investigare a ruinelor de lângă

Santiponce s-au întreprins sub egida Muzeului Arheologic din Sevilla, instituție care posedă în prezent o bogată colecție de diverse materiale recuperate de la Italica.

Cu toate că s-a explorat o însemnată zonă din perimetrul acestui centru urban roman, spre dezamăgirea cercetătorilor, nu a ieșit la iveală nici un indiciu de natură materială, care să poată fi atribuit ambianței edilitare a familiei împăratului Traian. N-a fost identificată nici o locuință despre care să se poată afirma că aparținuse familiei Ulpiilor.

Tatăl viitorului împărat, numit și el Marcus Ulpius Traianus, ajunsese să dețină importante funcții militare și civile, mai cu seamă în anii domniei lui Vespasian (69-79), a cărui urcare pe tron o sprijinise efectiv cu trupele pe care le avea sub comanda sa în Siria. Cu siguranță, el poseda proprietăți imobiliare în Italica. Deocamdată însă, ele nu pot fi identificate printre ruinele orașului antic hispanic.

Totuși, un indiciu concret al prezenței familiei lui Traian în Italica și-a făcut apariția. În timpul decapării unei construcții publice, de apreciable dimensiuni, într-o încăpere, probabil un culoar de trecere, a fost descoperită o pardoseală de mortar, frumos fațetată, colorată în roșu-marونی, având ca decor elemente geometrice realizate din șiruri punctate. O parte din acest ornament reprezintă un fel de labirint paralelipipedic, iar o altă porțiune e decorată cu o rețea romboidală, și aceasta din urmă formată tot din linii punctate,

dispușe oblic. S-au recuperat 25 de fragmente de diferite dimensiuni, dar nu toate având posibilitatea de a se alătura una de cealaltă. Din acest considerent întregirea s-a făcut cu multă dificultate. După asamblarea părților, pe două rânduri, au apărut litere majuscule aparținătoare alfabetului latin. Înalte de 7-9 centimetri, aceste semne grafice sunt imprimare prin linii ferme, fiind doar încadrate într-un chenar punctat. Textul nu este întreg, lipsind cam o treime din partea sa dreaptă, în care era finalul inscripției.

În rândul de sus, cu prescurtările caracteristice inscripțiilor din Antichitate, este consemnat numele tatălui lui Traian, Marcus Trahius, cu precizarea că era fiul lui Cneus. Având în vedere faptul că inscripția a fost pusă în Hispania, și era destinată a fi citită de către localnici romani care nu mai vorbeau o limbă pur latină, ci graiul le era influențat de pronunția și o serie de cuvinte preluate din limba localnicilor hispani, numele *Traian* a fost redat în pronunția fonetică din

ținut. Se mai precizează că el era finanțatorul lucrării respective, în colaborare cu un alt personaj al cărui nume era menționat în partea ce n-a mai fost recuperată din pavajul colorat.

Succinta inscripție, deși nu aduce nici o informație suplimentară față de ceea ce se cunoaște din alte surse despre familia împăratului Traian, constituie totuși o mărturie concretă a implicării lui Traianus seniorul în activitatea de înfrumusețare a orașului în care trăia, contribuind financiar din averea-i proprie.

Pavimentul cu inscripție se păstrează în cadrul expoziției permanente a Muzeului Arheologic din Sevilla, iar imaginea acestuia ne-a fost pusă cu generozitate la dispoziție de către directorul acestei prestigioase instituții, reputatul arheolog spaniol Fernando Fernandez Gomez.

Pentru prima dată în România, ea vede lumina tiparului în paginile *Magazinului istoric*. ■

O CALE SPRE EUROPA. DAR CARE?

(Urmare din p. 62)

familia de Wied, începute în 1867, s-au finalizat prin acceptul acesteia de a-i oferi pe prințesa Elisabeta ca soție, Carol îi scrie cancelarului, la 23 octombrie:

„Excelență,

Vă caut în liniștea vilegiaturii pentru a Vă anunța înaintea tuturor căsătoria mea cu prințesa Elisabeta de Wied. Interesul evident și folositor pe care Excelența Voastră l-a manifestat față de destinul meu și al țării mele mă asigură de pe acum de bunele Dvs. urări pentru această căsătorie, care este cu atât mai importantă pentru existența mea, cu cât eu m-am angajat în ea în afara oricărei combinații politice, urmând doar îndemnul inimii.

În cursul călătoriei mele am aflat despre numirea Contelui Keyserling ca ministru plenipotențiar la

Constantinopol. Pe de o parte, regret pierderea unui credincios consilier, dar mă bucur de avansarea Contelui, care poate fi considerată ca o recunoaștere a activității sale la București și îmi exprim speranța că și la Constantinopol, cu influența sa postură, îmi va păstra sentimente de fidelitate, pentru ca atunci când situația o va cere să mă sprijine și să promoveze după posibilități interesele mele.

Acum, în ceea ce privește postul vacant de la București, mi-ar place foarte mult dacă împrejurările ar permite să-l văd ocupat de o personalitate cunoscută de mine. Să-mi îngăduie Excelența Voastră să-l menționez în acest sens pe Domnul von Radowitz (*Magazin istoric*, nr. 2-5/1992), ca pe un om care posedă, așa cum cred, toate calitățile necesare spre a reprezenta cu demnitate guvernul prusian la București și care, de asemenea, prin caracterul său amabil, ar fi special indicat să păstreze cum se cuvine cele mai călduroase și mai prietenești raporturi între guvernul M.S. Regelui și guvernul meu“.

Bismarck răspunde abia la 3 februarie 1870, felicitându-l pe tinerii căsătorii și asigurându-l pe Carol că „privit din Berlin, orizontul politic prezintă, pentru moment, un colorit liniștitor... și am dorința ca nici un eveniment neașteptat să nu pună în discuție încrederea de curând creată în privința păcii generale“.

Era sincer Bismarck? Greu de presupus. Mai degrabă un om de stat perfect stăpân pe modul de a-și comunica și ascunde gândurile. Evenimentele vor dovedi. Mai mult, în vâltoarea lor, „raporturile prietenești și călduroase“ dintre București și Berlin vor atinge o acută stare de criză...

Înainte de a încheia acest prim grupaj, se poate constata că încă din primii ani de domnie, problema românilor din Imperiul austro-ungar nu-și poate găsi un loc sigur în concepția politică a tânărului domnitor. Această problemă îl va însoți în tot timpul celor 48 de ani ai domniei sale, fără a-i fi putut stabili locul exact în ordinea de priorități. ■

(Va urma)

Pentru noi toți, Constantin Gane¹ – sau, cum semna el, aproape constant, C. Gane (1885-1962) – este autorul uneia dintre cărțile reprezentative din cultura românească: *Trecute vieți de doamne și domnițe* (1932; mai multe ediții, până în 1970). Lectură instructivă și pasionantă, această operă în trei volume a rămas neegalată. Pentru a

1885 - 6
Către
Măi vorbesc prietenilor
Măi pot a de la mine
Măi vorbesc a de mine
Totuși înțelegem aici
Pentru că am fost trădă
Păi venim revolu.

C. Gane

nu cantona istoria femeii la nivelul social cel mai înalt – al familiilor domnitoare – autorul a dat și un volum, de proporții mai mici, de *Amărate și vesele vieți de jupănești și cucoane* (1942). Pentru istoricii epocii moderne, C. Gane este și autorul masivei monografii – unice, până acum – despre P. P. Carp (1936).

CONSTANTIN GANE

ȘTEFAN S. GOROVEI

- Respectul proprietății naște conștiință • Amintiri printre morminte
- Lagăr și diplomatie • Cum se pot da „lecții de bună-cuviință“
- Cunoștința trecutului la temelia viitorului • Nemeritata „răsplată“

Pământul, factor de tradiție

Fiu al avocatului Ștefan Gane și al Constanței Canano, C. Gane s-a născut la Botoșani, la 21 martie 1885, într-o familie al cărei nume aparține culturii românești din veacurile XIX-XX: în spita aceasta se înșiră frații *Enacache Gane* (1787-1842), *Costache Gane* (1800-1865) și *Dumitrache Gane* – un poet, un traducător, un întemeietor de tipografie la Iași. Pe când un frate al acestora, Matei Gane, a fost tatăl lui *Nicu*

Gane (1838-1916), scriitor și om politic junimist, Dumitrache însuși („tipograful“) a fost socrul lui Costache Negruzzi și – printr-o fiică măritată cu un Gane dintr-o altă ramură – străbunicul lui C. Gane.

După studii în orașul natal, C. Gane a urmat dreptul la Heidelberg și și-a luat doctoratul la Rostock, în 1910. Debutul său științific și publicistic stă sub semnul genealogiei: primul său articol pare a fi acela despre *Atanase Gani*, datat „București, febr. 1912“ și tipărit în nr. 2-3 al revistei *Arhiva Genealogică*, tocmai atunci întemeiată de Sever Zotta la Iași; la vremea aceea, el semna „Constantin Șt. Gane“. Marele renume nu i l-au adus nici volumele de impresii din al doilea război balcanic și din primul război mondial, la

care luase parte (*Amintirile unui fost holerici și Prin viroage și coclauri*) și nici încercarea de cronică familială (*Pe aripa vremii*), ci evocarea vieților de doamne și domnițe – întâi în emisiuni radiofonice, apoi în foiletoane în ziarul *Epoca* și, în fine, în volume. Cu această carte, C. Gane este creatorul unui gen nou în literatura română, la întretărirea istoriei cu beletristica; trama operei este, indiscutabil genealogică – nici n-ar fi putut fi altfel! –, chiar dacă *Trecutele vieți* nu au adus și contribuții masive pe acest teren. Tot cercetarea genealogică stă și la temelia cărții în care a evocat *Amărate și vesele vieți de jupănești și cucoane*, ca și în unele din evocările adunate în 1939 sub titlul *Dincolo de zbuciumul veacului* (ediția a

¹ Acest articol reproduce textul comunicării susținute de autor în cadrul celui de-al VI-lea Simpozion de studii genealogice (Iași, 10-13 mai 1995); subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

doua, în 1943, s-a intitulat *Portrete de femei*).

Cartea pe care, în 1923, a închinat-o propriului său neam, *Pe aripa vremii*, ilustrează același mod de a cerceta și evoca istoria: cu atenție pentru izvoare, dar cu multă detașare, cu ironie și cu nostalgie. Istoria familiei Gane nu poate fi socotită ca fiind scrisă prin această carte, firește: corectări și completări – pe baza unor fonduri documentare a căror exploatare e abia la început – sunt încă necesare, și abia ele ne vor restitui imaginea precisă a Găneștilor din veacul trecut; nu mai puțin și partea veche a acestei istorii rămâne un câmp vast pentru fertile cercetări înnoitoare. În paginile acestei cărți, C. Gane a pus și crezul său cu privire la clasa căreia îi aparține prin toți strămoșii săi: „În viața noastră de altădată, petrecută întâi în războaie și în rugăciuni, iar mai apoi în cele mai neînchipuite umilini, factorul de tradiție a fost numai pământul. Oricât de mult am crede că boierul pământean, batjocorit și dezbrăcat de grec, ar fi pierdut conștiința unei aristocrații, ne înșelăm. Legătura lui cu pământul i-a sădit în suflet, prin respectarea dreptului de proprietate și prin amintirea unor vremuri mai bune, o conștiință aristocratică, înăbușită, dar în ființă, care-a dus mai târziu la reacțiune împotriva Eteriei și la zilele lui Ion Sandu Sturdza“. Cât adevăr este în această constatare privind legătura cu pământul ca factor de tradiție și continuitate, nu mai este nevoie s-o subliniem azi, când ea renaște cu atâta putere.

Cum putea fi, în tot scrisul său, C. Gane altfel decât romantic?! „Amintirile mele le caut printre morminte“ – mărturisea el în 1939, explicând

cum din citirea unor „vechi hârtoage cu întortochiate slove chirilice... au tăsnit deodată, la lumină, viețile acelor oameni care au trecut cândva, ca umbrele...“

Din aceste crezuri romantice și idealiste au răsărit cărțile lui C. Gane și tot ele sunt de natură să explice opțiunea sa politică din deceniul al patrulea, manifestată prin aderarea (1935) la Garda de fier; în plan literar și social-politic, ideile acestei mișcări le-a promovat prin revista *Sânzana* (1937-1938), pe cât de valoroasă prin materialele editate în paginile ei, pe atât de puțin cunoscută și folosită. Opțiunea sa politică l-a dus, în 1938, în lagărul de la Miercurea Ciuc, alături de atâția dintre intelectualii de marcă ai țării, între care și ruda sa apropiată, istoricul P.P. Panaitescu. Sub guvernarea național-legionară (septembrie 1940-ianuarie 1941), a fost ministru plenipotențiar al României la Atena.

În ultimii ani ai activității sale, preocuparea pentru cercetarea și reconstituirea genealogiilor a fost, în chip evident, mai accentuată urmând însă aceeași direcție care azi se numește *genealogie socială* și care nu înseamnă simpla colectare de înșirare de nume, porecle, date de stare civilă și înrudiri, ci oglinda vie, stăruitoare și mereu perfectibilă a vieții înseși. Din această preocupare a rezultat volumul *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și din Moldova* și monografia familiei Ion Mavrodi vel hatman (București, 1942). Pe tărâmul genealogiei documentare, și revenind la cercetarea trecutului propriului său neam, a publicat (cu comentarii) un mănunchi de documente care aduceau *Știri noi despre Toader*

și *Gavril Gănescul* (Arhiva Românească, VIII, 1942; IX/2, 1944).

„Cu sângele lor vărsat pentru țară“

Eforturile pentru organizarea instituțională a cercetării în domeniul genealogiei au găsit în C. Gane un camarad entuziasat. La 11 aprilie 1943, el era unul din semnatarii *Actului Constitutiv* al Cercului Genealogic Român și, curând, fiind „unul din puținii supraviețuitori ai colaboratorilor lui Zotta“ la revista acestuia, i s-a încredințat sarcina de a prefața publicația menită să o continue pe aceea, pentru a aduce, astfel, un omagiu „fostului director al *Arhivei Genealogice*, harnicul iscoditor al trecutului românesc“, a cărui moarte la Orsk, în Urali, încă nu era cunoscută lumii științifice din țara noastră. Din acest *Cuvânt înainte* care deschide unicul număr al revistei *Arhiva Genealogică Română* (apărut în 1944), fie-ne îngăduit a reproduce un pasaj mai amplu, grăitor atât pentru concepțiile autorului, cât și pentru însemnătatea generală a studiilor genealogice la noi:

„O întrebare care știm că se pune la noi în țară în mintea multor oameni practici cu privire a așintită asupra viitorului țării – și al lor – este: «Ce avem noi cu trecutul? La ce servește a cunoaște originea familiilor și șirul strămoșilor?».

Servește a da unui neam cunoștința vechimii sale și, ca atare, dacă nu superioritatea, dar cel puțin egalitatea sa față de altele. Cunoștința originii familiilor e în legătură cu vechimea, a filiațiunii cu continuitatea. Vechimea și continuitatea unor familii pe un același

teritoriu este deci în strânsă legătură cu vechimea și continuitatea unui popor în limitele unor granițe istorice.

Călătorii din Occident ne-au numit mereu, cu o nuanță de ridicol dispreț: «Țărani de la Dunăre», iar vecinii de ai noștri, care ne-au încălecat sau ne încalecă pământul, unii de multe decenii, alții de nenumărate veacuri, se străduiesc să dovedească cu sofistice și neputincioase argumente că sunt primii ocupanți ai unor teritorii unde suntem dintotdeauna bășinași. A arăta, documentar, că, din tată în fiu, unele familii au trăit sau mai trăiesc și azi pe pământul acesta românesc, cu rosturile lor aici, cu amestecul lor în frământările trecutului, cu aportul lor în conducerea statului și cu sângele lor vărsat pentru țară, nu înseamnă oare a dovedi că nu suntem numai niște «țărani de la Dunăre», veniți pribegi de nu se știe unde? Nu înseamnă oare a face dovada unor drepturi istorice?, a ne da nouă înșine simțământul unei legitime mândrii – ceea ce dă putere – iar strănilor lecții de bună-cuviință și de mai multă măsură și tact în vocabular, ca și în fapt?

A-și cunoaște strămoșii, fie că erau ei boieri, mazili, răzeși sau țărani, înseamnă deci a cunoaște trecutul țării sale, iar fără cunoștința trecutului nu se poate lucra la temelia viitorului.

În scurtă vreme, odată cu închiderea orizonturilor românești, C. Gane a început a lua drumul închisorilor. Pentru perioada șederii sale în lagărul de la Caracal, în 1945, există mărturia lui Onisifor Ghibu: „Îl văd lângă mine pe scriitorul C. Gane – nota profesorul ardelean la 10 iunie 1945. A îmbătrânit cel puțin cu 4-5 ani.

Azi măcar îl poți lua ca model pentru un sfânt bizantin. Scrie mereu, scrie. Azi îl văd copiind un roman, scris aici, Rădăcini. Bietul scriitor s-a refugiat în alte lumi, ca s-o uite pe asta. Dar până una, alta, se usucă pe picioare».

Rădăcini („Romanul Măcișenilor“) a mai apucat să vadă lumina tiparului în 1947, în ultimul răgaz de pălpăire a libertății. La începutul anului 1949, C. Gane a fost arestat și condamnat la 25 de ani de închisoare. La o vârstă care nu era cea a senectuții, a pășit pragul temniței pentru a nu o mai părăsi niciodată: tăcerea s-a așternut peste numele său și peste opera sa. O ultimă mărturie – care s-ar putea să se refere chiar la ultimele sale luni de viață – aparține cuiva care i-a fost aproape în închisoarea de la Aiud: pe când ocupanții paturilor de jos discuta, în termeni nu tocmai reverențioși, despre nefericita Marie Antoinette – regina pe care atât de glorificata Revoluție Franceză a trimis-o la ghilotină –, dintr-un pat supraetajat s-a auzit glasul stins al celui care încă mai era C. Gane, pentru o ultimă lecție de istorie, de moralitate și de cavalierism.

Alături de ația intelectualii de frunte ai românilor, C. Gane a plătit cu viața o opțiune politică. Moartea sa la Aiud (aprilie 1962) și dispariția sa într-o anonimă groapă comună au constituit nemeritata „răsplată“ pentru multa lumină pe care a dat-o culturii neamului românesc. Căci lumină a fost acțiunea sa de popularizare frumoasă și înaltă a istoriei noastre, acțiune pe care el însuși a definit-o așa: „Înlesnirea ce doresc a da cititorului iubitor de trecut, de a cunoaște ceva din frământările, înălțările și scăderile neamului său“. ■

„BELGICA“

(Urmare din p.71)

Dar Emil Racoviță împărțea, la 1900, cu multă modestie, doar o serie de rezultate preliminare. Cercetarea materialelor aduse de expediție și prelucrarea observațiilor înregistrate abia urma să înceapă, sub directa supraveghere a Comisiei „Belgica“, înființată în acest scop de către guvernul belgian. Timp de aproape jumătate de veac, până în 1949, au apărut marile și elegante volume în quarto, prezentând o bună parte din rezultatele expediției sub titlul general *Expédition antarctique belge. Résultats du voyage du S.Y. Belgica en 1897-1898-1899, sous le commandement de A. de Gerlache de Gomery. Rapports scientifiques.*

„Belgica“ a beneficiat de una dintre cele mai strălucite echipe din istoria explorărilor antarctice, iar cariera ulterioară a oamenilor care l-au însoțit pe Adrien de Gerlache este o dovadă de netăgăduit a acestei afirmații.

Roald Amundsen (1872-1928), cuceritorul Polului Sud (14 decembrie 1911), socotit de Emil Racoviță drept „tipul cel mai desăvârșit, fizic, intelectual și moral, al perfectului explorator“, este considerat astăzi cel mai mare explorator polar al tuturor timpurilor. Medicul american Frederick Cook (1865-1940), personaj complex, dar nu lipsit de farmec, nu a scăpat nici el de fascinația ghețurilor și a izbutit să atingă Polul Nord la 21 aprilie 1908, chiar dacă izbânda i-a fost contestată ulterior de către compatriotul său Robert Peary. Emil Racoviță (1868-1947) a fost unul dintre cei mai străluciți biologi ai vremii sale, fondatorul unei noi științe, Biospeleologia (1907) și întemeietorul primului institut de speleologie din lume (Cluj, 1920).

Henryk Arctowski (1871-1958) și Anton Dobrowolski (1872-1954) au întemeiat și ei institute de cercetări și au determinat angajarea hotărâtă a Poloniei pe drumul cercetării polare. Georges Lecoigne (1869-1929) a condus Observatorul regal al Belgiei, de la Uccle, a fost membru al Academiei de Științe și a militat pentru internaționalizarea cercetării științifice. În fine, Adrien de Gerlache se bucură astăzi de renumele de cel mai mare navigator al țării sale.

Pentru toți acești bărbați extraordinari, expediția „Belgica“ a fost o școală dură, în care și-au desăvârșit marile lor calități. ■

TREI SOȚI

NU ADUC FERICIREA

Pentru a accede în înalta societate, Françoise nu se mulțumește să fie numai soția unui om bogat. Începe să studieze matematica, muzica, dansul și orice ar fi putut-o ajuta să pătrundă și să fie acceptată în lumea pe care o visa. La moartea soțului ei, în 1653, îi rămâne ca moștenire o mare avere.

Devenite celebre prin viața, aventurile și influența lor asupra oamenilor politici ai vremii, Doamnele de Montespan, Maintenon, Sévigné, La Fayette, Ducesa de Bougogne au marcat secolul lui Ludovic XIV. O nouă „stea” se adaugă constelației egerilor: Françoise Mignot, foarte puțin cunoscută astăzi, dar celebră în epocă. S-a născut la Grenoble în ianuarie 1624, din părinți de condiție modestă: mama sa era spălătoreasă. De altfel ea însăși avea să devină lenjereasă. Dar sărăcia nu mai avea importanță, când farmecul și frumusețea se îngemănau într-un chip ca al ei și când tânăra

și ambițioasă Françoise era atât de încrezătoare în viitor. Speranțele i-au fost încurajate de o ghicitoare în cărți, care i-a prezis că, la a treia căsătorie, va fi soția unui rege. Se pare că Fortuna îi ajută pe cei curajoși, care cred în steaua lor norocoasă. În orice caz, destinul eroinei noastre confirmă această aserțiune.

Molière și trupa sa

La 16 ani, Françoise dă prima lovitură, cucerind inima și averea lui Pierre de Portes d'Ambérieux, trezorier și perceptor general în Dauphiné, considerat un bătrân slinos și gângăvit. Prins în mrejele dulcii Françoise d'Ambérieux se căsătorește cu ea, mariajul lor stârnind în epocă acide comentarii.

Odată rămasă văduvă și bogată, urmează o altă „captură”: François de l'Hospital, conte de Hallier și de Rosnay, guvernator de Brie și Champagne, văduv al Charlottei de Essarts, amanta lui Henric IV. L'Hospital a făcut un adevărat „coup de foudre” pentru tânăra din Grenoble. Ea nu i-a răspuns la avansuri, jucându-se cu inima marelui senior. „Mi-ai dat inima, spunea el, dar la vârsta mea aș putea să-ți fiu tată”. Avea 70 de ani. Îi putea fi nu numai tată, dar și bunic. Peste câțva timp Françoise Mignot „a acceptat” să-i devină soție contelui. Proiectul a scandalizat în primul rând familia „tânărului soț”, care, simțindu-se dezonorată, urzise intrigi pentru a face imposibilă această uniune ridicolă, ce

În imagini: După exemplul lui Ludovic XIV (în stânga, la Versailles), care aduce trupe de teatru, Mignot (în dreapta) invită și ea actori.

amenința moștenirea familiei. Cei doi îndrăgostiți nu și-au făcut însă nici o grijă și, ca doi adolescenți timizi, s-au întâlnit în biserici și și-au făcut jurăminte în fața făcliilor de ceară.

Regele și-a dat consimțământul și, la 28 august 1653, în Biserica Părinților Augustini, în lipsa oricărui public, marele și influentul senior François de L'Hospital, mareșal al Franței, se căsătorește cu François Mignot, văduva lui Portes d'Amberieux.

În toamnă doamna mareșal era deja însărcinată. La 16 mai 1654, ea aduce pe lume un băiat. Bucuria părinților a fost scurtă, căci la patru zile de la naștere, copilul moare. După această nenorocire, François se schimbă. Se refugiază... în călătorii. Mareșalul suferă și el, dar din cauza absenței tinerii sale soții.

Când nu este plecată, François se dedică serbărilor și petrecerilor în rafinata sa locuință de pe strada Fossés-Montmartre. Acolo i-a primit pe rege, pe fratele acestuia, pe regina Cristina, pe nepoatele lui Mazarin. Fiecare din aceștia au admirat luxul decorului: mobile prețioase, vase din porțelanuri rare, tacâmuri și alte obiecte de argint.

După câțiva ani de căsnicie, la 20 aprilie 1660, ilustrul soț moare. Foarte repede lacrimile frumoșilor ochi ai soției seacă. François renunță la hainele negre pentru a-și relua viața strălucitoare. Molière și trupa sa vin la locuința văduvei pentru a juca *Scoala femeilor*. Așadar, casa ei nu este numai loc de întâlnire pentru anturajul regal, ci și un spațiu cultural. Peste toate patronază François cu frumusețea și spiritul ei. La 38 de ani cu formele sale pline, este de o frumusețe diabolică de care știe să profite.

Frumoasa spioană

Următorul bărbat care-i cade în cursă este un avocat general din Parlamentul Parisului, Denis Talon, bun orator și erudit, dar, ca și antecesorii săi, bogat și bătrân. Nebun după ea, Talon avea să devină o jucărie în mâinile acestei femei.

Colbert o angajase pe François pentru a-l spiona pe Denis Talon, în vederea obținerii unor probe în procesul lui Fouquet (procuror general și ministru al regelui), arestat, din ordinul lui Ludovic XIV. Se pare că regele luase această decizie, după ce vizitase castelul lui Fouquet de la Vaux. În fața luxului exorbitant, se simțise umilit. Pe de altă parte, Fouquet pusese ochii pe favorita regelui, domnișoara de La Vallière. Dar nimeni în regatul lui Ludovic XIV nu trebuia să-l egaleze în lux, în glorie și în dragoste „căci după cum pe ceruri nu există decât un singur soare, tot la fel în Franța nu putea exista decât un singur rege”.

François Mignot, frumoasa spioană, își ia rolul în serios, cu fidelitate față de cel care a angajat-o. Numai că soarta joacă uneori feste imprevizibile. Cu toată pasiunea sa, Talon își ascunde rapoartele privitoare la Fouquet, astfel că François nu-și poate duce misiunea la bun sfârșit. În aceste condiții, Ludovic XIV vrea să o îndepărteze. Amenințată cu dizgrația, François se apără din răsuputeri.

La acest punct al vieții ei destinul se împlinește: apare regele mult visat. Se numește Ioan-Cazimir Wasa și este fiul lui Sigismund III, regele Suediei, apoi al Poloniei și al celei de-a doua soții a acestuia, Constance de Austria. În noiembrie 1648, Ioan-Cazimir fusese ales pe tronul Poloniei,

împreună cu soția sa Maria-Luiza de Gonzague.

Cu această femeie energică, Maria-Luiza în Polonia se instalase la putere partida profranceză, dar, după moartea soției, în 1667, Ioan-Cazimir fusese nevoit să abdice. Fostul rege sosește în Franța în octombrie 1669. Ludovic XIV îi face o bună primire, așa încât exilatul duce o viață ușoară: vânători, petreceri, piese de teatru.

Într-o bună zi, Ioan-Cazimir se întâlnește cu François Mignot și, la 63 de ani, vrăjit de frumusețea ei, se îndrăgostește nebuneste. Cei doi se căsătoresc, dar Ioan-Cazimir, pentru a nu-și pierde beneficiile – *oferite cu generozitate de gazdă, Ludovic XIV* – păstrează secretul căsătoriei. Ceea ce nu este deloc pe placul soției sale, care nu scapă nici o ocazie pentru a face cunoscută relația lor, spunând: „Regele, domnul meu” și „Dumnezeu fie lăudat, profețiile s-au împlinit”.

Trei luni mai târziu, Ioan-Cazimir se retrage la mănăstirea Saint-Martin de Nevers, pentru a fi în liniște cu Dumnezeu. O lasă în urmă pe François, care, trecută de 50 de ani, nu-și mai poate găsi un al patrulea soț. Dar ce bărbat își mai putea dori François după Ioan-Cazimir, când își împlinise visul de-o viață? Ca orice vis însă și acesta se spulberase. În urma lui rămăsese o femeie singură și tristă, ce avea să moară mult mai târziu, la 30 noiembrie 1711, după ce împlinise 87 de ani. Cum afirmă Jean Christian Petitfils, „eroina noastră se prezentase în cealaltă lume la fel de săracă și amărâtă, ca și micuța grenobleză de odinioară, ce-și ducea la Isère coșurile cu rufe”.

Adaptare (după Historia) de Mirela TÂRNA

Sub acest generic, canalul France 3 a transmis nu de mult un excelent documentar despre perioada cea mai neagră a cinematografului american, când cariera unui mare număr de artiști a fost curmată brusc.

La alegerile din 1932 partidul comunist din Statele Unite nu a obținut decât 100 000 voturi. Era o cifră infimă. Și totuși, datorită popularității câpătate de U.R.S.S., devenit aliatul S.U.A. în cel de al doilea război mondial, ca și infiltrării agenților sovietici în America, amenințarea comunistă s-a considerat iminentă.

În ciuda faptului că la Hollywood se întemeiasă o secție a partidului comunist, marile studiouri rămăse-
seră conservatoare. Când s-a creat un sindicat al scenariștilor, care avea și câțiva procomuniști sau numai simpatizanți ai partidului comunist, regizorul Darryl Zanuck a afirmat că dacă va întâlni un membru de partid „o să-l mitralieze imediat”. Cel puțin așa afirmă francezul Bertrand Tavernier în lucrarea sa *50 ani de cinema american*.

1948. LA HOLLYWOOD ÎNCEPEA VÂNĂTOAREA DE VRĂJITOARE

În 1948 începe „sezonul” vânătorii de vrăjitoare. Pe colinele Hollywoodului își fac apariția emisarii Comisiei senatoriale de investigare a activităților antiame-ricane, condusă de senatorul Joseph McCarthy. La bară se succede o primă serie de martori cooperanți. Jack Warner și frații săi se declară gata să finanțeze expedie-rea în Rusia cu o navă a „caprelor răioase”. Wald Disney este dezolat

că a vândut *Cei trei purceluși* sovieticilor și cheamă la epurarea sindicatelor muncitorești. La întrebarea „credeți că ar fi înțelept ca Congresul să interzică partidul comunist?”, Gary Cooper răspunde da, deși, spre amuzamentul bogatei sale galerii de admiratoare, mărturisește că n-a citit un rând din Marx.

Senatorul Joseph McCarthy (sus)

Vizita liderului sovietic Hrușcirov (în imagine, cu președintele Eisenhower), din ianuarie 1959, va potoli furia anticomunistă de la Hollywood

Urmează la bară zece nume foarte importante de la Hollywood regizori, scenariști, actori: Herbert Biberman, Alvah Bessie, Dalton Trumbo, Ring Lardner, Albert Maltz, Lester Cole, Samuel Ornitz, John Howard Lawson, Adrian Scott și Edward Dmytryk. Al 11-lea, Bertold Brecht, reușise să o șteargă din S.U.A. Aproape toți au fost sau încă mai erau comuniști. „Lista neagră a fost un adevărat iad, nimeni la Hollywood, indiferent de ce parte s-a aflat, nu a ieșit nevătămat din această experiență”, scria scenaristul D. Trumbo, unul dintre „cei zece neprietenoși”, așa cum au fost numiți cei ce au refuzat să-și denunțe colegii în fața Comisiei. Ei invocă primul amendament al Constituției americane, care garantează libertatea de expresie și refuză să răspundă la întrebarea privind apartenența lor politică. Îi susține un comitet format din 350 membri, între care Orson Welles, Lauren Bacall, Humphrey Bogart, Ava Gardner, Frank Sinatra, Groucho Marx, Gene Kelly. Ei toți cer libertatea de expresie, prevăzută de Constituție. Totuși, cei zece sunt condamnați pentru insultă adusă Congresului, între șase luni și un an închisoare.

Între timp, se desfășoară războiul din Coreea. Președintele Truman își anunță concetățenii că rușii posedă bomba atomică (*Magazin istoric*, nr. 1-4/1998). Orice comunist devine un virtual spion.

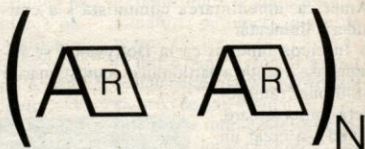
Urmează noi acuzații și mărturii contra celor zece. Primul cedează Larry Parks. Îl urmează un alt actor, Sterling Hayden, care a luptat alături de partizanii lui Tito, apoi marile regizori Elia Kazan, fost membru al partidului comunist. Acesta cumpără chiar un spațiu în paginile lui *New York Times*, în care îndeamnă la delațiune în numele patriotismului. Charlie Chaplin, Joseph Losey, Jules Dassin, John Berry optează pentru exil, iar alții pentru pseudonime.

„Vânătoarea de vrăjitoare” a continuat. Ea a atins punctul culminant în 1957, pentru a se detensiona după ianuarie 1959, an în care s-a înregistrat ameliorarea relațiilor dintre Uniunea Sovietică și S.U.A., prin vizita oficială a lui Nikita Hrușciov la Casa Albă și în alte locuri din Statele Unite, inclusiv la Hollywood. Ulterior cei zece au fost reabilitați și au reapărut în lumea filmului, iar Hollywoodul a produs chiar câteva pelicule, denunțând vânătoarea de vrăjitoare, între care *The Front*, ce a rulat și în țara noastră, sub titlul *Paravanul*. ■

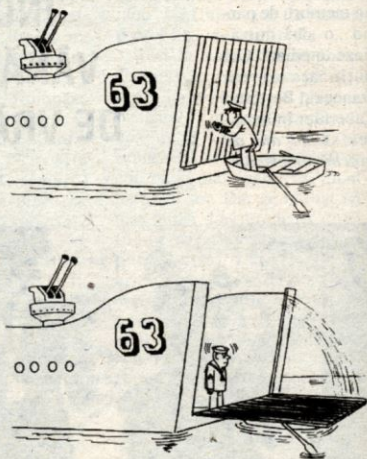
CANCELAR GERMAN

(1949-1963)

(Monoverb: 5-8)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Caricatură reproducă din volumul semnat de Elfie Wörner, Walther Kenn și Günter Schmidt, *Bundeswehr in der Karikatur*

EVREII DIN CHINA

În ultimele decenii cercetătorii chinezi s-au aplecat cu tot mai mult interes asupra studierii documentelor și vestigiilor istorice ce atestă introducerea iudaismului și prezența unei populații evreiești în această țară.

Primul articol pe subiect a apărut încă din anul 1897. Totuși, apreciază istoricul Yang Haijun, în revista *Zhongguo Shehui Kexue* (Științele sociale în China), de abia după 1920 se poate vorbi despre demararea unei preocupări științifice în această direcție. Atunci, în 1920, doi învățați chinezi au făcut publice rezultatele muncii lor de cercetare a unor documente și inscripții chinezești referitoare la iudaism. Apoi, până în 1949, cercetătorii au identificat, confirmat și comparat documente și vestigii istorice, căutând căile prin care iudaismul a pătruns în China și modul cum s-au format și dezvoltat comunitățile evreiești în China. După anii '80, tânăra generație de isto-

rici chinezi a lărgit considerabil aria de cercetare, concentrându-se asupra elucidării datei la care a sosit populația evreiască, asupra identificării așezărilor unde s-a stabilit ea și asupra procesului de asimilare de către populația și civilizația chineză.

Istoricii chinezi consideră că primii evrei au sosit în China via Persia, în timpul dinastiei Tang (618-907), și nu cum susțin cercetătorii occidentali încă în timpul dinastiei Zhou (sec. XI-221 î.e.n.) sau Han (207 î.e.n.-220 e.n.), când pot fi percepute numai unele semne ale prezenței iudaismului în statele chineze.

În ceea ce privește așezările unde s-au stabilit evreii în China, ei sunt unanimi în constatarea că orașul Kaifeng, din provincia Henan a fost prima localitate unde ei și-au făcut un important centru de activitate. Stau mărturie cele trei sinagogi ridicate aici datorită zelului și sprijinului acelor evrei care au trecut cu succes examenele imperiale și au ocupat importante funcții publice. De aici, din Kaifeng, pe măsura creșterii lor numerice, evreii au migrat în alte 14 provincii ale Chinei.

Problema asimilării, aproape fără urme, a populației evreiești de către populația și civilizația chineză constituie o temă de cercetare de mare interes. Unii consideră că asimilarea evreilor a fost favorizată de caracterul tolerant al religiilor existente în China și al eticii confucianiste. Alții apreciază că această asimilare a avut loc în condițiile izolării evreilor stabiliți în China de alte comunități evreiești și a fost grăbită de relațiile matrimoniale cu populația chineză, iar alții pun aceasta pe seama forței de atracție a examenelor imperiale, care deschideau perspective de afirmare multor tineri evrei, gata să renunțe la iudaism și la valorile civilizației iudaice și să îmbrățișeze confucianismul și valorile civilizației chineze.

În ceea ce privește epoca actuală, istoricii chinezi și-au concentrat atenția asupra istoriei populației evreiești din Shanghai, unde 25 000 de evrei au găsit refugiu în timpul celui de al doilea război mondial. Rezultatele cercetării au fost publicate în cartea *Refugiații evrei la Shanghai: supraviețuitorii sabiei lui Hitler*, semnată de Xu Buzeng.

Cercetătorii chinezi au colectat documente, mărturii și acordă o mare importanță întrevederilor cu descendenții evreilor chinezi, inițiază investigații sistematice și de amploare în localitățile identificate a fi fost locuite de această populație. ■

Dr. Anna Eva BUDURA

În imagine: Pavilionul Dragonului din așezarea Kaifeng.

Arabii au dat Madagascarului un nume romantic: „Marea insulă a lunii”. Datorită formatului și culorii solului, geografii i-au spus „Corabia roșie”. La rândul lor, negustorii, atrași de misterele sale, au caracterizat-o drept „Insula comorilor”. Din vechime, țara solitară din mijlocul Oceanului Indian găzduiește un mozaic de populații: malayezo-indonezieni, arabi, indieni, negri bantu și persani care, prin amestec, au dat naștere poporului malgaș. Europeanii au aflat de existența insulei în 1500, când a descoperit-o Diego Dias, fratele lui Bartolomeo Dias.

Dilemele decolonizării

ani mai târziu, prin semnarea tratatului din 17 decembrie 1885, ce consfințea o reușită parțială: francezii prelau controlul asupra afacerilor externe ale regatului, primind și dreptul de a instala un rezident permanent la Tananarive. Referindu-se la clauzele acestui tratat, ministrul francez de externe, Charles de Saulces de Freycinet, comunica ambasadorilor săi din principalele capitale europene că

Opinia se fundamentează pe realitatea faptelor. Astfel, după o prealabilă înțelegere cu Anglia, Franța s-a văzut nevoită să provoace, în toamna lui 1894, un al doilea război pentru cucerirea deplină a „marii insule”. Conflictul s-a încheiat la 1 octombrie 1895, cu impunerea „ordinii francez” și cu exilarea omului forte al regatului, premierul Rainilaiarivony (*Magazin istoric*, nr. 3/1977). La 29 mai 1896, ministrul francez de externe, Gabriel Hanotaux, justifică procesul de colonizare a Madagascarului, într-o depeșă adresată ambasadorului său la Londra, de Courcel, prin

TRECUTUL „CORĂBIEI ROȘII”

VIOREL CRUCEANU

În prima jumătate a secolului XIX, datorită politicii de unificare promovate de suveranii din Merina (regat interneiat de aristocrația *hova*, provenită din rândul imigranților de origine indoneziană), printre care Radama I și Ranavalona I, Madagascarul a devenit un regat bine structurat și ierarhizat.

Prezența francezilor în „marea insulă” datează din 1643. Au fost necesare, însă, alte două secole și jumătate până când Madagascarul să devină un „obiectiv” colonial. Datorită concurenței engleze, Franța a declanșat, în 1883, un prim război de anexiune. Oștițiile s-au încheiat doi

„noi respectăm autonomia poporului *hova*, dar ne revine sarcina să-l conducem, după sfaturile și exemplul nostru, pe căile civilizației”. Redevenit între timp prim-ministru, Charles de Freycinet expedia o nouă circulară, la 11 martie 1886, în care, anunțând ambasadorii de ratificarea documentului, sublinia că „acest tratat este, de acum înainte, regula definitivă” (subl. V.C.) a raporturilor internaționale între guvernul *hova* și guvernele străine”. În ciuda tonului convingător, Franța nu exercita asupra Madagascarului decât „un fel de *protectorat fantomă*, după expresia africanistului francez Hubert Deschamps.

„marile sacrificii în oameni și bani”, precum și prin „tulburările prelungeite de aici” (din Madagascar – n. V.C.).

El îi comunica lui de Courcel că S.U.A. nu au avut nici o obiecție (de remarcat rolul jucat, încă de atunci, de S.U.A. în arena internațională și chiar în problemele coloniale), cerându-i să obțină o poziție similară și de la Anglia, care, la rândul ei, „anexase Birmania fără nici un fel de notificare” (Hanotaux făcea aluzie la *Actul general* al Conferinței coloniale de la Berlin), îndepărtat teritoriul asiatic fiind inclus Indiei, în 1886, ca provincie separată. Demer-

sul lui de Courcel a fost încununat de succes și, la 6 august 1896, președintele Franței Felix Faure promulgă *Legea de anexiune*, prin care Madagascarul devenea, în mod oficial, colonie franceză.

Subordonarea Madagascarului putea fi considerată un motiv de satisfacție, mai ales dacă avem în vedere creșterea importanței bazei Oceanului Indian, după deschiderea, în 1882, a Canalului Suez (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1977). Dar nici nu se încheiase bine pacificarea întregii insule, în 1905, că pentru francezi au și apărut problemele. Datorită tradiției locale, scrie istoricul congolez Elikia M'Bokolo, „istoria malgașă a îmbrăcat un caracter foarte particular: naționalismul s-a păstrat la fel de dinamic pe toată durata coloni-zării”.

Prima contestare majoră s-a produs în 1912, când studenții de la „Școala superioară de medicină” din Tananarive au pus bazele unei mișcări clandestine de rezistență, cunoscută sub abrevierea V.V.S. (de la Vy = fier, Vato = piatră și Sakelita = ramificație; deci, asociația trebuia să fie dură ca fierul, rezistentă ca piatră, iar audiența să se răspândească precum ramificațiile pomilor și plantelor).

Represiunea declanșată împotriva V.V.S. a dus la crearea, în 1920, a „Ligii pentru accesul indigenilor din Madagascar la drepturile de cetățeni francezi”, sub conducerea institutorului Jean Ralaimongo. Impiedicarea localnicilor să participe la o Conferință a Ligii a provocat manifestația din 9 mai 1929, când 3 000 de demonstrații au defilat pe străzile Capitalei cerând „Madagascarul, malgașilor”. În replică, guvernatorul Cayla a recurs la măsuri drastice, orice acțiune de protest fiind interzisă în perioada 1930-1935. Situația s-a detensionat abia în anul următor, odată cu venirea la putere, în Franța, a guvernului de Front Popular, prezidat de Léon Blum.

Planul celor trei R

Cel de-al doilea război mondial a adus și în Madagascar, ca pretutindeni în Africa, o recrudescență a naționalismului, ușor perceptibil la malgași, mult mai deschiși la influențele asiatice.

În 1945, Madagascarul a primit dreptul de reprezentare în Constituanta franceză, prin patru deputați; doi francezi și doi autohtoni. Primii malgași trimiși în parlamentul metropolitan au fost medicii Joseph Raseta și Joseph Ravoahangy (fost lider V.V.S.). În februarie 1946, cei doi, împreună cu poetul Jacques Rabemananjara, au creat la Paris întâiul partid politic național: „Le Mouvement Démocratique de la Rénovation Malgache” — Mișcarea Democratică pentru renașterea malgașă (M.D.R.M.). Programul său cerea ca Madagascarul să fie recunoscut ca stat liber, cu parlament, guvern, armată și finanțe proprii, atașat — și nu integrat — Uniunii Franceze.

Sub presiunea puternicului curent de opinie reprezentat de M.D.R.M., guvernul francez a consimțit să convoace o Adunare Reprezentativă a țării, alcătuită din 15 europeni și 21 malgași. Alegerea Adunării se făcea indirect, pe baza rezultatelor obținute la scrutinul pentru cele cinci adunări regionale. Prin urmare, în lunile ianuarie și februarie 1947 s-au organizat alegerile provinciale. Ele s-au redus la un „duel” între M.D.R.M. și „Le parti des Dëshérités Malgaches” — Partidul dezmoșteniților malgași (PADEMA), acesta din urmă apărut tot în 1946, alături de alte două formațiuni politice minore. Consultarea electorală s-a încheiat cu o victorie clară a

Regina Ranaivalona III, a treia soție a premierului Raimilaiarivony, în timpul căreia Madagascarul a devenit colonie franceză

În p. 84.: un guvernator sosește la Tananarive, la începutul secolului nostru

Monumentul lui Philibert Tsiranana, învățătorul ales ca prim președinte al republicii independente (1960-1972)

M.D.R.M., cu 66 de locuri (majoritar în patru provincii: Tar atave, Tananarive, Tuléar și Fianarantsoa), secundat, cu 28 de mandate, de PADESMA (majoritar numai în provincia Majunga).

Regulile constituționale impuneau ca acest raport de forțe să-și găsească reflectarea în repartizarea celor 21 de locuri ale Adunării Reprezentative centrale. Or, aici au intervenit autoritățile administrative coloniale franceze, ce nu agreau M.D.R.M., vicinid distribuira mandatelor naționale: partidul învins, PADESMA, a primit 12 locuri, în timp ce victoriosul M.D.R.M. a fost creditat cu doar 9 locuri. În acest context, în insulă s-a declanșat o amplă răscălaș anti-franceză. Metropola, implicată deja în războiul din Indochina (*Magazin istoric*, nr. 8/1997), se confrunta cu o nouă criză majoră.

O parodie de proces

Revolta a început la orele 22.00 în noaptea de 29 spre 30 martie 1947, printr-un atac asupra garnizoanei militare din Moramanga. De altfel, principalele obiective ale răscălașilor au fost cazărmile, posturile de jandarmi, sediile administrației franceze și plantațiile aflate în proprietatea albilor. Selectarea țintelor a determinat o polemică, valabilă și astăzi, asupra gradului de premeditare al mișcării. Astfel, la 12 aprilie 1947, un secretar general adjunct al M.D.R.M., făcut prizonier, declara că insurecția a fost pregătită din ziua de 27 martie, de conducerea partidului (mai puțin Raseta, aflat atunci la Paris, dar pus la curent).

Conform planului, Ravaohangy urma să devină guvernator general, Rabemananjara, vice-guvernator, iar Raseta, ministru de externe. Ei vizau dezarmarea trupelor franceze, preluarea controlului asupra insulei, masacrarea francezilor și a malgașilor francofilii. Declarația venea în contradicție cu manifestul celor trei deputați, adresat militanților partidului înainte de 29 martie, în care se spunea: „Se impune ca toate secțiile și fiecare membru al M.D.R.M. să-și păstreze calmul și sângele rece în fața manevrelor și provocărilor de orice natură, destinate să stârnească tulburări în rândul populației malgașe și să saboteze politica pașnică a partidului nostru”.

Până în iulie 1947, insurecția a câștigat constant în intensitate,

cuprinzând cvasitotalitatea părții orientale a insulei (1/6 din suprafața Madagascarului). Cum se întâmplă în asemenea situații, excesele nu au lipsit, nici de o parte, nici de alta. Tot istoricul E.M. Bokolo evidențiază că „atrocitățile rebelilor și ale represiei au fost egale, contribuind la adâncirea prăpastiei dintre europeni și malgași”. Animată de sentimente partizane, cercetătoarea franceză Valérie-Anne Montassier remarcă spiritul de răzbuună al insurgenților, argumentele sale pornind de la uciderea a 100 de francezi și a mai multor mii de adepți ai PADESMA.

La fel de oarbă a fost însă și reacția francezilor, care au apelat chiar la serviciile Legiunii străine, pentru „restabilirea unei situații din zi în zi mai explozive”. Asupra manierei expeditive în care au procedat forțele franceze a revenit istoricul Pascal Krop, în studiul 1948: *horreur à Madagascar*, publicat în mai 1991, în revista *L'Événement du jeudi*. El ne face cunoscută întâmplarea, trăită pe viu de deputatul Gaston Defferre (fostul lider al Partidului Socialist Francez, mulți ani primar al Marsiliei, autor al legii din 1956, ce-i poartă numele, și care a permis emanciparea posesiunilor coloniale franceze): „În cursul unui turneu în brusă cu jandarmul Grenier, acesta a făcut oșprezeze prizonieri. El i-a dus administratorului Pont, care se afla acel moment la câteva sute de metri de locul unde a fost făcută captura. Domnul Pont a decis executarea prizonierilor, fapt ce s-a produs pe loc, după care, corpurile rebelilor au fost stropite cu benzină și arse”.

Încercuți, hărțuiți, înfometate, împinși spre pădurile insalubre, insurgenții au început, treptat, să piardă teren. Șefii lor, „inspectorul general” Radaoroson și „mareșalul” Rasanfidrabe, au fost uciși. Pacificarea s-a încheiat în decembrie 1948. Generalul Garbay, care a răspuns de ducerea la bun sfârșit a curățirii insulei de rebeli, anunța 89 000 de victime dintre malgași și 1 000 dintre oamenii săi.

Uterior, francezii au încercat să minimizeze efectele represiei, menționând, în 1950, cifra de 11 342 de victime. Istoricul Jacques Tronchon, care a consacrat teza sa de doctorat acestui eveniment, opinează că „cifra corectă nu va fi, fără nici o îndoială, niciodată cunoscută. Cea de 89 000 morți, asumată de Statul major francez – cifră fondată pe diferența

negativă rezultată între numărul de locuitori din patrulele insurecției, înainte și după ostilități – este, fără nici un dubiu, destul de apropiată de realitate”.

Revolta a permis autorităților să lovească decisiv în M.D.R.M. Acuzați de pregătirea și declanșarea rebeliunii, cei trei deputați malgași au fost arestați, împreună cu alți 29 „complici”. Procesul intentat (22 iulie - 4 octombrie 1948) a intrat în memoria opiniei publice franceze ca „afacerea Madagascar”. El îi apare lui J. Tronchon ca o „parodie juridică, pentru a decapita Madagascarul de elita sa politică”, iar lui Jean Rous drept „o afacere Dreyfus, împotriva unui întreg popor”. Sentințele pronunțate confirmă aceste aprecieri: șase condamnări la moarte (printre care J. Raseta și J. Ravaohangy), trei sentințe la muncă silnică pe viață (aici se afla inclus J. Rabemananjara) și opt pedepse cu privire de libertate între 5 și 20 de ani (15 inculpați au fost achitați).

Pornind de la dubiile ridicate la proces, Pierre de Chevigné, numit rezident francez la Tananarive în a doua jumătate a anului 1948, a întreprins o anchetă personală asupra evenimentelor, ale cărei concluzii, în privința vinovăției declanșării răscălașului, erau împărțite și de ministrul apărării, Paul Ramadier: „este vorba de câțiva feudați acri și ambițioși care au exploatat, în numele unui pretins naționalism, credulitatea unei populații lipsite de orice noțiune politică”. Pascal Krop precizează că prin sintagma „feudați acri și ambițioși”, oficialul francez nu se referea la liderii M.D.R.M., ce reprezentau o elită cultă burgheză cu rădăcini nobiliare, ci la casta aristocratică *hova*, nostalgică după un trecut privilegiat și glorios.

Recunoașterea nu a avut efecte imediate. Totuși, la 15 iulie 1949, președintele francez Vincent Auriol a procedat la o reparație minoră: pedepsele cu moartea au fost comutate în detenție pe viață. Opt ani mai târziu, un alt socialist, premierul Guy Mollet, a semnat o lege de amnistie pentru cei implicați în „afacerea Madagascar”. Partidul M.D.R.M. și-a găsit sfârșitul în cenușa evenimentelor tragice din 1947-1948. Madagascarul a obținut independența, la 26 iunie 1960, sub conducerea unei alte generații de oameni politici, care a procedat, imediat, la reabilitarea morală a „generației M.D.R.M.”. ■

PROFEȚIILE MILENARISTE – ÎNTRE CREDINȚĂ NAIVĂ ȘI PROPAGANDĂ POLITICĂ

În vremuri tulburi, în perioade de criză, profeții au mare trecere. Spusele lor sunt „citite” cu multă atenție de omul de rând, care poate recunoaște astfel toate spaimile care îl devorează din vremuri ancestrale și regăsește toate temerile lui în ceea ce privește viitorul. Pentru cei din vârful piramidei politice, profeții nu sunt decât încă un mijloc de propagandă și de manipulare.

Regina renunță la bijuterii

Așa s-a întâmplat și în Evul Mediu. Începând cu secolul XIV, Europa – răvășită de foamă, ciumă și războaie – a fost invadată de un val de profeții care anunțau sfârșitul lumii și domnia lui Anticrist. Aflate la jumătatea drumului între ortodoxie și erezie, mesajele lor au modelat religiozitatea populară de la sfârșitul Evului Mediu. În același timp, au constituit un suport în lupta dusă de puterea temporală (regi și împărați) cu puterea spirituală (papa).

Profeții proveneau din cele mai diferite medii. Erau – cel mai adesea – laici cărora revelații și viziuni divine le porunciseră să ia atitudine față de instituțiile

ecleziastice. Unii erau de origine socială modestă, fără știință de carte. Alții erau clerici, mai ales din rândul franciscanilor.

Acestei din urmă categorii i-a aparținut Jean de Roquetaillade, profet din secolul XIV. Pe când era încă tânăr novice, o viziune i-a anunțat nașterea lui Anticrist, undeva în China cea îndepărtată. Jean a afirmat atunci că o domnie de 1 000 ani avea să fie instaurată pe pământ de către un călugăr franciscan, care, sprijinit de către dinastia regală franceză, avea să zdrobească pe Anticrist.

Straniul discurs al lui Jean de Roquetaillade a stârnit îngrijorarea clerului superior. De altfel, încă din vremea pontificatului lui Ioan XXII (1316-1334), franciscanii „spirituali” erau priviți cu multă suspiciune. După cum explică Martin Aurell, într-un articol consacrat acestui subiect și apărut în revista franceză *L'Histoire*, franciscanii „spirituali”, dornici să trăiască într-o sărăcie absolută, conform preceptelor Sf. Francisc, se aflau în conflict cu ceilalți membri ai

confreriei, care admiteau ca ordinul lor să posede unele bunuri.

În urma deciziei provincialului franciscan de Aquitania, Jean de Roquetaillade a fost închis la mănăstirea din Figeac, apoi transferat la închisoarea palatului papal din Avignon.

Au fost și cazuri când profitul a aparținut elitei intelectuale a vremii sale, bucurându-se de o situație privilegiată. Asemenea figuri puteau fi întâlnite mai ales la curtea regilor din Aragon. Cel mai cunoscut este medicul Armand de Villeneuve (1238-1311). Student la Montpellier, el s-a inspirat din kabală, o metodă evreiască de interpretare a Bibliei, potrivit căreia, prin alegorie și numerologie, transformându-se cifrele în litere ebraice, se ajunge la calcule savante pentru a anunța cu precizie data sfârșitului lumii. El a stabilit fatidicul moment în 1368. Numit ambasador al regelui Aragonului la Paris, a fost acuzat în 1287 de averoism (credința în existența unui dublu adevăr: științific și filosofic pe de o parte, teologic de altă parte, cele

În imagini: miniatură ce ilustra o ediție a Apocalipsei înfățișându-l pe Anticrist sub forma fiarei cu șapte capete (dreapta) și regina Basine, mama lui Cloris, văzând un licoun, un urs și un câine. În sec. XIV, visul a fost interpretat ca o premoniție a celor trei dinastii regale franceze: Murovingienii, Capetienii și cea de Valois.

două fiind incompatibile) și închis pentru o vreme. Apoi, Frederic III al Siciliei l-a primit în regatul său. În așteptarea sfârșitului lumii, acesta a instaurat o societate utopică. Un cod de legi, compilat de Arnaud de Villeneuve, a impus exigențele sărăciei stricte în întregul regat. Chiar regina a renunțat să mai poarte bijuterii. A fost interzisă convertirea forțată a musulmanilor și încurajată eliberarea robilor.

Arnaud și-a păstrat influența și la curtea regală din Barcelona, unde avea numeroși discipoli. Cu toții se pregăteau pentru lupta cu Anticrist. Obținerea victoriei finale depindea – potrivit lui Arnaud de Villeneuve – de obținerea unei mari sume de bani. Drept pentru care, el s-a consacrat studiilor de alchimie. Descoperind piatra filosofală, putea transforma orice metal în aur. A murit în 1311, înainte de a reuși acest lucru. Comunitatea pe care o crease nu a supraviețuit persecuțiilor papale.

Tot omul să prospere

Femeile nu aveau dreptul, în mod oficial, să predice. Cu atât mai lesne de înțeles frenezia cu care multe dintre ele s-au transformat în profeți. În fond, nu făceau decât să continue tradiția antică a sibilelor. Cuvântul lor, inspirat direct de Dumnezeu, scăpa controlului teologilor și preoților. Începând cu Hildegard din Bingen (vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1997) și până la Brigitte din Suedia (moartă în 1373) – care a avut primele viziuni la vârsta de 12 ani –, numeroase au fost asemenea femeii inspirate. Dornice să reformeze biserica, să oprească războaie sau să asigure salvarea lumii, au încercat să îl întâlnească pe papă sau vreun rege pentru a-i transmite avertis-

mente sau mesajele primite direct de la Dumnezeu. Cea mai vestită rămâne, desigur, Ioana d'Arc (*Magazin istoric*, nr. 8/1970).

Formularea vagă, ambiguă și abuzivă a profețiilor permitea ca ele să fie interpretate în mai multe feluri. Era un mare avantaj pentru puterea centrală în lupta pe care o ducea cu diversele privilegii și autonomii locale, cât și cu suveranii din alte state. Angajat într-o confruntare pe mai multe planuri, regele avea nevoie de o propagandă care să facă din el o ființă aproape divină, plasată inclusiv deasupra monarhilor din statele vecine. Profeții îl înfățișează – sub chipul unui leu sau al unui dragon – drept executorul unor pedepse divine. La Curte, bibliotecile sunt pline de scrieri escatologice, iar astrologii și vizionarii au mare trecere. Citirea mersului stelelor conferă un lustru științific celor mai extravagante viziuni.

Nu numai suveranii din Aragon au utilizat asemenea metode. Englezii au recurs la scrierile atribuite lui Merlin pentru a-l transforma pe Eduard III (1327-1377), învingătorul regelui francez Filip VI, într-un rege Arthur resuscitat.

O formulă ciudată a ales Frederic II al Siciliei. El este frecvent descris de către dușmanii săi drept Anticrist. Aflat de mai multe ori în conflict cu papalitatea, excomunicat în repetate rânduri, afișând un mod de viață ce amintea de lumea islamică, o asemenea etichetă i se potrivea. Papa Grigore IX (1227-1241) l-a comparat cu fiara ce apare din mare. La moartea lui s-a spus că s-a ascuns în vulcanul Etna – poarta deschisă către Infern – de unde avea să se reîncarneze. De fapt, Frederic II își construise cu grijă imaginea de distrugător al Bisericii creștine. Se îmbrăca în manieră orientală, avea o gardă de sarazini, întreținea un adevărat

harem. El credea că astfel sporea teama inamicilor.

Profețiile nu erau o armă rezervată doar curților monarhice. Cola di Rienzo (mort în 1354), notar provenit dintr-un mediu modest, a preluat puterea la Roma după ce a provocat o revoltă antinobiliară. A instaurat o adevărată republică comunală, autoproclamându-se tribun. Vroia să redea Romei grandezza antică, unificând Italia sub stăpânirea sa. Sfântulul lui era Angelo de Monte Vulcano, un ermit pe lângă care a stat multă vreme în Munții Abruzzi. Sfârșitul lui Cola di Rienzo a fost asemenea celui al altor inspirați divini care au vrut să joace un rol politic: a murit linsat de aceeași mulțime care îl propulsase către putere.

Asemenea manifestări contestatate populare s-au produs și în secolul XV. Dar puține au rămas consemnate în izvoarele care au ajuns până la noi. Astfel, în februarie 1464, erau condamnați țărani din provincia franceză Poitou „care ținuseră mai multe adunări și reuniuni unde afirmaseră că se spunea în profeții că oamenii de rând îi vor distruge pe nobili și pe oamenii Bisericii”.

Tot în contextul profețiilor populare trebuie situat și curentul antievreiesc de la sfârșitul Evului Mediu, care, sigur, a avut și alte rațiuni. Dar credința în originea evreiască a lui Anticrist și necesitatea de a-i converti cu forța pe evrei pentru a grăbi reîntoarcerea lui Cristos pe pământ explică recrudescența pogromurilor.

Iată deci cum profețiile au jucat un dublu rol. Pe de o parte, regii au făcut din ele un instrument pentru afirmarea absolutismului monarhic. Pe de altă parte, mișcările populare de contestare au găsit în profeții girul revelației divine pentru visurile lor milenare despre o societate pașnică, egalitară și prosperă. ■

În preajma anului 1000, lumea s-a strâns în biserici pentru a aștepta cataclismul ce trebuia să pună capăt existenței planetei. Cu cât ne apropiem de anul 2000, constatăm că am evoluat enorm pe plan tehnologic, dar că în fiecare dintre noi au rămas totuși marile temeri ancestrale. Teama milenaristă revine, în haine noi. „Nu vă urcați în avion, s-ar putea să nu mai aterizeze, nici măcar în ascensor, căci riscați să rămâneți în pană”. Astfel începe un articol publicat în revista franceză *Le Nouvel Observateur*. Cititorii noștri au putut afla deja – din presă sau din emisiuni radio ori de televiziune – că aceste mașinării fascinante și atât de răspândite, calculatoarele, nu sunt pregătite să treacă în mileniul trei. Practic, pentru a economisi memorie, informaticienii au făcut apel la un artificiu: nu au mai trecut decât ultimele cifre ale anilor. Ceea ce face ca după 31 decembrie [19]99 să urmeze 1 ianuarie [20]00. Cum vor reacționa calculatoarele – vor considera că au trecut în anul 1900 sau că au intrat în anul „0” – contează mai puțin. Cert este că, dacă nu li se face corectura necesară, pot provoca mari complicații într-o lume tot mai informatizată.

Cât de gravă este situația? Greu de făcut o evaluare exactă, pentru că sunt în joc miliarde de dolari, iar presa așa cum îi stă în obicei, a transformat totul într-o catastrofă ce a avut deja loc.

Sigur este că pentru a face corectura necesară tuturor calculatoarelor din lume este nevoie de un volum mare de muncă, deci de timp și de specialiști. Și într-un caz și în celălalt, apar deja simptomele de criză. Societățile serioase – mai ales cele din lumea anglo-saxonă, au luat un start mai rapid, încă din urmă cu câțiva ani. Marea Britanie a plasat „problema informatică a anului 2000” printre prioritățile reuniunii celor mai industrializate state care se va desfășura la Birmingham, între 15 și 17 mai. În foarte multe locuri însă, startul s-a dat cu întârziere sau nu s-a dat deloc.

Sunt deja situații când ordinatele refuză să recunoască, mai ales în magazine, cărți de credit ce expiră dincolo de anul 2000. S-au înregistrat și cazuri când roboți uzinali au dat deoparte compuşii chimici cu termen de garanție dincolo de 2000.

Soluțiile prefugurate până acum sunt două: fie examinarea

tuturor programelor pentru identificarea tuturor datelor și modificarea lor corespunzătoare, fie schimbarea integrală a programelor și sistemelor de operare. S-au făcut și calcule estimative cât ar costa fiecare dintre cele două modalități. Cifrele sunt uriașe.

A doua problemă o constituie numărul insuficient de specialiști. Americanii au făcut socoteală că ar avea nevoie de 190 000 de specialiști în programare. Au început deja să îi caute în India, Brazilia sau Rusia. În plus, multe dintre programele încă utilizate în lume au fost scrise în limbaje de programare abandonate între timp sau foarte puțin utilizate astăzi (precum cobol). Specialiști în asemenea limbaje (unii dintre ei ajunși ieri șomeri, azi asaltați de oferte de lucru) sunt greu de găsit.

Problemele sunt desigur reale. Rămâne însă și întrebarea, firească: în ce măsură miliardele de dolari pe care le presupune această uriașă operațiune de adaptare și pentru care se luptă multe societăți de servicii informatice au determinat acutizarea strigătului de alarmă ce a tășnit, brusc din mass media?

Și mai rămâne ceva esențial: sentimentul ce revine periodic, indiferent sub ce formă, că în ciuda progreselor tehnologice, uneori chiar datorită lor – rămânem o lume extrem de fragilă, a cărei existență se află într-un permanent echilibru precar. ■

D.M.

Istorie la timpul viitor

**SFÂRȘITUL LUMII VINE
PE CALCULATOR?**

PĂCI CELEBRE

ÎN ORĂȘI AU UN MARE ECOU 28 IUN. 1919		SUSTINĂTORI CONDUCĂTOR COȘ GOLI ÎN ȚINUT!			1718 SPRIJINIT DE CINEVA	TRIMIȘI SPECIALI ÎN LIMAI
				DUPĂ ACEEA DURABIL (FIG.)		
... STEFANO 19 FEB. 1878 MAI 1812			IMN RELIGIOS BIBLIC ÎN TRONI!			
						IAN. 1792
NICOLAE IORGA LA FEL		PROGRAM APARE VIANA! (PACE 1809)			ORAS ÎN MOLDOVA	
	PĂCI NEOBÎȘNU- ITE		A (SE) ROADE PRIMESTE REVISTA ACASĂ (FEM.)			
4 IUN. 1920 KUCIUK- KAINARGI ȚINUT BIBLIC						ȚINUT ÎN CHINA ANTICĂ
		FĂCUT SĂ LUCEASCĂ		UNIT. DE MĂS. A PUTERII (FIZ. PL.)		
						SCRIERE ISTORICĂ
1699 HREAN (REG.) NEPLĂCUTĂ DARE!				29 AUG. 1645 (ÎN AUSTRIA)	REAL ÎN FONDI SIREAPĂ	
		PRIETENOSI (FIG.) ÎN VIRAJI				AUTORITATE
	A (SE) GRĂBI DORIN MATEII				PRIMELE AFACERII ÎN VOIE!	
1829 FĂRĂ STRĂLUCIRE			AU SCRIS DESPRE PĂCI			

Cititorule, o-
prește-te o
clipă. Trăiești în
secolul vitezei. Trăiești în secolul publicității, cu formulele ei succințe și imperative. Trăiești în secolul automobilului, avionului, rachetei. Trăiești în secolul în care omul a epuizat explorarea Terrei și a pornit să pătrundă tot mai adânc în spațiul cosmic. Trăiești în secolul cinematografului, al televizorului, al telefonului, al faxului și al calculatorului. Informația și comunicarea au devenit acum simultane cu momentul de viață, întâmplarea sau evenimentul.

Dar te-ai întrebat vreodată în ce secol trăiești, de fapt? Acum, când mai sunt câteva sute de zile până la capătul acestui veac – și al mileniului, totodată – ce mai știi despre străbunii sau bunicii tăi care au trăit la începutul secolului XX? Dar despre părinții

tăi, care au cunoscut, acum 50 ani, tragedia celui mai mare război?

Ne-am gândit să-ți oferim, sub forma unor scurte relatări și informații, întâmplări mari și mici din acest secol, care să te ajute să îi recompuși din fragmente de istorie o imagine așa cum a fost. O imagine și nu

întregul tablou. Ne-am bucura ca ele să fie lămuritoare și pentru un cititor din, să spunem, veacul XVI, care – printr-un imaginar tunel al timpului – ar putea ajunge să le citească. Sau pentru cititorul secolului XXIV, care ar mai avea curiozitatea să caute o colecție Magazin istoric din anii 1998-1999 – păstrată pe compact-disc sau pe cine știe ce invenții – spre a afla cum era în urmă cu 400 ani.

Așadar, să începem a străbate în zig-zag istoria secolului XX.

1 9 0 0

În al treilea secol

„Anul 1899 a dispărut pentru totdeauna în nemărginita mare a vecinicii. N-au rămas dintr-însul decât numai amintiri plăcute pentru unii și dureroase pentru alții, cu atât mai mult că fiecare la aparițiunea lui și-a nutrit speranțe pline de cele mai frumoase iluziuni“. Astfel își anunță cititorii ziarul *Universul* că au trecut în ultimul an al secolului XIX. După cum informase deja Birolul longitudinilor, secolul XX avea să înceapă abia la 1 ianuarie 1901. Pentru cei de la *Universul* însă, noul secol începuse, căci publică o știre despre o nemțoaică născută în 1797 și care, trecând pragul noului

an, ar fi intrat deja în cel de al treilea secol al vieții ei.

Visele noastre

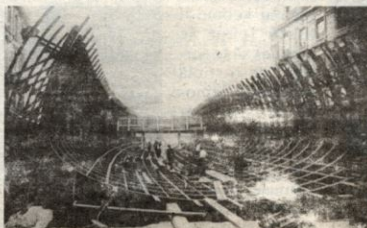
La Paris, la 14 aprilie, se deschide Expoziția Universală. În intenția organizatorilor, ea marchează „sfârșitul unui secol cu o prodigioasă înflorire științifică și economică; va fi, de asemenea, pragul unei ere

a cărei grandoare savanții și filosofi o prevestesc și ale cărei realizări vor depăși, fără îndoială, toate visele noastre“.

Când Parisul strănută

Despre prezența românească, Constantin C. Bacalbașa comentează pe marginea unei broșuri privind expoziția: „În loc să vedem pe muntenii noștri din munții Rucărului sau ai Ceahlăului avem înaintea doi zăplani de muntenegreni în șalvari, cu pistoale și cu iatagane la brâu, cu calpacul național pe cap. Broșura sfârșeste cu un ...proverb românesc: «Când Parisul strănută, Bucureștiul are guturai»“.

Imagine de pe șantierul metroului parizian

Teama lui Chamberlain

Joseph Chamberlain, ministrul britanic al coloniilor, definește astfel, în septembrie, interesele țării sale: „În China ca și aiurea este în interesul nostru ca Germania să se opună rușilor. Principala noastră teamă este să vedem Rusia aliată cu Germania, ceea ce ar antrena o participare a Franței ... Trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a accentua ruptura între Germania și Rusia, cât și cea între Rusia și Japonia”.

Contele Ferdinand von Zeppelin (în medalion) și dirijabilul său

Pițsudski și Dzerjinski

În noaptea de 22 spre 23 februarie, Ohrana țaristă îl arestează pe Joszef Pițsudski (viitor mareșal și președinte al Poloniei), pe soția lui și doi militanți socialiști. În aceeași lună, este arestat și Felix Dzerjinski, fondatorul Partidului Social-Democrat din Lituania și, ulterior, al temutei CEKA.

Cupa Davis

Cu ocazia unei întâlniri de tenis între echipele Marii Britanii și a Statelor Unite, care a avut loc în februarie, un

Telex

- Foamete în India: 3 milioane de morți (ianuarie)
- A. J. Evans, arheolog britanic, începe săpăturile la palatul din Cnossos, centru al civilizației cretane (19 martie)
- La Paris apar afișe prin care se interzice scuipatul pe stradă. Urmează replica: „Atunci unde?” (8 iulie)
- Prima linie de metrou la Paris; 10,3 km, parcurs în 33 minute (19 iulie)
- Anarhistul Angelo Bresci îl asasinează pe regele Umberto I al Italiei (29 iulie)
- Biologul austriac Karl Landsteiner descoperă grupele sanguine

Friedrich Nietzsche, mort la 25 august 1900

ții de la Capșa admirau eclipsa cu monocluri înnegrite de fum”.

Somnul și frustrările

Neurologul și psihiatrul vienez Sigmund Freud, puțin cunoscut în epocă, publică *Explicarea viselor*, demonstrând că somnul este o continuare a stării de veghe și, deci, o expresie a frustrărilor din timpul zilei.

Eclipsă cu snobi

Un reporter al ziarului *Adevărul* relatează o eclipsă de soare văzută de la ... Capșa, în luna mai. În vreme ce el și alți bucureșteni urmăreau fenomenul printr-un ciob de sticlă înnegrit, „D. Davila, simpaticul nostru sportsmen, găsi că nu e tocmai «come il faut» [cum se cuvine] să te servești de o sticlă ordinară, democratică cum s-ar zice, și imediat comandă câteva... monocluri afumate. Și după câteva minute mai toți clien-

Taur pe scenă

La arenele din orașul francez Bayonne, în octombrie, un impresar are ideea năstrușnică de a introduce o coridă în toilul reprezentației cu opera *Carmen* de Bizet. Vă imaginați ce a urmat. Un dezastru.

Execuția unui participant la răscoala „boxerilor”, din China

Președintele mort

Președintele american MacKinley este victima unui atentat comis de un anarhist polonez. Este 6 septembrie, ziua în care MacKinley vizitează Expoziția panamezică din Buffalo. „Absența simptomelor alarmante în toată perioada critică, robustețea constituției rănitului, rara sa

Inițierea unui nou agent la Bursa din New York

energie morală permit medicilor – scrie *L'Illustration* – să spere totuși, recunoscând gravitatea cazului, în vindecare”. Președintele va muri opt zile mai târziu.

Marconi și emoțiile

Marconi experimentează prima transmisie fără fir între coasta engleză și Terra Nova, pe o distanță de 5 000 km. „Sub presiunea firească a emoțiilor într-un asemenea moment – îl ironizează contemporanii – Marconi și ajutorul lui nu cumva au avut doar impresia că au auzit în Terra Nova semnalele expediate din Anglia? Și dacă, într-adevăr, le-au auzit, veneau ele din Anglia sau doar de la simple nave ce treceau prin apropiere?”

După sărut...

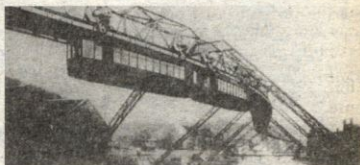
Anna Hatfield, președinta unei asociații feministe creștine din New York, consideră sărutul o practică barbară și nesănătoasă, ce trebuie interzisă. Dacă nu poate fi evitat, declară ea la 6 ianuarie, trebuie

precedat la spălarea gurii cu un produs antiseptic. Ceea ce s-a spus imediat veniturile producătorilor respectivi.

Nobel

La 10 decembrie se acordă primele premii instituite

de Fundația Nobel. Creație a chimistului și industriașului suedez Alfred Nobel (1833-

La 1 martie 1901 intră în serviciu, la Elberfeld, în Germania, trenul suspendat, pe un traseu ce măsoară 13,3 km

1896), Fundația împarte, începând din acest an, cinci premii pentru răsplătirea cercetărilor deosebite în domeniul fizicii, al chimiei, al medicinei, al literaturii, cât și al eforturilor deosebite menite să asigure pacea. Alfred Nobel este inventatorul dinamitei (1867) și al altor substanțe explozive. Primii laureați (au primit, în total, 150 800 coroane suedeze) sunt: Sully Prudhomme (literatură); Wilhelm Conrad

O modă caldă și confortabilă, pentru o plimbare în timpul toamnei

Röntgen (fizică); Emil von Behring (medicină); Jacobus Henricus van't Hoff (chimie); Henri Dunant și Frédéric Passy (premiul pentru pace). ■

Rubrică alcătuită de:
Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

Telex

- Doliu național până pe 6 martie în Marea Britanie după moartea reginei Victoria, la 22 ianuarie
- Violente confruntări la Budapesta între asociații studențești evreiești și cele antisemite (aprilie)
- Ministrul de interne al Austro-Ungariei decide să-i suspende pe primarii comunelor germane care, opunându-se politicii guvernului ugar, au introdus limba germană ca limbă oficială în comunele lor (august)
- În Franța se limitează viteza automobilelor la 20 km/h în oraș și 30 km/h în afară (septembrie)
- Un edict imperial interzice cumpărarea funcțiilor în administrația chineză (octombrie)
- Inginerul James Gibb inventează un nou sport: tenisul de masă. Numele de ping-pong provine de la un cântec de succes la Londra din urmă cu 20 de ani
- Întreprinzătorul american King Camp Gillette brevetează aparatul de ras cu lame folosibile o singură dată (decembrie)

DIALOG CU CITITORII

NEVOIA DE ADEVĂR

Intrând în al 32-lea an de apariție, revista noastră primește și urările d-lui prof. DUMITRU BOTAR, de la Grupul Școlar Agricol, Caracal.

Citesc **Magazinul istoric** de la primul număr, din anii de studenție. Posed întreaga colecție care este la loc de cinste în biblioteca mea. Bine gândit și structurat, **Magazin istoric**, cartea noastră de istorie, acoperă un mare gol nu numai pentru iubitorii de istorie, dar și pentru noi, dascălii, care predăm acest obiect de studiu. De aceea mă bucur că, în ciuda multor greutăți, el a reușit să atingă 31 de ani de existență. Explicația o găsim în calitatea acestei publicații, în valorosul colectiv redacțional, dar și în colaboratorii de marcă ce onorează revista.

Este nevoie permanent de **Magazinul istoric**, pentru că este nevoie de adevăr, singurul în măsură să ne facă viața mai bună și mai frumoasă. Felicitări și la mulți ani!

Mulțumim!

DIN PARIS ȘI NEW YORK

Primim din partea Mgr. GEORGE SURDU, din Paris, broșura *Les Festivités du Cinquantenaire*, publicată cu prilejul semicentenarului Misiunii Greco-Catolice Române din Franța, Parohia română Sfântu Gheorghe (1946-1996). Festivitățile au avut loc la Paris între 12 și 19 mai 1996. Mgr. George Surdu ne scrie: Un bun cunoscut român, a venit la mine și mi-a adus revista **Magazin istoric**, din luna iulie, 1997, în care este publicat articolul d-lui Gabriel Ștrempel, **Augustin Bunea, luptător pentru limbă și credință** (mai puțin pentru limbă, cât pentru ade-

vărul istoric). Am fost încântat că ar fi publicat acest articol, referitor la dr. Augustin Bunea, canonic blăjean al Bisericii Unite cu Roma, atât de afurisită și condamnată de comuniștii ateți.

Felicită călduros pe dl. Gabriel Ștrempel, pentru articolul, lung și judicios scris, referitor la istoricul Bunea, răpit năprazinic, de o boală necruțătoare.

De asemenea, din New York ne sosește vol. III, nr. 1, ianuarie-martie 1998, al revistei **Lumină lină**. Gracious Light, revistă de spiritualitate și cultură românească, editată de Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel (director pr. dr. THEODOR DAMIAN, redactor șef M.N. RUSU).

PRIMA FEMEIE INGINER

La împlinirea a 110 ani de la naștere și a 25 de la stingerea din viață a primei femei inginer din Europa, ELISA LEONIDA ZAMFIRESCU (1887-1973), Poșta Română a emis un plic și un timbru comemorativ.

De asemenea, Asociația Generală a Inginerilor din România a tipărit un calendar-fluturaș cu portretul savantei române.

MAREȘALUL ION ANTONESCU, DIAGNOSTIC: MALARIE – SEMNAT DR. N.GH. LUPU

Urmărind, o emisiune a postului de televiziune Antena 1 din ziua de 20 decembrie 1997 – ne scrie dl. dr. PAUL BERNSTEIN, din București, – am reținut informația că, prin 1942-1943, marelui Ion Antonescu, a suferit de malarie și maladia ar fi fost diagnosticată de

către internistul german H. Eppinger.

În legătură cu această afirmație doresc să fac următoarea precizare, pe care o socot de un interes mai larg.

Am avut marea cinste și fericire de a fi în preajma valorosului om de știință român deschizător de noi drumuri în medicina românească, elev al profesorului Ion Cantacuzino, academicianul prof. dr. N. Gh. Lupu. Acesta a împărțit, printre altele, elevilor și colaboratorilor săi numeroase aspecte din activitatea sa profesională, referindu-se și la diverși bolnavi pe care i-a consultat și îngrijit. Astfel, am putut afla următoarele. Printre medicii care l-au îngrijit pe marelui Ion Antonescu a fost și cunoscutul clinician Hans Eppinger.

După câteva consultații precum și examene de laborator efectuate de asistenții lui H. Eppinger, acesta a diagnosticat amigdalită fibrinoasă, indicând firește un tratament adecvat diagnosticului pus.

Prof. Nicolae Lupu nu a fost de acord cu diagnosticul pus de specialiștii germani și, după repetate examene de laborator și investigații, menționând că „pacientul a fost în baltă”, a stabilit diagnosticul de malarie. Diagnosticul pus de clinicianul român s-a confirmat când s-a identificat hematozoarul palustru, indicându-se tratamentul corespunzător.

Ion Antonescu aflând de diagnosticul corect pus de prof. dr. N. Gh. Lupu a fost mândru și extrem de mulțumit că medicul român și-a dovedit măiestria în fața colegului său de renume internațional, H. Eppinger.

Mă simt obligat să vă comunic cele de mai sus, pentru a arăta încă o dată măiestria marelui nostru profesor. Sper că cele ce vi

DIALOG CU CITITORII

le-am adus la cunoștință vă pot fi utile.

Mulțumim pentru cele precizate și ca dovadă că ele sunt utile le-am și publicat.

MAGAZIN FILATELIC

Din Constanța primim, **lună de lună**, revista de informare, documentare și studii Magazin de filatelie, cartofilie și numismatică, editat de Asociația filateliștilor „Tomis” (redactor șef, SIMION TAVITIAN).

ELENA, HERODOT ȘI... ADEVĂRUL

Articolul consacrat Elenei din Troia (nr. 10/1997) a fost primit cu interes de cititori, unii dintre aceștia (IOAN VANGHELE, din Ploiești, LIVIU MIRCI, din Timișoara, IOAN-JEAN SCARLAT, din Ștei, jud. Bihor) expunându-și însă unele nedumeriri privind neconcordanța dintre diferite surse narrative referitoare la frumoasa troiană.

Iată că d-na RODICA ȘFINȚESCU, din București, ne scrie chiar despre aceste neconcordanțe.

Văzând articolul din revista dvs. (octombrie 1997), mi-am reamintit o problemă care mă intrigă de când îl citisem pe Herodot cu mult timp în urmă, în paralel cu *Iliada* lui Homer. El oferea o altă viziune a problemei. În primul volum al istoriilor sale (apărut în 1961 la Editura Științifică) susține că după răpirea Elenei de către Paris (numit de el Alexandros), corabia cu care navigau a fost împinsă de vânturi în nordul Egiptului. Acolo, sclavii lui l-au reclamat preoților și lui Thonis, dregătorul gurilor Nilului,

denunțând ocara adusă lui Menelau. Proteus, regele Egiptului, îl pedepsește să plece din Egipt cât mai repede, oprind-o pe Elena și bogățiile furate de la Menelau. Herodot scrie chiar că Homer știa de acest lucru și, în afară de câteva aluzii, probabil i s-a părut nepotrivit să-l menționeze în epopeea sa.

Ceea ce pare curios, mai ales în privința încrederii pe care o putem avea în sursele istorice străvechi, este că, cercetând diverse cărți de istorie mitologică, puține, pe care le am, apar tot soiul de nepotriviri. Astfel, nu e foarte clar dacă Paris l-a ucis pe Achile (cum apare și în articolul din *Magazin istoric*) sau dacă Elena a trăit cu Achile, după moartea lui Paris, așa cum rezultă dintr-un alt paragraf al articolului. Dicționare mitologice (G. Lăzărescu, V. Kernbach) sau *Mitologia generală*, de Felix Guirand (Paris 1938), nu pomenesc de sfârșitul prea fericit al Elenei în preajma lui Menelau, nici despre cei 5 copii făcuți cu Paris, născuți chiar în timpul războiului, nici de cel avut anterior cu Achile ca văduvă a lui Paris (?). Dimpotrivă, se vorbește despre izgonirea de către fiul lui Menelau după moartea acestuia și spânzurarea ei la Rhodos de una din văduvele eroilor troieni. O altă variantă o căsătorește cu Achile, cu care pleacă într-o insulă a fericitorilor (!).

După cum se vede, ca în orice mit, apar multe variante mai mult sau mai puțin credibile. Dar dacă dăm crezare lui Herodot, totuși cel mai vestit și mai vechi istoric, „părintele istoriei”, cred că varianta lui este cea mai apropiată de un adevăr pe care probabil nu-l vom ști niciodată.

CERERI ȘI OFERTE

BOGDAN MUGUR PETRESCU, Calea 13 septembrie, nr. 123, bl. 129, ap. 38, București, telefon 781 53 23, **oferă numere disparate**.

DUMITRU STREILEȚI, str. 20 decembrie 1989, nr. 32, Lugoj, **oferă numere disparate din anii 1967-1989**.

AUREL IOAN RADU, Piața Traian, nr. 15, ap. 7, Brăila, **solicită: nr. 1, 4, 6, 11, 12/1983; 1-3, 11, 12/1985; 9-12/1986; 3, 5-8, 10-12/1987; 1-3, 9-12/1988; 1-11/1989**.

PETRU ȘOVA, Șos. Iancului, nr. 35, bl. 104, sc. 1, ap. 7, București, **oferă colecția completă**.

GHEORGHE SCARLAT, sat Oroi, com. Comarna, jud. Iași, **solicită: nr. 1/1967; 1/1969; 3/1989**.

PETRE DACEF, str. Orizontului, nr. 200, Tulcea, **oferă colecția 1967-1992**.

CORNELIU PETRESCU, telefon 610 30 64, București, **oferă colecția completă**.

IOAN PĂCURAR, str. Victoriei, nr. 25, bl. F, ap. 3, Târnăveni, jud. Mureș, **oferă: nr. 10/1975; 4/1976; 1-3/1977; 10/1979; 6/1981; 1/1982; 1,11/1984; 1/1985; 12/1990; 10/1996**.

GHEORGHE UȚĂ, str. Trestiana, nr. 7, bl. 10, sc. 2, ap. 56, București, **oferă: nr. 1-9/1967; 5-8, 10-12/1968; 1, 3, 5, 9-11/1970; 3, 5, 7, 8/1971; 9, 10/1975; numere disparate din anii 1974-1996**.

GABRIELA MARCO, str. Mioriței, nr. 31, bl. 166, ap. 3, Arad, **solicită: nr. 1-6, 10/1968; 1/1969; oferă: nr. 7, 12/1983; 3, 5, 10/1984; 11/1985; 6, 8, 11/1990**.

PETRE R. CONDURAT, str. Caracal, nr. 21, Craiova, **solicită: nr. 10-12/1987; 1/1990; 1/1996; oferă: nr. 12/1983; 6, 9/1984; 7/1987; 9/1990**.

CONTENTS (Romanian History) June, 11th, 1848 • Veterans recount • A.F. Noskova, I. Scurtu Soviet Counsellors (II) • I. Hudîță Carol II abdicates • E. Istrățescu, E. Greceanu Grigore Gafencu – Biographical Facts • V. Lipatti Reflections on the Art of Negotiations (II) • I. Bulei Two Italian Legations in Bucharest (1943) • Gh. Vasilescu Patriarch Nicodim • J.F. Harrington, S. Karns Ceausescu's Last Visit in the USA • V. Sandru September, 7th, 1964. The Dej-Tito Meeting • A. Tudor The Communist Censorship • C. Kirîțescu The Story of a Book • S. Cristescu The Carol I – Bismarck Correspondence • R.R. Florescu Horea and the „Atlantic Revolution” • C. Rezachevici Evdochia of Kiev • Șt. S. Gorovei The Historian Constantin Gane

SOMMAIRE (Histoire roumaine) 11 juin 1848 • Les vétérans racontent • A.F. Noskova, I. Scurtu Les conseillers soviétiques (II) • I. Hudîță L'abdication du roi Carol II • E. Istrățescu, E. Greceanu La biographie de Grigore Gafencu • V. Lipatti Réflexions sur l'art de négocier (II) • I. Bulei Deux légations italiennes à Bucarest (1943) • Gh. Vasilescu Le patriarche Nicodim • J.F. Harrington, S. Karns La dernière visite de Ceausescu aux Etats-Unis • V. Sandru 7 septembre 1964. La rencontre de Dej avec Tito • A. Tudor La censure communiste • C. Kirîțescu Le récit d'un livre • S. Cristescu Correspondance Carol I – Bismarck • R.R. Florescu Horea et „la révolution atlantique” • C. Rezachevici Eudoxie de Kiev • Șt. S. Gorovei L'historien Constantin Gane

Содержание (Румынская история) 11 июня 1848 г. • Ветераны рассказывают • А.Ф.Носкова, И.Скурту Советские советники (II) • И.Худіцъ Отречение от престола Кароля II • Е.Истрățescu, Е.Гречану Григоре Гафенку – новые биографические данные • В.Липатти Записи об искусстве переговоров (II) • И.Булей У Италии две легации в Бухаресте (1943г.) • Г.Василеску Патриарх Никодим • Дж.Ф.Херрингтон, С.Карне Последний визит Чаушеску в США • В.Шандру 7 сентября 1964 г. Встреча Деж – Тито • А.Тудор Коммунистическая цензура • К.Кириțеску История одной книги • С.Криțеску Переписка Кароль I – Бисмарк • Р.Р.Флореску Хоря и „атлантическая революция” • К.Резачевич Евдохия из Киева • Шт.С.Горovej Историк Константин Гане

INHALT (Rumänische Geschichte) 11 Juni 1848 • Veteranen erzählen • A.F. Noskova, I. Scurtu Die sowjetische Berater (II) • I. Hudîță Die Abdankung der Königs Carol II • E. Istrățescu, E. Greceanu Grigore Gafencu – biographische Ergänzungen • V. Lipatti Aufzeichnungen über die Handlungskunst (II) • I. Bulei Bukarest, 1943: zwei italienische Legationen • Gh. Vasilescu Patriarch Nicodim • J.F. Harrington, S. Karns Ceausescu's letzter Besuch in den Vereinigten Staaten • V. Sandru 7 September 1964: Unterredung Dej-Tito • A. Tudor Die kommunistische Zensur • C. Kirîțescu Die Geschichte eines Buches • S. Cristescu Briefwächsel Carol I – Bismarck • R.R. Florescu Horea und „der atlantische Umbruch” • C. Rezachevici Evdochia von Kiev • Șt. S. Gorovei Der Historiker Constantin Gane

SUMARIO (Historia rumana) El 11 de junio de 1848 • Los veteranos cuentan • A.F. Noskova, I. Scurtu Los consejeros soviéticos (II) • I. Hudîță La abdicación del rey Carol II • E. Istrățescu, E. Greceanu Añadidos a la biografía de Grigore Gafencu • V. Lipatti Apuntes sobre el arte de negociar (II) • I. Bulei Dos legaciones italianas en Bucarest (1943) • Gh. Vasilescu El patriarca Nicodim • J.F. Harrington, S. Karns La última visita de Ceausescu en los EE.UU. • V. Sandru El 7 de septiembre de 1964. Entrevista Dej-Tito • A. Tudor La censura comunista • C. Kirîțescu La historia de un libro • S. Cristescu Intercambio de cartas entre Carol I y Bismarck • R.R. Florescu Horea y la „revolución atlántica” • C. Rezachevici Evdochia de Kiev • Șt. S. Gorovei El historiador Constantin Gane

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itenet.ro/history/magazin.htm>.

E-mail address: anuntul@matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

83/38

magazin istoric

APARE DIN APRILIE 1967

SERIE NOUĂ – NUMĂRUL 5/1998

● *Evdochia
de Kiev –
prima soție a lui
Ștefan cel Mare*

● *Carol I –
Bismarck.
Scrisori
inedite*

● *Sondaj
surpriză*

● *Sfârșitul
lumii
vine pe
calculator?*

